

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

Кафедра української мови, літератури та методики навчання

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Тема: Творчість Зірки Мензатюк і українська дитяча література II половини XX – початку XXI ст.

ДОДАТКИ

Виконала:

Чайдак Дар'я Олегівна,

спеціальність 014.01

Науковий керівник:

к. пед. н., доцент

кафедри української мови,

літератури та методики навчання

Н. В. Гоголь

Консультант:

_____
(вчений ступінь, вчене звання, посада)

_____
(ініціали, прізвище)

_____
(рішення про допуск до захисту)

Завідувач кафедри

_____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Дата захисту: «__» _____ 2018 р.

Оцінка

Підписи членів ДЕК:

Глухів 2018 р.

ДОДАТКИ

У додатках представлений інформаційний матеріал, що є базою аналітичних досліджень з обраної теми, а також винесений допоміжний матеріал, потрібний для повноти сприйняття дипломної магістерської роботи, зокрема документи об'єкта дослідження (анкети для учнів, картки з питаннями для опитування вчителів і учнів); інструкції та методики у вигляді буклетів і презентацій, публікації; опис алгоритмів і програм вирішення завдань з використанням комп'ютера (тести, інтерактивні вправи, кросворди, пазли, вікторини, квести), що розроблені в процесі наукового дослідження; ілюстрації, інфографіка допоміжного характеру та рекомендації щодо їх впровадження.

Усі додатки також представлені в електронному вигляді на електронних носіях (1 диск, прикріплений до роботи, 2 диск – у даній книзі з додатками). Додатки містять: схеми, анкети та опитувальники для учнів і вчителів; таблиці, що узагальнюють та ілюструють отримані результати; фрагменти та розгорнуті розробки уроків і виховних заходів. Тут можна переглянути фотогалерею творчих робіт учнів, інші матеріали, котрі були використані на практиці та можуть послужити методичним матеріалом для підготовки та проведення уроків української літератури, уроків позакласного читання та виховних заходів в основній школі. Подані в додатках матеріали будуть корисними як для методистів і вчителів української літератури закладів загальної середньої освіти, цікаві для учнів та їхніх батьків, так і для викладачів і студентів педагогічних закладів вищої освіти. Це певний внесок у філософію освіти XXI століття, педагогіку і психологію, філологічні науки, літературознавство, культурологію.

ЗМІСТ

Додаток А. Відгуки на проведене дослідження	6
Рис. А. 1 Письменниця Зірка Мензатюк про проведenu роботу Д. Чайдак.....	6
Рис. А. 2 Грамота за активне поширення власного досвіду серед спільноти освітян України	7
Рис. А. 3 Відгуки на публікації розробок до уроків	8
Додаток Б. Апробація результатів дослідження	9
Рис. Б. 1.1. Участь у Міжнародній науково-практичній конференції «Наука та освіта: ключові питання сучасності» (м. Чернігів, ГО «Європейська наукова платформа» 18 травня 2018 року). Сертифікат і публікація.....	9
Рис. Б. 1.2. Участь у ХІ Міжнародній науково-практичній конференції «Обдаровані діти – інтелектуальний потенціал держави» (м. Чорноморськ Одеської області 2-8 липня 2018 року) Сертифікат і публікація.....	9
Рис. Б.2.1. Публікація на сайті Освітній портал SUPER.UROK-ua.com	10
Рис. Б.2.2. Публікація на сайті Освітній портал SUPER.UROK-ua.com	11
Рис. Б.2.3. Публікація в групі та на сайті Шкільне життя: вчителям, учням, батькам SCHOOLLIFE.ORG.UA	12
Сертифікат	13
Рис. Б.2.4. Публікація на сайті ABETKALAND	14
Рис. Б.2.5. Публікація у соціальній мережі Facebook	15
Рис. Б.2.6. Публікація на сайті naurok.com.ua авторського матеріалу. Розгорнуті розробки уроків української літератури для 5 класу за темою «Історичне минуле нашого народу. Зірка Мензатюк. «Таємниця козацької шаблі»	16

Додаток Б. Апробація результатів дослідження

Рис. Б.2.7. Публікація на сайті naurok.com.ua авторського матеріалу:

«Інтерактивні вправи до повісті «Таємниця козацької шаблі»
Зірки Мензатюк 17

Рис. Б.2.8. Участь у конкурсі розробок «Вчительська десятка».
«Методичні парасольки до казок Зірки Мензатюк» для НУШ.
Публікації авторських розробок на найбільшому в Україні фаховому
інтернет-ресурсі На урок.....18

Рис. Б.2.9. Публікація уроку позакласного читання для учнів 5-6 класу
за повістю письменниці «Дике літо в Криму» 19

Відомі літературознавці

Наталія Богданець-Білоskalенко, Оксана Панко, Наталія Марченко.

Тетяна Качак, Лариса Лебедівна, Уляна Гнідець (Баран)

та нове дослідження Тетяни Качак 20

Додаток В. Дитячі письменники різних часів та країн.....21

Додаток Д. Рис. Д.1. Жанрова система дитячої літератури 22

Рис. Д.2. Жанрова система сучасної літератури для дітей та юнацтва
.....23

Додаток Е. Періоди розвитку української дитячої літератури 24

Рис. Е.1. Давня українська література 25

Рис. Е.2. Нова українська література 26

Рис. Е.3. Література другої половини ХІХ – початку ХХ ст. 27

Додаток Е. Періоди розвитку української дитячої літератури

Рис. Е.4. Література ХХ – ХХІ ст. 28

Додаток Ж. Українська література для дітей 29

Додаток З. Сучасна українська література для дітей

(Презентація на диску). Рис. 3.1-3.9 30-38

Рис. 3.9. Зірка Мензатюк 38

Додаток К. Зірка Мензатюк (з фотоальбому письменниці – на диску)

Рис. К.1. Буковина. с. Мамаївці.....39

Рис. К.2. Зірка Мензатюк. Дещо з біографії	40
Рис. К.3. Творчість З. З. Мензатюк (ментальна карта)	41
Рис. К.4. Зірка Мензатюк. Відзнаки і нагороди (ментальна карта)	42
Додаток Л. Зірка Мензатюк – улюблениця дітлахів	43
Додаток М. Закохана в квіти Зірка Мензатюк	44
Додаток Н. Навчальні програми. Українська література	45
Додаток П. Підручники. Українська література. 5 клас	46
Додаток Р. Творчі завдання	47
Додаток С Роботи учнів (на диску):	
Замки (макети). Малюнки. Анімаційні програми до уривків з повісті	
Додаток Т Роботи учнів (на диску):	
Презентації. Публікації. Буклети.	48
Додаток Ф Анкетування. Опитування вчителів і учнів	49
Рис. Ф.1-Ф.4 Питання для визначення сприймання учнями 5 (6), 8 кл. творів Зірки Мензатюк	49-52
Рис. Ф. 5-Ф.6. Опитування вчителів щодо вивчення творів З. Мензатюк в основній школі.....	53-54
Додаток Х. Зірка Мензатюк. Таємниця козацької шаблі.....	55
Додаток Х.1 Розробки уроків за підручником О. М. Авраменка.....	56
Урок 1. 57; 125. Урок 2. 68; 136. Урок 3. 84; 151. Урок 4. 105; 174	
Додаток Х.2 Розгорнуті плани уроків за підручником Л. Т. Коваленко	124
Додаток Х.3 Інтерактивні вправи до повісті.....	193
Додаток Ц. Зірка Мензатюк. Дике літо в Криму.....	194
Урок позакласного читання.....	195
Додаток Ш. «Методичні парасольки за казками Зірки Мензатюк»	220
(на допомогу вчителю, який працює за «Інклюзивною освітою»)	
Додаток Щ. Щоденник читача творів Зірки Мензатюк.....	220
Додаток Ю. «Методичні парасольки за казками Зірки Мензатюк»	220

Додаток А

Відгуки на проведене дослідження

*«Шановна Даріє! Не відразу взялася читати ваші розробки, бо їх таки чималенько, а мені не хотілося переглядати похапцем. Нарешті сіла і прочитала все-все. Що вам сказати? Я зворушена до сліз. Наскільки точно ви акцентуєте саме на тих речах, задля яких власне й писалася казка. **Наскільки ґрунтовні, скрупульозні розробки кожної казочки. Наскільки багато вашої власної вигадки і як вдало ви добираєте доповнюючий матеріал!** Причому щоразу ви знаходите свіжі, інакші ходи, щоб, говорячи з дітьми про цілком прозаїчні речі, як-то ділова мова чи правила дорожнього руху, перетворити розмову на приємну річ, навіть на захопливу гру. Власне кажучи, я не уявляла, що мої казки можуть знадобитися в настільки різноманітних ситуаціях, як зуміли їх використати ви. Я здивована великим здивуванням, кажучи словами казок Шехерезади. Я вражена тим огромом роботи, яку ви проробили над кожною, навіть геть куценькою і простенькою казочкою. Правду кажучи, ви "вилущуєте" з казки навіть більше, ніж я вважала, що там є (бо, наприклад, "Іди, іди, дощику!" мала б навчити народних примовок до дощу, та й годі, а ви розгорнули ще й велику пізнавальну картину, пояснивши сучасним асфальтовим діткам, чим дощ корисний і потрібен). **Я захоплена вами, вашим учительським талантом.** Хай вам Бог помагає у вашій праці і охороняє вас удень і вночі! А я собі тихенько **радію, що моя праця ось так знадобляється вчителям.** Правду кажучи, завжди уявляла собі дитячого письменника помічником тих, хто безпосередньо працює з дітьми, не тільки вчителів, а й батьків. Дякую вам щиро, найщиріше!»*

«Такі ґрунтовні розробки могли б знадобитися багатьом учителям.»

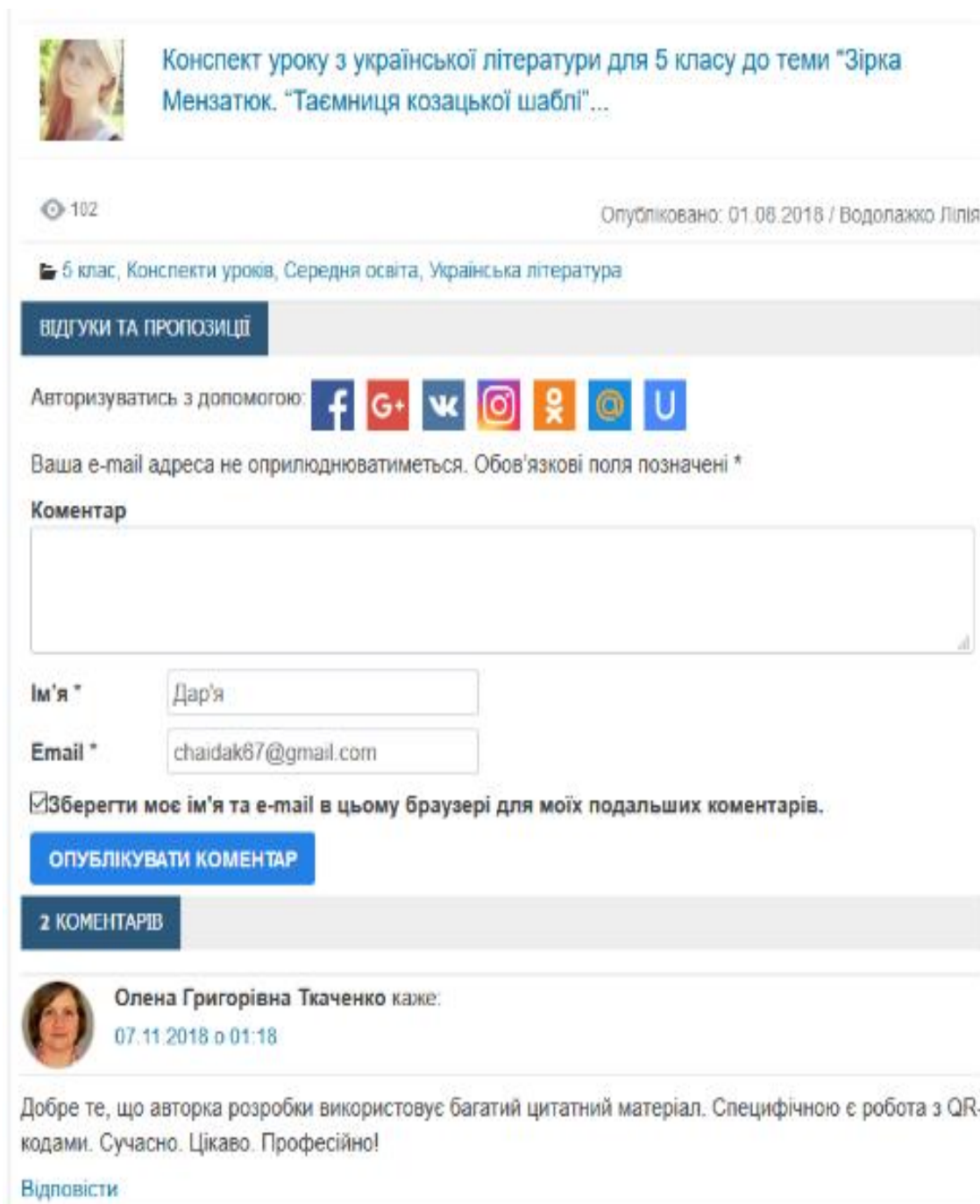
Рис. А. 1 Письменниця Зірка Мензатюк про проведenu роботу Д. Чайдак

Рис. А. 2 Грамота за активне поширення власного досвіду серед спільноти освітян України

Додаток А

Відгуки на проведенне дослідження

 Конспект уроку з української літератури для 5 класу до теми "Зірка Мензатюк. "Таємниця козацької шаблі"..."

102 Опубліковано: 01.08.2018 / Водолажко Лілія

5 клас, Конспекти уроків, Середня освіта, Українська література

ВІДГУКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Авторизуватись з допомогою:

Ваша e-mail адреса не оприлюднюватиметься. Обов'язкові поля позначені *

Коментар

Ім'я *

Email *

Зберегти моє ім'я та e-mail в цьому браузері для моїх подальших коментарів.

ОПУБЛІКУВАТИ КОМЕНТАР

2 КОМЕНТАРІВ

 Олена Григорівна Ткаченко каже:
07.11.2018 о 01:18

Добре те, що авторка розробки використовує багатий цитатний матеріал. Специфічною є робота з QR-кодами. Сучасно. Цікаво. Професійно!

[Відповісти](#)

Рис. А. 3 Відгуки на публікації розробок до уроків

Додаток Б

Апробація результатів дослідження

Додаток Б.1

Участь у Міжнародних науково-практичних конференціях.

Публікації

Рис. Б. 1.1. Участь у Міжнародній науково-практичній конференції «Наука та освіта: ключові питання сучасності» (м. Чернігів, ГО «Європейська наукова платформа» 18 травня 2018 року). Сертифікат і публікація.

Рис. Б. 1.2. Участь у XI Міжнародній науково-практичній конференції «Обдаровані діти – інтелектуальний потенціал держави» (м. Чорноморськ Одеської області 2-8 липня 2018 року). Сертифікат і публікація.

Додаток Б.2

Публікації методичних розробок

Публікації розгорнутих розробок уроків української літератури для п'ятого класу до теми «Історичне минуле нашого народу: Зірка Мензатюк. «Таємниця козацької шаблі»» за вимогами оновленої «Програми для 5-9 класів. Українська література».

The screenshot displays the SUPER.UROK-UA.COM website interface. At the top, the browser address bar shows the URL. The main header area features a navigation menu with categories like 'Конспекти уроків', 'Методичні розробки', and 'Уроки'. A central banner highlights a lesson plan for 5th grade on the topic 'Зірка Мензатюк. «Таємниця козацької шаблі»'. Below the banner, there is a section for 'Анотація до матеріалу' (Annotation of the material), which provides a brief overview of the lesson plan's content and objectives. The page also includes a search bar, a sidebar with filters for subject, class, and category, and a list of categories at the bottom.

Конспект уроку з української літератури для 5 класу до теми "Зірка Мензатюк. «Таємниця козацької шаблі»"

Анотація до матеріалу

Представлений один із уроків української літератури в 5 класі з теми «Історичне минуле нашого народу»: Зірка Мензатюк «Таємниця козацької шаблі»: «Пригодишниця повість про мандрівку історичними містами сучасної України. Фантастичне і реальне в ній»

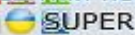
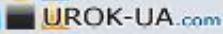
Уроки розроблені згідно вимог Програми для загальноосвітніх навчальних закладів 5-9 класи. Українська література. Методи, форми та технології, застосовані при підготовці і проведенні уроку, спрямовані на формування в дітей визначених програмою предметних та ключових компетентностей, виховання стійкого інтересу до читання, здатність уявляти й переживати прочитане, критично й рефлексивно мислити, інтерпретувати прочитане, знаходити авторськи і творити власні смисли, відчувати естетичну насолоду від художнього слова, відкривати національні й загальнолюдські цінності, жити й творчо діяти в умовах глобалізаційних змін та полікультурного суспільства, цінувати надбання національної культури, створення оптимальних передумов розвитку всебічно освіченої особистості, виховання громадянина-патріота України.

Розгорнуті плани уроків української літератури в 5 класі з теми «Історичне минуле нашого народу»: Зірка Мензатюк. «Таємниця козацької шаблі»

Уроки розроблені згідно вимог Програми для загальноосвітніх навчальних закладів 5-9 класи. Українська література. Методи й прийоми уроку спрямовані на формування в дітей предметних та ключових компетентностей (значення історичного минулого нашого народу для сучасної людини,

Рис. Б.2.1. Публікація на сайті Освітній портал SUPER.UROK-UA.COM

ГОЛОВНА СЕРТИФІКАТ КОНКУРС ЗВІЗДОК КАТАЛОГ СЕРТИФІКАТІВ

Освітній портал

Сертифікат вчителю!

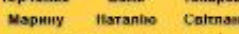
Google Користувачів пошук

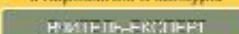
КЛАСИ ДОШКІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ПОЧАТКОВІ КЛАСИ СЕРЕДНЯ ОСВІТА СТАРША ШКОЛА БАТЬКАМ УЧНЯМ

ВІТАЄМО!

Юрченко Марину Волк Наталію Токареву Світлану
з перемогою в конкурсі

увійти

Ім'я (латинськими)

Пароль

Авторизуватися з допомогою:

Запам'ятати мене

увійти

- Регістрація
- Забули пароль?

підбір матеріалів

Оберіть предмет

Оберіть клас

Стенди для школи та дитячого садка **ДІЗНАТИСЬ БІЛЬШЕ...**

Конспект уроку з української літератури для 5 класу до теми "Зірка Мензатюк. "Таємниця козацької шаблі". Історичне минуле нашого народу в житті сучасної людини

Анотація до матеріалу

Один із уроків української літератури в 5 класі з теми «Історичне минуле нашого народу»:

Зірка Мензатюк «Таємниця козацької шаблі»: історичне минуле нашого народу в житті сучасної людини». Уроки розроблені згідно вимог «Програми для загальноосвітніх навчальних закладів 5-9 класів Українська література» Методи, форми роботи та технології, застосовані при підготовці і проведенні уроку, спрямовані на формування в дітей визначених програмою предметних, міжпредметних та ключових компетентностей; поглиблення інтересу до читання, зміцнення потреби читати; усвідомлення ролі літератури як засобу самопізнання і самостворення; використання досвіду читачів для розв'язання життєвих проблем; розвиток діалогічної взаємодії з текстом, уміння аналізувати й інтерпретувати художній твір; вироблення загальнонавчальних, зокрема організаційно-діяльничих умінь, здатності самостійно формувати індивідуальну навчальну траєкторію, керувати читачівською діяльністю, особистим і читачівським розвитком; формування вміння передавати загальнолюдські й національні цінності від покоління до покоління, культивувати їх у людській душі, збагачувати внутрішній світ, особисту культуру, спрямовувати морально-етичний потенціал, розвивати інтелект, творчі здібності, естетичний смак; формування національного самоусвідомлення, самобереження й самоствердження на історичних і культурних знаннях, традиціях нашого народу.

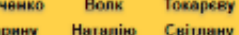
Google Користувачів пошук

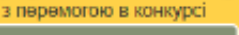
КЛАСИ ДОШКІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ПОЧАТКОВІ КЛАСИ СЕРЕДНЯ ОСВІТА СТАРША ШКОЛА БАТЬКАМ УЧНЯМ

ВІТАЄМО!

Юрченко Марину Волк Наталію Токареву Світлану
з перемогою в конкурсі

Система пошуку автора:

чайдак олеся олеся олеся

Чайдак Дар'я Олексія

Конспект уроку з української літератури для 5 класу до теми "Зірка Мензатюк. "Таємниця козацької шаблі". Історичне минуле нашого народу в житті сучасної людини

Чайдак Дар'я Олексія

Конспект уроку з української літератури для 5 класу до теми "Зірка Мензатюк. "Таємниця козацької шаблі"

 5 клас / Іноземна мова / Конспекти уроків / Матеріали до уроків / Середня освіта Коментувати

Рис. Б.2.2. Публікація на сайті Освітній портал SUPER.UROK-ua.com

ШКОЛА УКРАЇНИ

- Системні Першого рівня: Знову вросли в ступінь на наш порі
- Закріплення дослідів і вимірювань дослідів: Чисел. Розв'язування задач (2 клас. Математика)
- Відвідування виставки 30-34. Кругові переклади. Розв'язування задач (2 клас. Математика)
- Закріплення

Зірка Мензатюк. "Таємниця козацької шаблі". Образи козаків та символіка козацької шаблі у творі (5 клас. Українська література)

Автор: Чайка Дар'я Олегівна
 Навчальний заклад: Кременчуцькій ЗСО № 28
 Зірка Мензатюк. "Таємниця козацької шаблі". Образи козаків та символіка козацької шаблі у творі
 Мета:
 • ознайомлення з жанром есе і ознаками літературо-ознавчої прози (оповідання,

ОСТАННІ ПОВІДОМЛЕННЯ

- П'ять речень з однією дійовою особою. Розв'язування задач на допоміжну рівність (7 клас. Алгебра)
- Зірка Мензатюк. "Таємниця козацької шаблі". Образи козаків та символіка козацької шаблі у творі (5 клас. Українська література)
- Перший урок – знайомство для учнів 5 класу «Україна – це земля, яку любимо» 4. Презентація
- Олеся Катинка: Твої сучасні учителі
- Особливі члени класу. Звертайся до себе (6 клас.

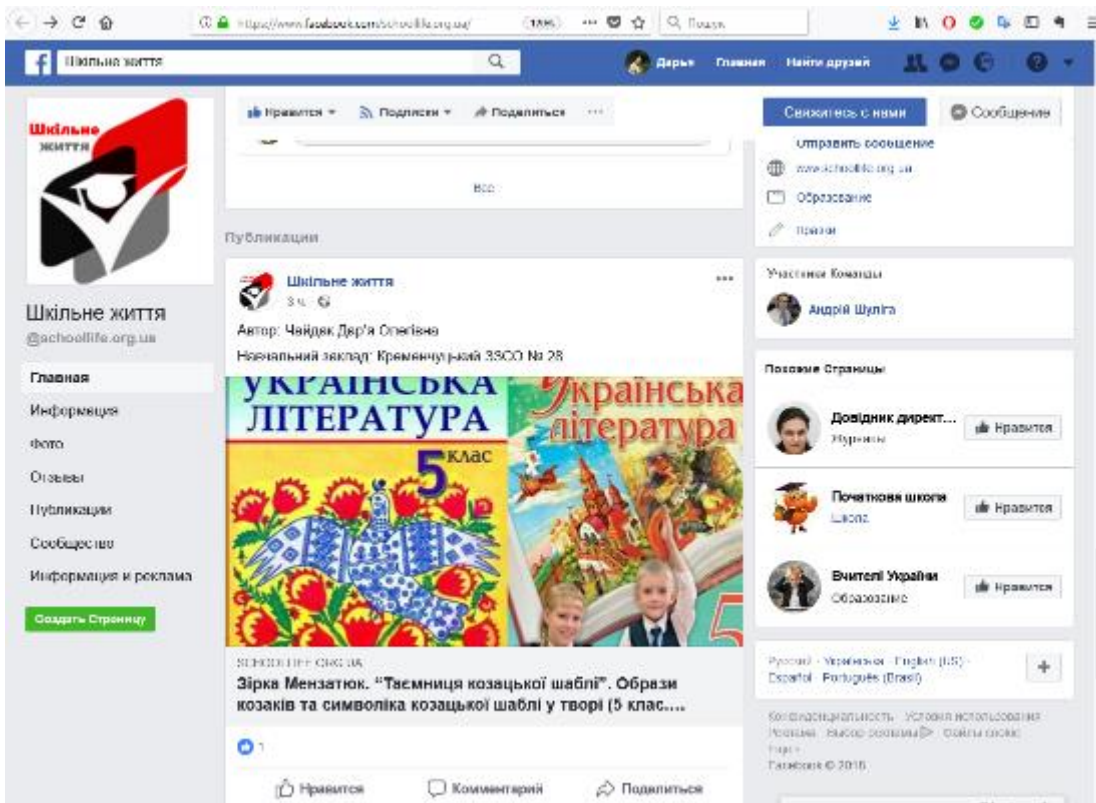

Рис. Б 2.3. Публікація в групі та на сайті Шкільне життя: вчителям, учням, батькам SCHOOLLIFE.ORG.UA (1)

Рис. Б 2.3. Публікація на сайті Шкільне життя: вчителям, учням, батькам
SCHOOLLIFE.ORG.UA (1)

Рис. Б.2.4. Публікація на сайті АБЕТКАLAND (1)

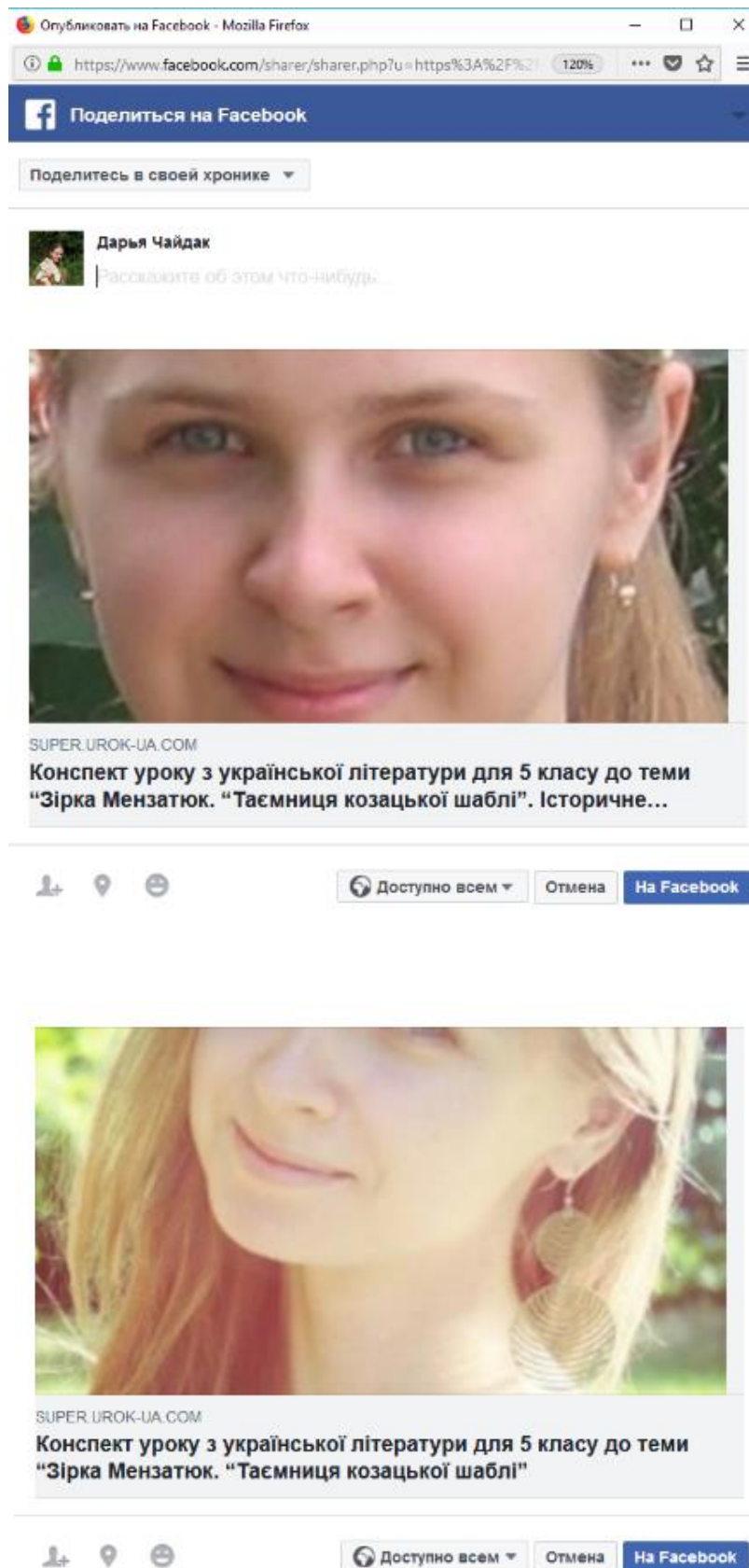

Рис. Б.2.5. Публікація у соціальній мережі Facebook (4)

Рис. Б.2.6. Публікація на сайті naurok.com.ua авторського матеріалу. Розгорнуті розробки уроків української літератури для 5 класу за темою «Історичне минуле нашого народу. Зірка Мензатюк. «Таємниця козацької шаблі»

Рис. Б.2.7. Публікація на сайті naurok.com.ua авторського матеріалу: «Інтерактивні вправи до повісті «Таємниця козацької шаблі» Зірки Мензатюк

Рис. Б.2.8. Участь у конкурсі розробок «Вчительська десятка». «Методичні парасольки до казок Зірки Мензатюк» для НУШ. Публікації авторських розробок на найбільшому в Україні фаховому інтернет-ресурсі На урок.

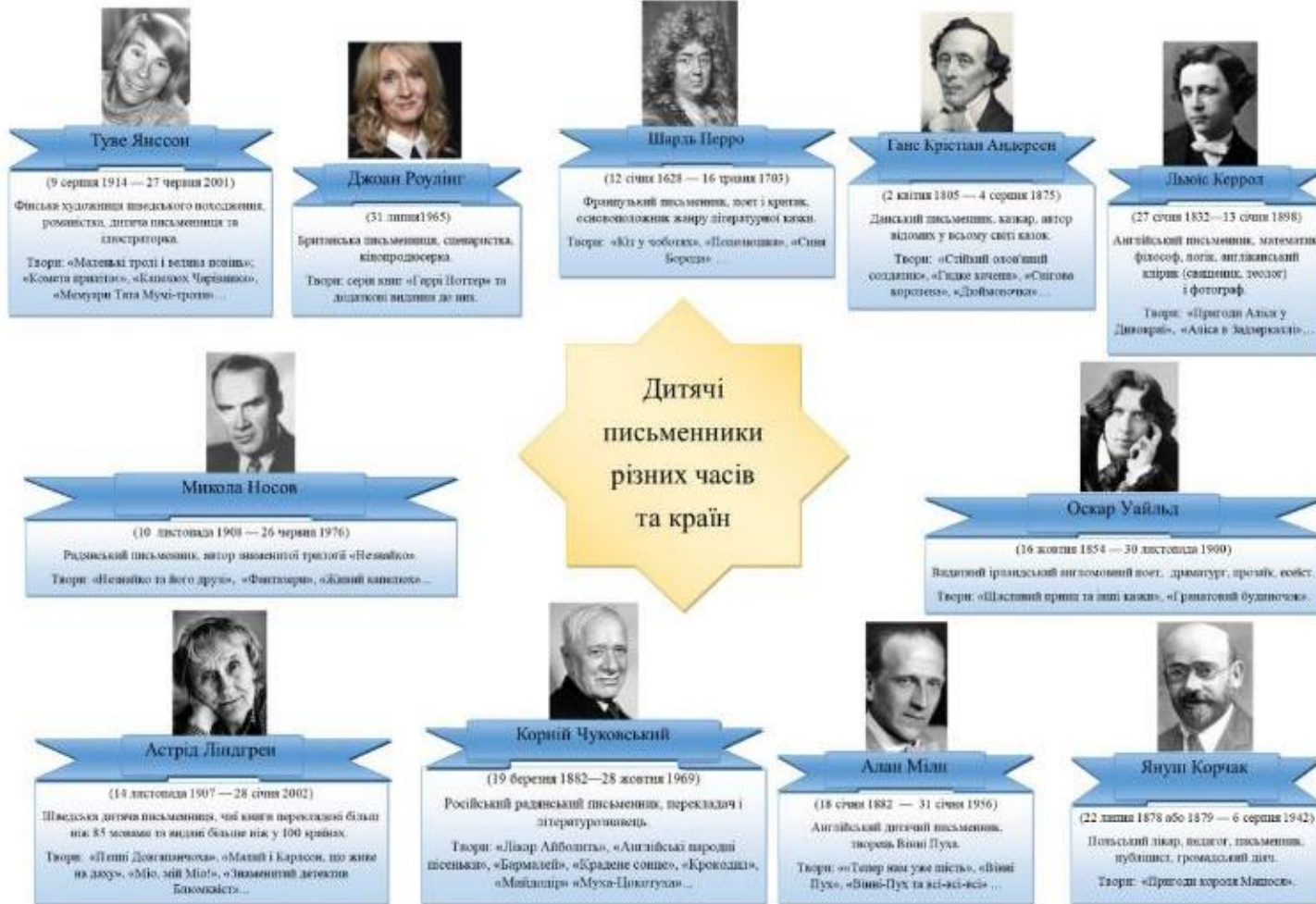
Рис. Б.2.9. Публікація уроку позакласного читання для учнів 5-6 класу за повістю письменниці «Дике літо в Криму»

Відомі літературознавці (Наталія Богданець-Білоskalенко, Оксана Панко, Наталія Марченко, Тетяна Качак, Лариса Лебедівна, Уляна Гнідець (Баран) та нове дослідження Тетяни Качак

Додаток В

Дитячі письменники різних часів та країн

Додаток Д

Жанрова система дитячої літератури

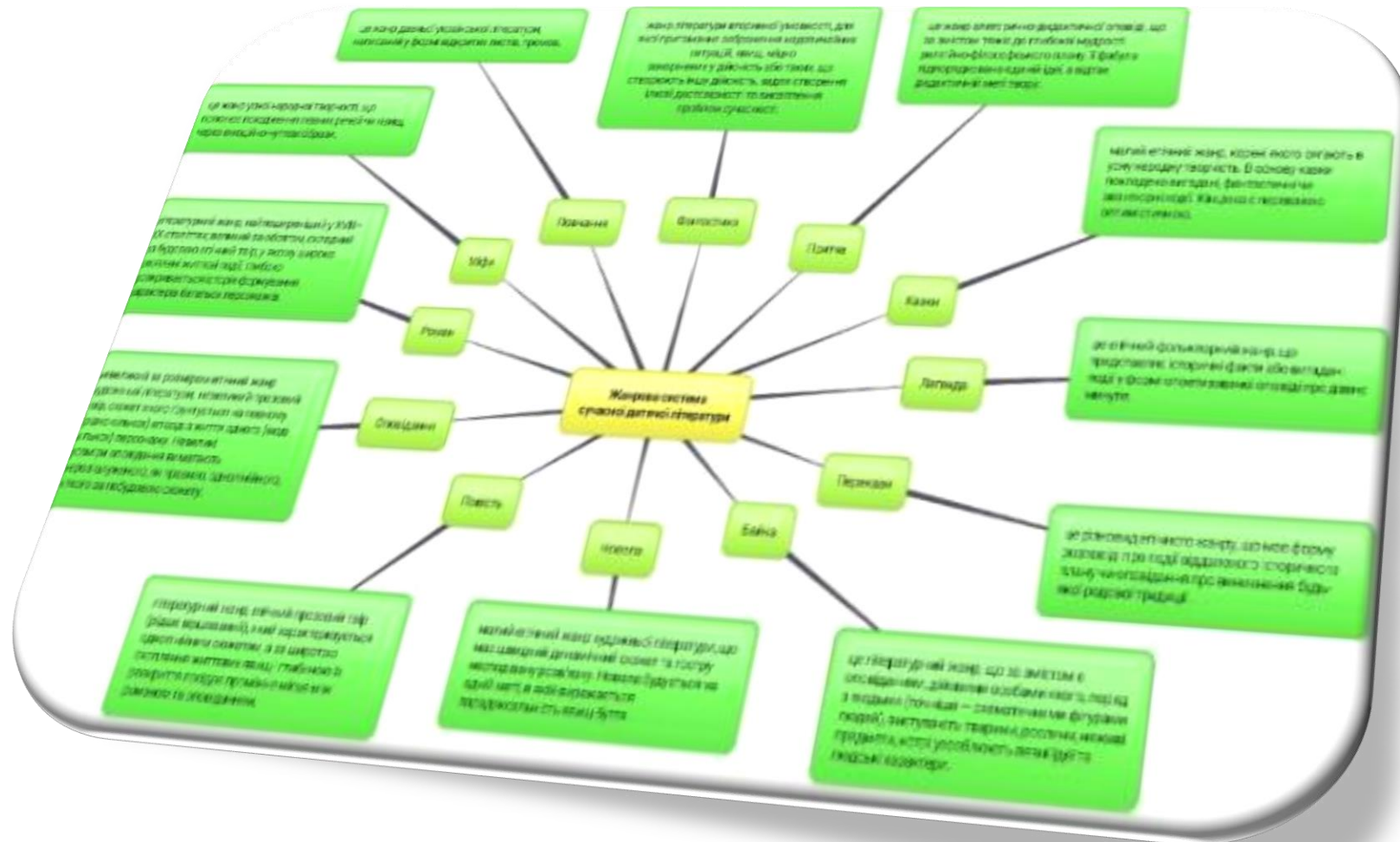

Рис. Д.1. Жанрова система літератури для дітей

Додаток Д

Жанрова система дитячої літератури

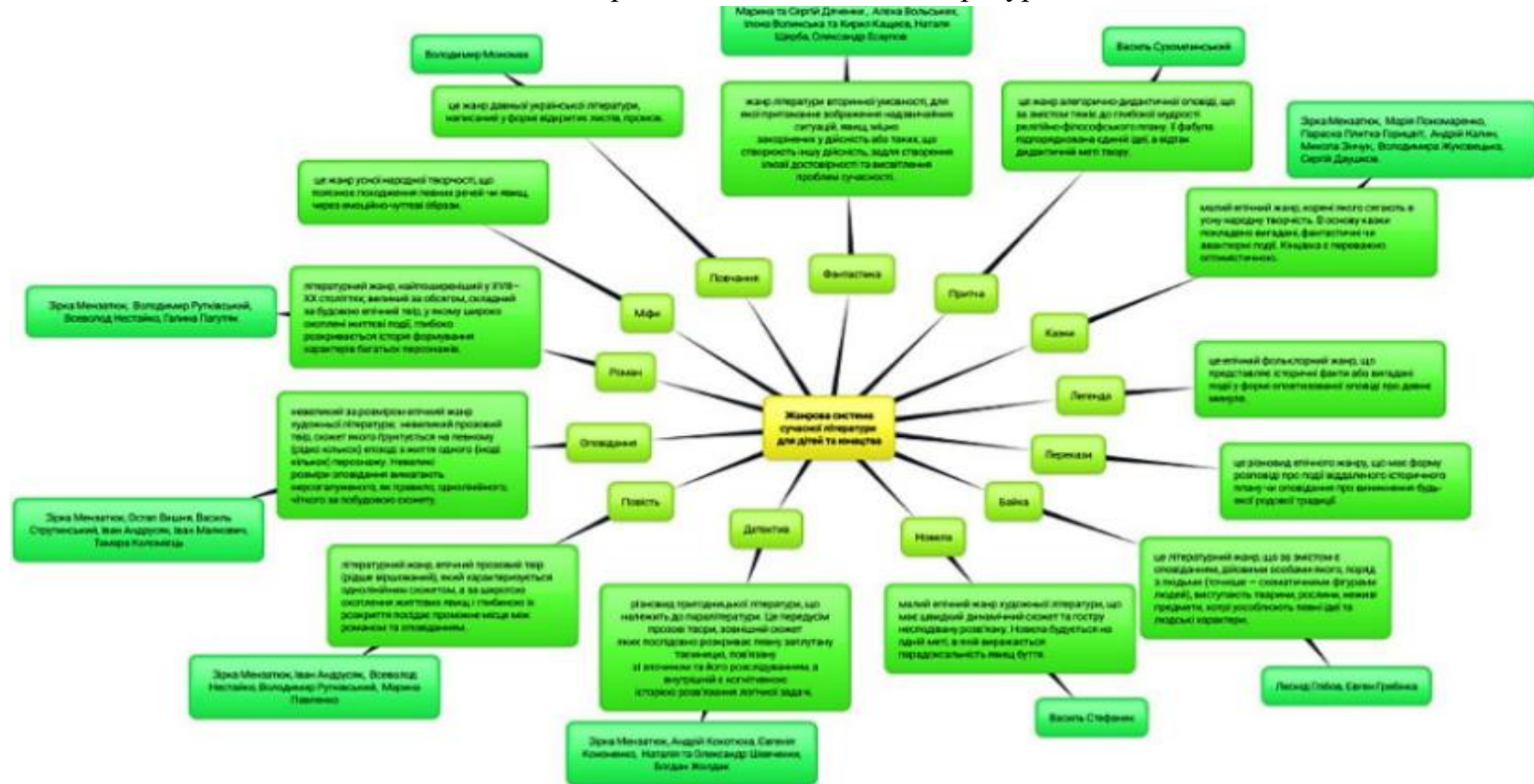
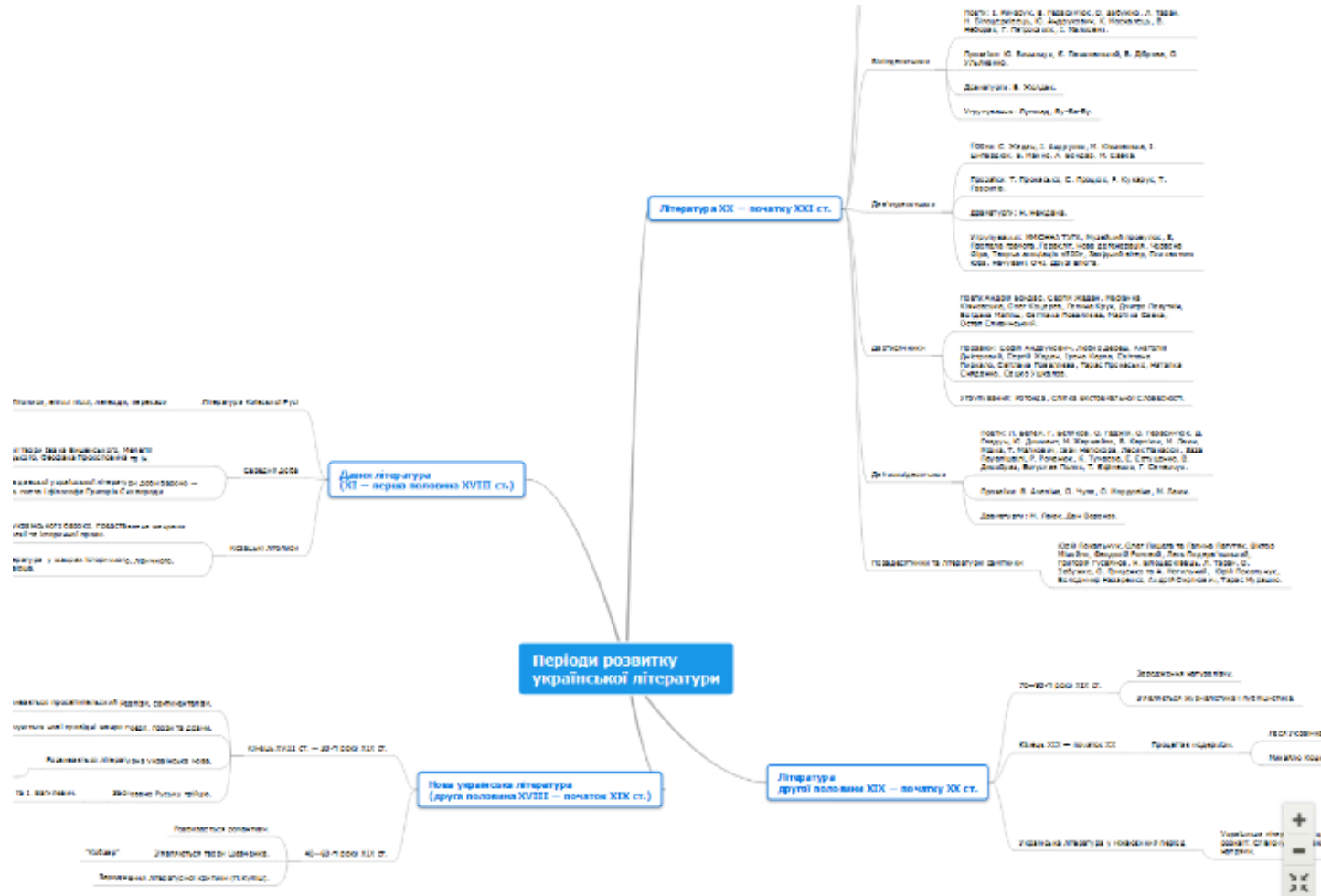

Рис. Д.2. Жанрова система сучасної літератури для дітей та юнацтва

Додаток Е

Періоди розвитку української дитячої літератури

(Ментальна карта: <https://www.mindomo.com/ru/mindmap/mind-map-c114c9449d6f46c6b6ffc74a77b188b6>)

Додаток Е

Періоди розвитку української дитячої літератури

(ментальна карта: <https://www.mindomo.com/ru/mindmap/mind-map-c114c9449d6f46c6b6ffc74a77b188b6>)

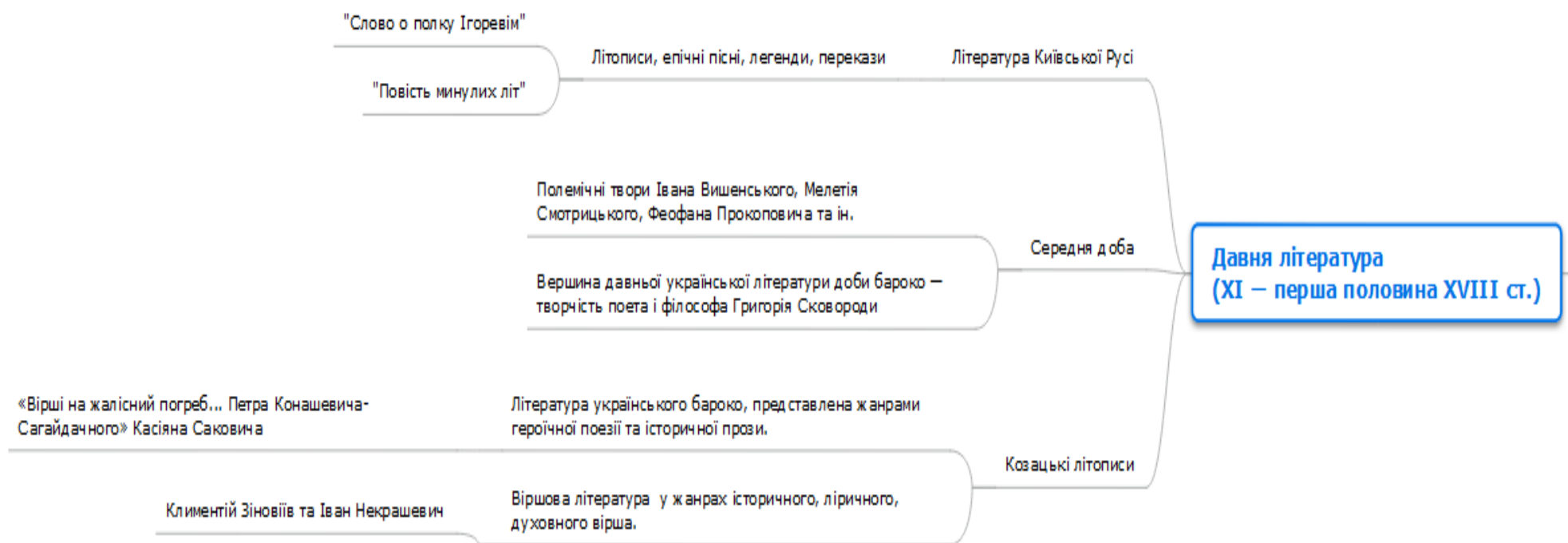

Рис. Е.1. Давня українська література

Додаток Е

Періоди розвитку української дитячої літератури

(Посилання на карту знань: <https://www.mindomo.com/ru/mindmap/mind-map-c114c9449d6f46c6b6ffc74a77b188b6>)

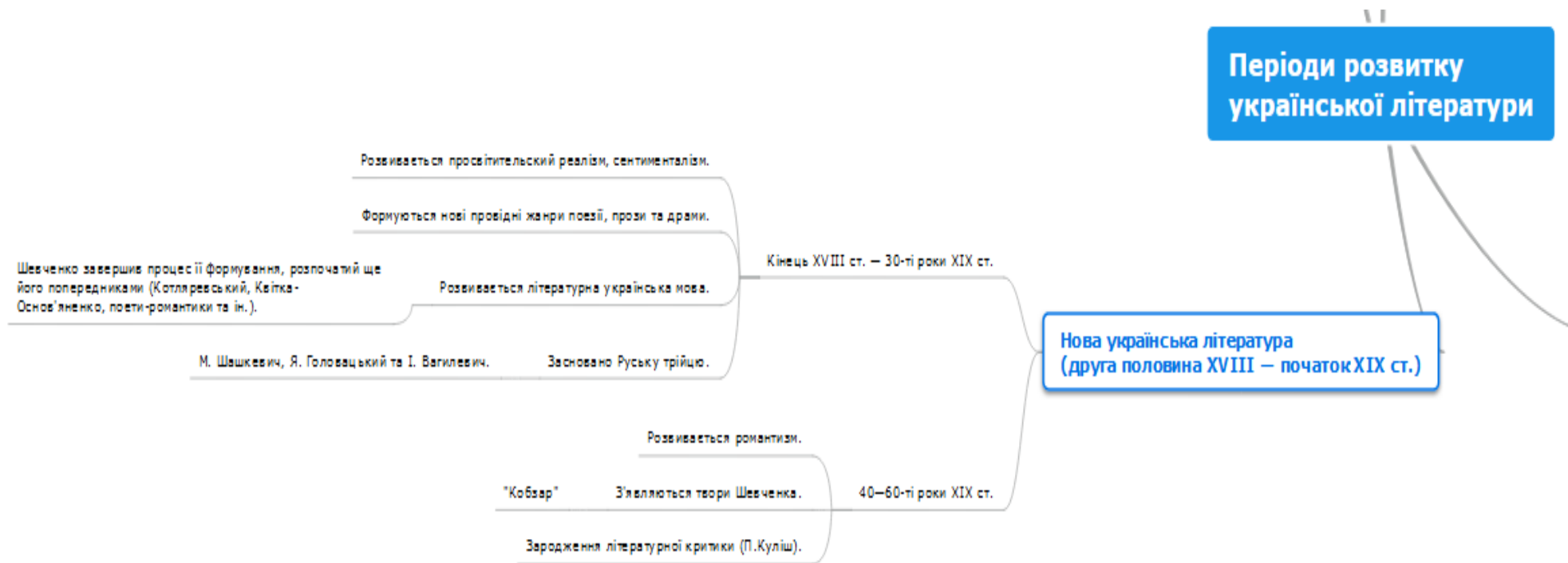

Рис. Е.2. Нова українська література

Додаток Е

Періоди розвитку української дитячої літератури

(Посилання на карту знань: <https://www.mindomo.com/ru/mindmap/mind-map-c114c9449d6f46c6b6ffc74a77b188b6>)

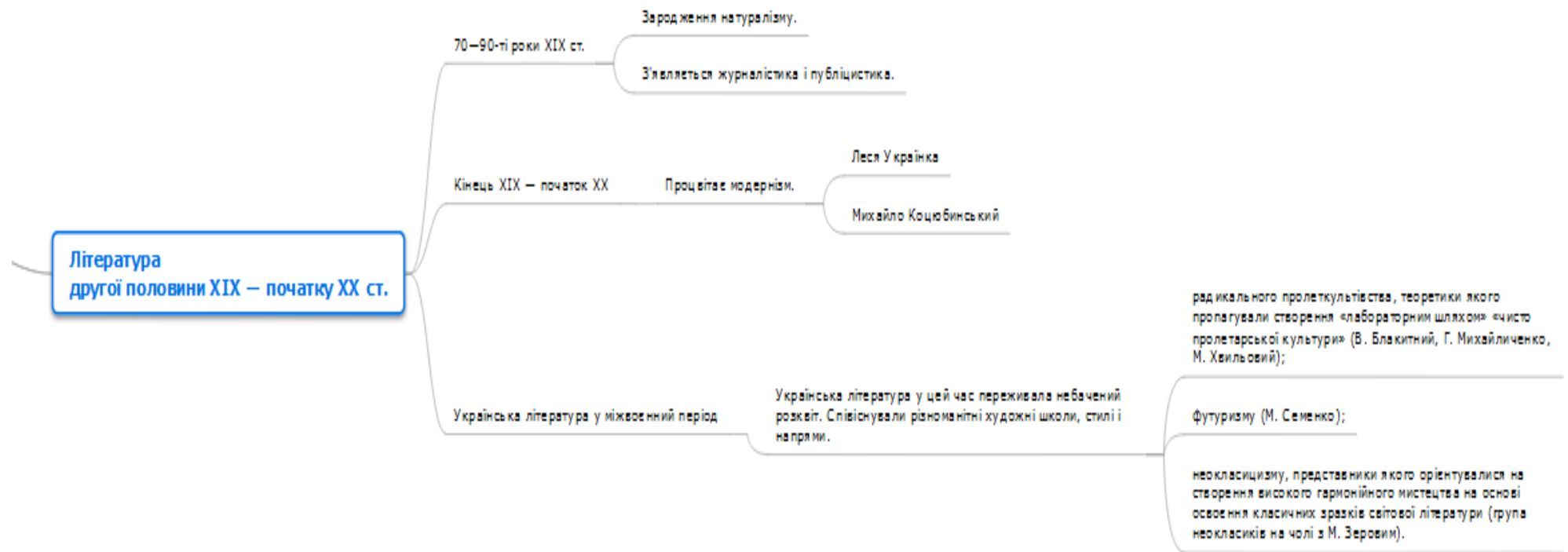

Рис. Е.3. Література другої половини XIX -початку XX ст.

Додаток Е

Періоди розвитку української дитячої літератури

(ментальна карта: <https://www.mindomo.com/ru/mindmap/mind-map-c114c9449d6f46c6b6ffc74a77b188b6>)

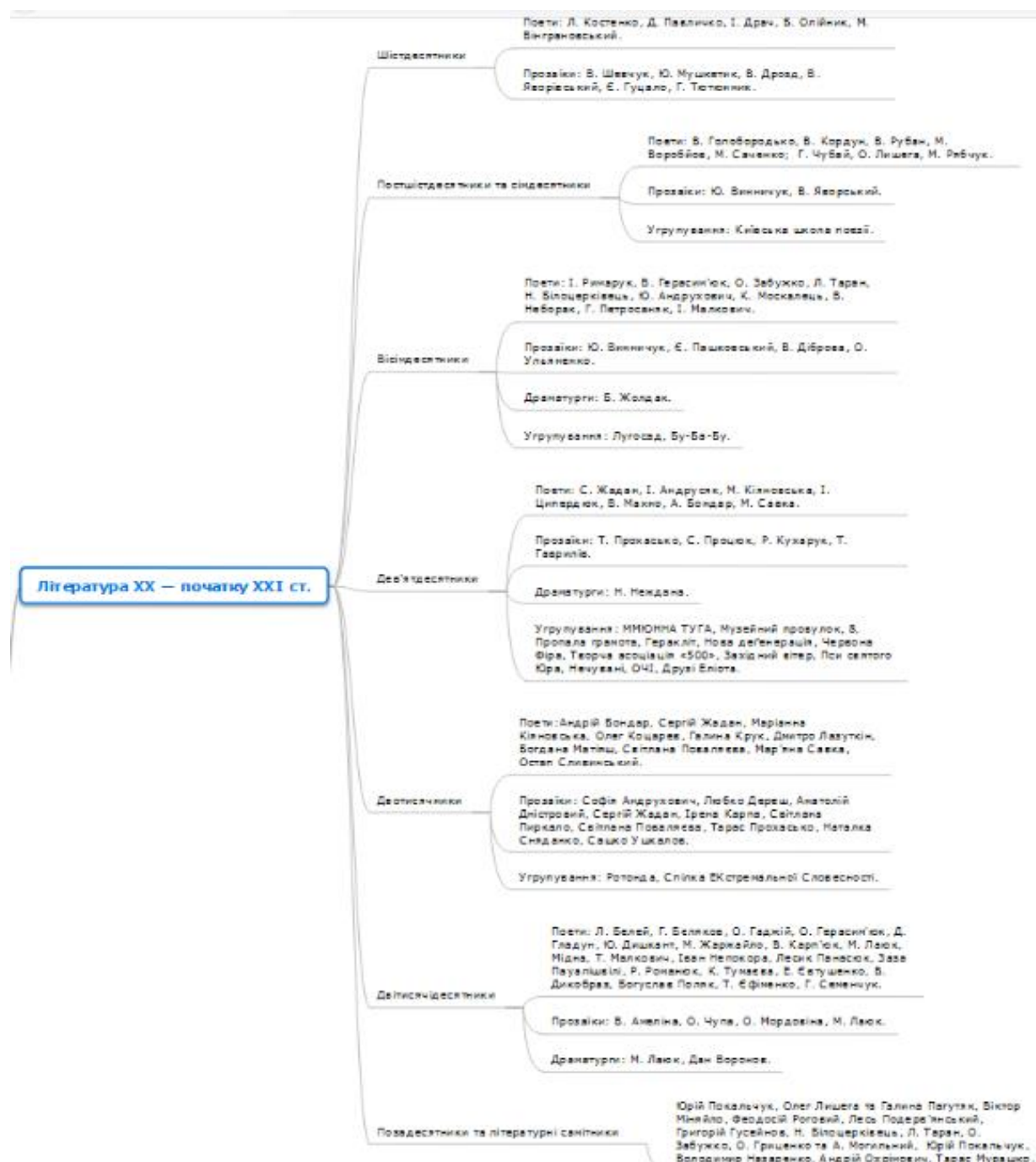

Рис. Е.4. Література ХХ-ХХІ ст.

Додаток Ж
Українська література для дітей

Додаток 3

Сучасна українська література для дітей

(Презентація на диску)

Юрій Бедрик
(1 січня 1968)

- «Тьотя Бегемотя»;
- «Снюсь-нюсь-нюсь».

Рис. 3.1. Юрій Бедрик

Додаток 3

Сучасна українська література для дітей

(Презентація на диску)

Марія Чумарна
(19 серпня 1952)

- «Кумедна читанка»;
- «Казки для друга»;
- «Як зайчики зимували»;
- «Лумпумчик»;
- «А хто в нашому лісі живе?»...

Рис. 3.2. Марія Чумарна

Додаток 3

Сучасна українська література для дітей

(Презентація на диску)

Олександр Дерманський

(28 листопада 1976)

- «Чудове чудовисько»;
- «Царство Яблукарство»;
- «Жменька тепла для мами»;
- Серія «Пригоди вужа Ониська»;
- «Танок Чугайтра»...

Рис. 3.3. Олександр Дерманський

Додаток 3

Сучасна українська література для дітей

(Презентація на диску)

Леся Воронина

(21 березня 1955)

- «Прибулець із Країни Нямликів»;
- «Слон на ім'я Гудзик»;
- «Таємне Товариство Брехунів»;
- «Таємне Товариство Боягузів, або засіб від переляку №9»;
- «Super агент 000»...

Рис. 3.4. Леся Воронина

Додаток 3

Сучасна українська література для дітей

(Презентація на диску)

Євген Білоусов

(27 листопада 1952)

- «Тарасове перо»;
- «Лесина пісня»;
- «Славетні імена України».

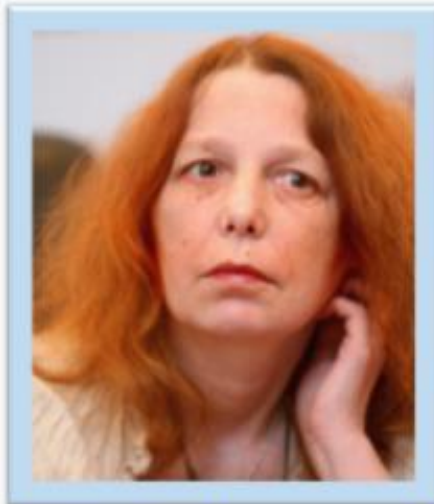

Рис. 3.5. Євген Білоусов

Додаток 3

Сучасна українська література для дітей

(Презентація на диску)

Галина Пагутяк

(26 липня 1958)

- «Втеча звірів»;
- «Королівство»;
- «Книгоноші з Королівства»;
- «Лялечка і Мацько»...

Рис. 3.6. Галина Пагутяк

Додаток 3

Сучасна українська література для дітей

(Презентація на диску)

Володимир Рутківський
(18 квітня 1937)

- «Джури козака Швайки»;
- «Джури-характерники»;
- «Джури та підводний човен»;
- «Джури і Кудлатик»;
- «Ганнуся»;
- «Ганнуся. У гості до лісовика»...

Рис. 3.7. Володимир Рутківський

Додаток 3

Сучасна українська література для дітей

(Презентація на диску)

Марина та Сергій Дяченки
(роки творчості: з 1994)

- «Відьомська доба»;
- «Ключ від Королівства»;
- «Дика енергія. Лана»;
- «Пригоди Марійки Мхайлової»;
- «Повітряні рибки»...

Рис. 3.8. Марина та Сергій Дяченки

Додаток 3

Сучасна українська література для дітей

(Презентація на диску)

Зірка Мензатюк

(21 жовтня 1954)

- «Казочки-куцохвостики»;
- «Київські казки»;
- «Таємниця козацької шаблі»;
- «Як до жабок говорити»;
- «Зварю тобі борщику»;
- «Макове князювання»...

Рис. 3.9. Зірка Мензатюк

Додаток К
Зірка Мензатюк
(З фотоальбому письменниці – на диску)

Рис. К.1 Буковина. Село Мамаївці Кіцманського району
Чернівецької області, де народилася Зірка Мензатюк

Додаток К

Зірка Мензатюк. Дещо з біографії

<https://sites.google.com/site/doslidzirka/plan-naukovogo-doslidzenna/infografika>

ЗІРКА МЕНЗАТЮК
БІОГРАФІЯ

**21 ЖОВТНЯ 1954 Р.,
С. МАМАІВЦІ,
КІЦІМАНСЬКИЙ РАЙОН,
ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСТЬ**

Писати вірші і друкуватися в районній і обласній газетках почала в шкільні роки (перший вірш був надрукований в 11 років)

ЧЛЕН НАЦІОНАЛЬНОЇ СПІЛКИ ПИСЬМЕННИКІВ УКРАЇНИ (з 1995)

1972-1977 – навчалася на факультеті журналістики Львівського національного університету імені Івана Франка;
1977-1978 – кореспондент районної газети «Права перекота» м. Заставна, Чернівецької області;
1979-1985 – кореспондент республіканської газети «Радянська Україна» м. Київ;
1985-1987 – кореспондент газети «Вісті з України»;
з 1988 – данині на творчій роботі.

**КНИЖКА
-КАЗОЧКИ-КУЦОХВОСТИКИ-
ЗДОБУЛА ТИТУЛ
-КНИЖКА РОКУ 2006-
У НОМІНАЦІЇ «ДИТЯЧЕ СВЯТО-
І З ТЮ ПРІМІЮ
КІЇВСЬКОГО ЯРМАРКУ
-КНИЖКОВИЙ СВІТ 2006-
В НОМІНАЦІЇ
-КРАЩА ДИТЯЧА КНИГА-**

Вела в дитячому журналі «Сонечник» рубрики «Храма України», «Фортеця України», «Щоб любити», «Щоденник мандрівника», також рубрики про святих України в освітній радіопередачі для школярів «АБЦ» на Першому каналі Українського радіо.

**ВІДМОВИЛАСЯ ВІД КАР'ЄРИ,
ЗАЛИШИЛА ГАЗЕТУ І
ПРИСВЯТИЛА СЕБЕ
ТВОРЧОСТІ ДЛЯ ДІТЕЙ.**

У різні роки вела в дитячому журналі «Сонечник» рубрики «Храма України», «Фортеця України», «Щоб любити», «Щоденник мандрівника», також рубрики про святих України в освітній радіопередачі для школярів «АБЦ» на Першому каналі Українського радіо.

**У СВОЇХ КАЗКАХ ЗІРКА
ПИШЕ ПРО ВІЧНІ ЦІННОСТІ
УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ**

Лауреат Міжнародного літературного конкурсу у США «Літературні прощі імені Лесі Українки, Наталі Забилі».

Рис. К.2 Зірка Мензатюк. Інфографіка

Додаток К

Творчість З. З. Мензатюк (ментальна карта)

Творчість Зірки Мензатюк

СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДІТЯЧОЇ ПИСЬМЕНИЦІ

У 2006 році «Видавництво Старого Лева»
випустило у світ відразу три її книжки:

«Київські казки»

«Казочки-куцохвостики»
(здобула титул «Книжка року 2006»
у номінації «Дитяче свято»)

«Таємниця
козацької шаблі»

Слідом за ними вийшли з друку:

книжка казок
«Як до жабок говорити»
(«Букрек», 2007)

оповідки
«Катрусині скарби»
(Грані-Т, 2007)

збірка казок
«Макове князювання»
(«Школа», 2008)

Серед останніх книг письменниці:

«Як я руйнувала імперію»
(«Видавництво Старого Лева»,
2014).

«Чарівні слова.
Казочки про мову»
(«Букрек», 2016)

«Далеке літо в Криму»
(«Абабаламага», 2018).

“Хай діти читають те, що хочуть, - хтось казки чи пригоди, а хтось пізнавальну літературу; хтось про котів чи піратів, а інший про видатного математика чи знаменитого футболіста.”

(Зірка Мензатюк)

Рис. К.3 Творчість Зірки Мензатюк. Карта знань

Додаток К

Зірка Мензатюк. Дещо з біографії

Рис. К.4 Зірка Мензатюк Відзнаки і нагороди. Ментальна карта

Додаток Л

Зірка Мензатюк – улюблениця дітлахів

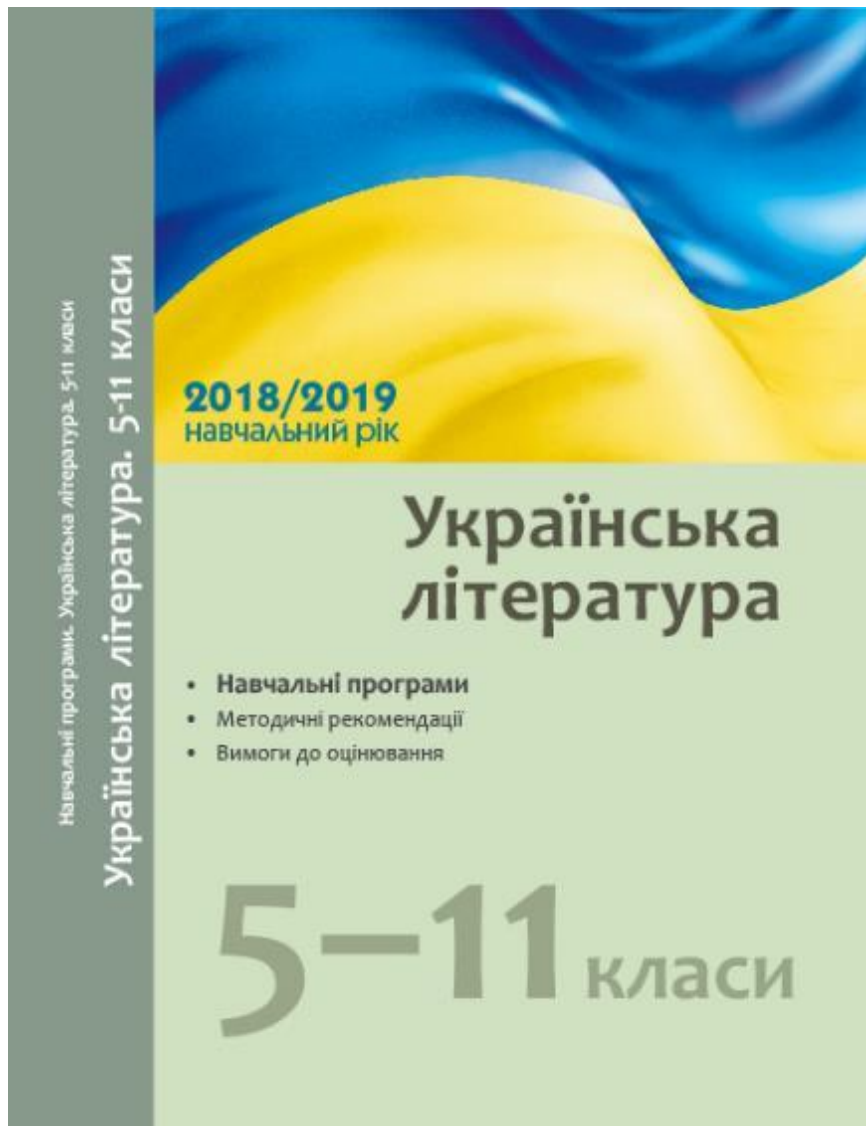

Додаток М
Закохана в квіти Зірка Мензатюк

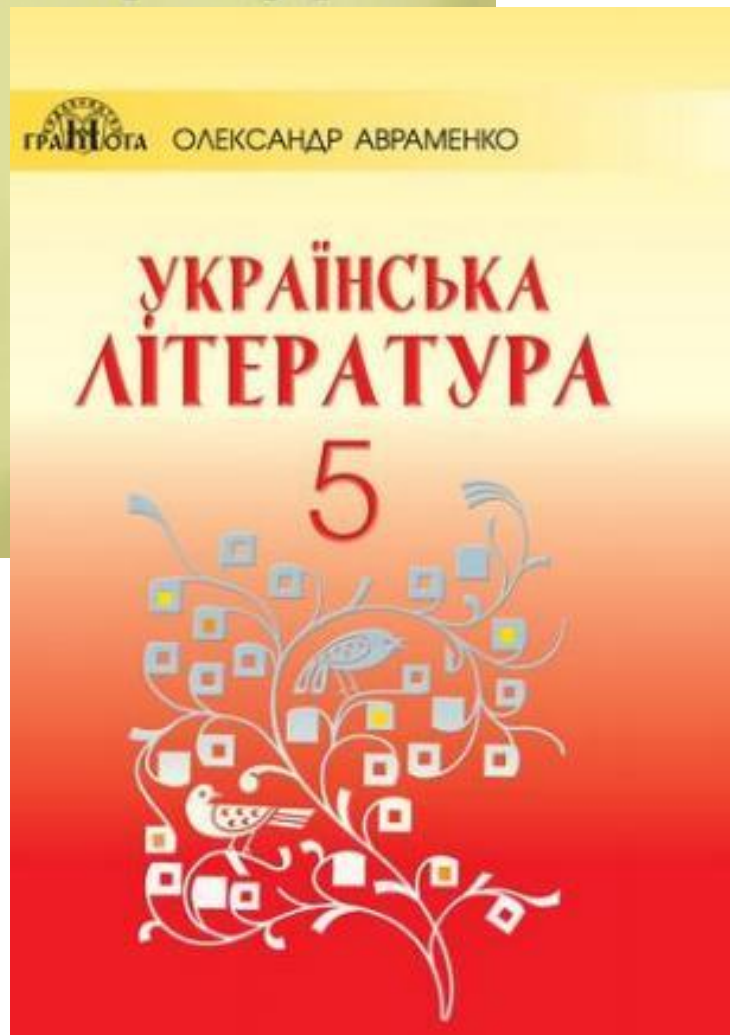
Додаток Н

Навчальні програми. Українська література

Додаток П

Підручники. Українська література. 5 клас

Додаток Р

Творчі завдання

(створити ілюстрації – намалювати малюнок до уривку з твору)

Додаток С
Роботи учнів (на диску)

Замки (макети).
Малюнки.
Анімаційні програми до уривків з творів

Додаток Т
Роботи учнів (на диску)

Презентації учнів
Публікації
Буклети
Анімації (на диску)

Додаток Ф
Анкетування. Опитування учнів

Зірка Мензатюк. «Ангел Золоте Волосся»

- Чи знаєте щось Ангела Золоте Волосся? Що саме?
  - Які події змальовані в казці З. Мензатюк «Ангел Золоте Волосся»?
  - Про що ведеться розповідь у творі?
  - Про який випадок у житті Галинки Супрун йдеться в повісті? Хто допоміг дівчинці?
  - Яка роль Ангела Золоте Волосся в сюжеті?
  - Що нового ви дізналися з прочитаного?
  - Що вас зацікавило в творі?
  - Чому герої казки З. Мензатюк «Ангел Золоте Волосся» такі різні?
  - Як письменниця змалювала зовнішність героїв? Як показано в повісті поведінку того або іншого персонажа?
  - Розкажіть про родину Супрунів.
  - Які герої твору вам більше сподобались?
  - З ким з героїв твору можете себе порівняти? Чому саме з цим героєм?
  - Якби вас запросили знятися у фільмі за мотивами казки З. Мензатюк «Ангел Золоте Волосся», то кого б ви зіграли? Обґрунтуйте свій вибір.
  - Яких історичних подій свідком змогла бути Галинка, подорожуючи у часі? Що це за події?
  - Яка тема, ідея і художні особливості даного твору?
  - Пригадайте, яким було життя для Галинки на початку і в кінці казки?
  - Що було для Галинки щастям у її житті?
  - Що вас здивувало, коли ви читали/слухали цю книгу?
  - Чи немає у вас запитань до прочитаного, чи всі слова і вирази вам зрозумілі?
  - Чи здивувала вас мова бабусі Віри? Як ви розумієте значення фразеологізмів, які використала письменниця в повісті?
  - Який тип мовлення покладено в основу повісті?
  - Який цей твір за жанром?
  - Чи змальовує письменниця в творі «Ангел Золоте волосся» природу?
  - Чи сподобалася вам книга Зірки Мензатюк «Ангел Золоте волосся»?
- Якщо не сподобалася, чому?

Рис. Ф. 1 Питання для визначення сприймання учнями 5-го класу
казки Зірки Мензатюк «Ангел Золоте Волосся»

Додаток Ф
Анкетування. Опитування учнів

Зірка Мензатюк. «Таємниця козацької шаблі»

- Чи знаєте щось про козаків? Про шаблю? Яку таємницю вона в собі несе?
- Які події змальовані в повісті З. Мензатюк «Таємниця козацької шаблі»?
- Про що ведеться розповідь у творі?
- Про який злочин ідеться в повісті? Хто попередив про цей злочин?
- Яка роль привида в сюжеті?
- Що нового ви дізналися з прочитаного?
- Що вас зацікавило в творі?
- Чи сподобалися вам герої твору?
- Чому герої повісті З. Мензатюк «Таємниця козацької шаблі» не використовують смартфони або комп'ютери?
- Як письменниця змалювала зовнішність героїв? Як показано в повісті поведінку того або іншого персонажа?
- Розкажіть про родину Руснаків. Що засвідчує їхню патріотичну налаштованість?
- Чим захоплювалися герої повісті? Доведіть прикладами з твору.
- З ким з героїв твору можете себе порівняти? Чому саме з цим героєм?
- Якби вас запросили знятися у фільмі за мотивами повісті З. Мензатюк «Таємниця козацької шаблі», то кого б ви зіграли? Обґрунтуйте свій вибір.
- Які фортеці й замки є в українських містах? Що це за міста?
- Як Зірка Мензатюк подає опис природи в повісті?
- Яка тема, ідея і художні особливості даного твору?
- Пригадайте, як звучала загадка в повісті?
- Які народні приказки згадує в повісті письменниця
- Що вас здивувало, коли ви читали/слухали цю повість?
- Чи немає у вас запитань до прочитаного, чи всі слова і вирази вам зрозумілі?
- Як ви розумієте значення фразеологізмів, які використала письменниця в повісті?
- Який тип мовлення покладено в основу повісті?
- Який цей твір за жанром?
- Чи сподобалася вам повість Зірки Мензатюк «Таємниця козацької шаблі»?
- Якщо не сподобалася, чому?

Рис. Ф. 2 Питання для визначення сприймання учнями 5 (6) класу повісті Зірки Мензатюк «Таємниця козацької шаблі»

Додаток Ф
Анкетування. Опитування учнів

Зірка Мензатюк. «Дике літо в Криму»

- Чи знаєте щось про Крим? Про мешканців Криму? Яка історія татарського народу?
- Які події змальовані в повісті З. Мензатюк «?»?
- Про що ведеться розповідь у творі?
- Що нового для себе ви дізналися з прочитаного?
- Що вас зацікавило в творі?
- Чи сподобалися вам герої твору?
- Чи використовують герої смартфони або комп'ютери в повісті З. Мензатюк «Дике літо в Криму»?
- Як письменниця змалювала зовнішність героїв? Як показано в повісті поведінку того або іншого персонажа?
- Кого з героїв твору хотіли б взяти собі в друзі? Чому саме їх?
- Якби вас запросили знятися у фільмі за мотивами повісті З. Мензатюк «Дике літо в Криму», то кого б ви зіграли? Обґрунтуйте свій вибір.
- Які події історії татарського народу описує письменниця в повісті?
- Як Зірка Мензатюк подає опис природи в повісті?
- Що вас здивувало, коли ви читали/слухали цю повість?
- Чи немає у вас запитань до прочитаного, чи всі слова і вирази вам зрозумілі?
- Сформулюйте тему твору? Визначте його головну думку?
- Який тип мовлення покладено в основу повісті?
- Який цей твір за жанром?
- Чи сподобалася вам повість Зірки Мензатюк «Таємниця козацької шаблі»? Якщо не сподобалася, чому?

Рис. Ф. 3 Питання для визначення сприймання учнями 5 (б) класу повісті Зірки Мензатюк «Дике літо в Криму»

Додаток Ф
Анкетування. Опитування учнів

Зірка Мензатюк. «Як я руйнувала імперію»

- Чи знаєте щось про Радянський Союз? Що вам розказували про цю епоху ваші батьки та діди?
- Які події змальовані в повісті З. Мензатюк «Як я руйнувала імперію»?
- Які процеси відбувалися в колишньому СРСР напередодні його розпаду за повістю З. Мензатюк «Як я руйнувала імперію»? Що нового для себе про цю епоху ви дізналися з прочитаного?
- Що вас зацікавило в творі?
- Чи сподобалися вам герої повісті? Хто саме і чим?
- Як письменниця змалювала зовнішність героїв? Як показано в повісті поведінку того або іншого персонажа?
- Розкажіть про родичів Яринки Найчук. Що засвідчує їхню патріотичну налаштованість?
- Кого за повістю «Як я руйнувала імперію» серед молоді можна вважати патріотами України?
- З ким з героїв твору можете себе порівняти? Чому саме з цим героєм?
- Якби ви були режисером, на який би уривок з повісті зняли фільм, чи хотіли б когось з героїв самі зіграти у фільмі?
- Яка тема, ідея і художні особливості даного твору?
- Які життєві події своєї родини описує в повісті письменниця?
- Що вас здивувало, коли ви читали/слухали цю повість?
- Чи немає у вас запитань до прочитаного, чи всі слова й вирази вам зрозумілі?
- Який тип мовлення покладено в основу повісті?
- Який цей твір за жанром?
- Чи сподобалася вам повість Зірки Мензатюк «Як я руйнувала імперію»? Якщо не сподобалася, чому?
- Що ви б виправили у повісті чи дописали як продовження цієї повісті?

Рис. Ф. 4 Питання для визначення сприймання учнями 8 класу
повісті Зірки Мензатюк «Як я руйнувала імперію»

Додаток Ф

Анкетування. Опитування вчителів

1. Чи потрібно вивчати в школі твори Зірки Мензатюк?
2. Як сприймають учні різних вікових груп твори письменниці?
3. Які враження залишають в учнів після опрацювання ці твори?
4. Що сприяє поживленню серед дітей при обговоренні творів письменниці?
5. Які труднощі виникають на уроці під час вивчення творів Зірки Мензатюк?
6. Чи порівнюють учні головних героїв з автором, з собою?
7. Які методи, прийоми, форми роботи Ви застосовуєте на уроках при вивченні творчості Зірки Мензатюк?
8. Чи задовольняють, на Вашу думку, читацькі інтереси учнів, твори нової чинної програми?
9. Твори яких дитячих письменників Ви б порадили ввести до шкільної програми? Чи були б серед них твори Зірки Мензатюк?
10. Чого навчають дітей твори письменниці?
11. Чи є, на Вашу думку, твори для дітей Зірки Мензатюк актуальними в наш час? Які саме? Чому?
12. Щоб Ви порадили письменникам, саме – Зірці Мензатюк?

Рис. Ф. 5 Опитування вчителів щодо вивчення творів Зірки Мензатюк
в основній школі

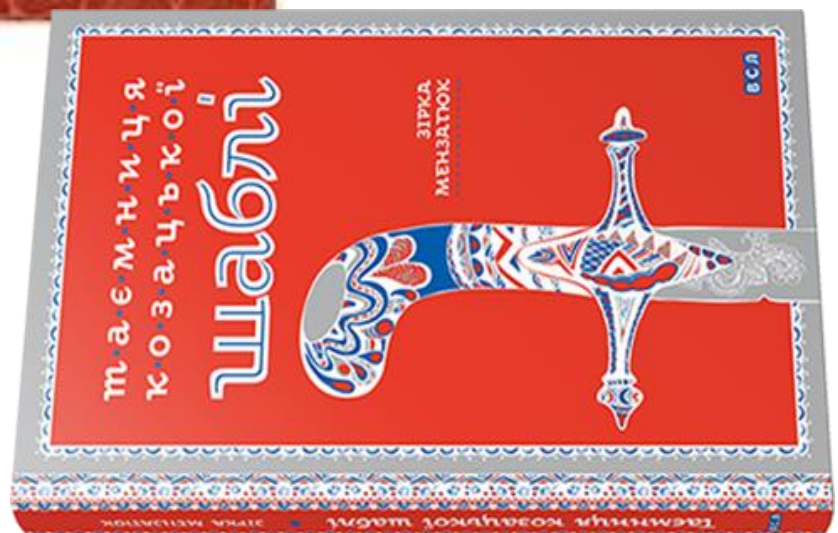
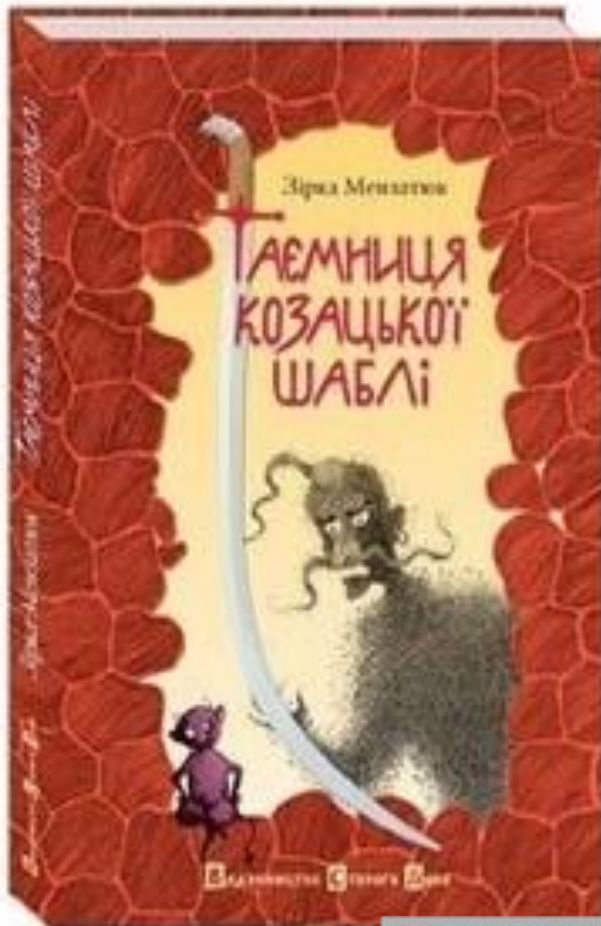
Додаток Х

Таємниця козацької шаблі

Додаток Х.1 Розробки уроків за підручником О. М. Авраменка

Додаток Х.2 Розгорнуті плани уроків за підручником Л. Т. Коваленко

Додаток Х.3 Інтерактивні вправи до повісті

Додаток Х.1

Розгорнуті плани уроків української літератури в 5 класі з теми «Історичне минуле нашого народу»: Зірка Мензатюк. «Таємниця козацької шаблі»

Уроки розроблені згідно вимог Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. 5-9 класи. Українська література відповідно нового видання підручника О. М. Авраменка (Авраменко О. М. Українська література. 5 кл. : підруч. для закл. загальн. середн. освіти / Олександр Авраменко. – Вид. 2-е, доопрацьоване відповідно до чинної навчальної програми. – К. : Грамота, 2018. – 256 с. : іл.). Методи, форми та технології, які були застосовані при підготовці і проведенні уроків, спрямовані на формування в дітей визначених програмою предметних та ключових компетентностей, виховання стійкого інтересу до читання, здатність уявляти й переживати прочитане, критично й рефлексійно мислити, інтерпретувати прочитане, вироблення вмінь аргументовано й грамотно висловлювати власну думку щодо проблем, порушених у творі Зірки Мензатюк «Таємниця козацької шаблі», знаходити авторські і творити власні смисли, відчувати естетичну насолоду від художнього слова, відкривати національні й загальнолюдські цінності, жити й творчо діяти в умовах глобалізаційних змін та полікультурного суспільства, цінувати надбання національної культури; створення оптимальних передумов розвитку всебічно освіченої особистості, виховання громадянина-патріота України і т. ін.

Дата: Місце проведення: Клас 5 (чол.)

Урок № (за розкладом -)

Підготовка до уроку: за тиждень учитель ще раз звертається до програми, за якою йде викладання курсу української літератури, за календарно-тематичним планом розробляє план до уроку, добирає відповідний матеріал до уроку (не забуваємо, що «у пам'яті лишається те, що має емоційне позначення» [Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 5-9 класи. Українська література].

Клас 5. Зірка Мензатюк. Таємниця козацької шаблі.

Урок 1.

Тема: Пригодницька повість про мандрівку історичними місцями сучасної України. Фантастичне і реальне в ній.

*І знову у мандри запрошують книги...
В далекі часи, в дивовижні країни.
Відкриються вам таємниці великі,
Знайдете ви справді безцінні перлини.*

(Жанна Клименко)

Мета:

- формування предметних компетентностей;
- розвиток літературної компетентності, виховання готовності і здатності працювати з текстами різних художньо-естетичних систем, культурно-історичних епох, світоглядних орієнтирів, традицій і стилів;
- формування здатності розуміти зміст прочитаного, з'ясувати авторську позицію і художні засоби донесення її до читача, творити на основі прочитаного власні смисли щодо порушених проблем, висловлювати власну (подеколи критичну) позицію стосовно прочитаного, сприймати художній твір

як чинник формування життєвого досвіду та соціально-психологічного й соціокультурного становлення;

- виховання стійкого інтересу до читання, здатність уявляти й переживати прочитане, критично й рефлексійно мислити, інтерпретувати прочитане, знаходити авторські і творити власні смисли, відчувати естетичну насолоду від художнього слова, відкривати національні й загальнолюдські цінності, жити й творчо діяти в умовах глобалізаційних змін та полікультурного суспільства, цінувати надбання національної культури;
- створення оптимальних передумов розвитку всебічно освіченої особистості, виховання громадянина-патріота України;
- формування в учнів соціальної активності, відповідальності й екологічної свідомості, у результаті яких вони дбайливо й відповідально ставитимуться до довкілля, усвідомлюючи важливість сталого розвитку для збереження довкілля й розвитку суспільства.

Наочності та устаткування:

- Навчальна програма і календарно-тематичний план;
- «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності» (перелік умінь, навичок, ціннісних ставлень, які передбачено сформувані в результаті вивчення теми, і коло необхідних для цього знань);
- Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів;
- підручник (Авраменко О. Українська література. 5 кл. : підруч. для закл. загальн. середн. освіти / Олександр Авраменко. – Вид. 2-е, доопрацьоване відповідно до чинної навчальної програми. – К. : Грамота, 2018. – 256 с. : іл.);
- диски, флешка;
- кольорова крейда, магніти;
- додаткова література з теми, що вивчається;
- підготовлена класна дошка до уроку (тема, завдання, епіграф уроку);
- виставка книжок Зірки Мензатюк;
- пригодницька повість «Таємниця козацької шаблі» З. Мензатюк;

- матеріали щодо творчості письменниці (блог Чайдак Д.О. про Зірку Мензатюк і її творчість, фотоальбом Зірки Мензатюк, інфографіка «Творчість Зірки Мензатюк»);
- картки-ситуації (для ігрового відтворення ситуацій, що можуть виникати на дорогах і нести небезпеку);
- картки з видами мальовничих куточків України;
- картки із вправами до змісту тексту;
- презентація до уроку;
- CD-програвач, диск;
- комп'ютер, проектор із проекційним екраном, флешка з матеріалами до уроку; поурочний план.

Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу

(нестандартний урок у формі уроку-обміну інформацією)

Хід уроку:

Епіграф до уроку:

І знову у мандри запрошують книги...
 В далекі часи, в дивовижні країни.
 Відкриються вам таємниці великі,
 Знайдете ви справді безцінні перлини.
 (Жанна Клименко)

I. Привітання. Активізація пізнавальної діяльності

Учитель звертає увагу учнів на епіграф уроку і

на виставку книг Зірки Захаріївни Мензатюк:

Хто з нас не любить мандрувати, щоразу бачити щось нове, незнане. А якщо ви ще не мандрували, то скажемо відверто, що то дуже й дуже цікава річ. Особливо мандри різними історичними місцями, де відбувалися важливі події, битви, зустрічі. Полюбляє такі мандри і Зірка Мензатюк (*перегляд фотоальбому Зірки Мензатюк*). «Причому, то мають бути «дикі» мандри з наметом, наплічником – по місцях, які не затоптали туристи. Казанок на багатті, лисиця, яка вночі цупить нашу ковбасу, проблеми з грозою чи вітрюганом, що серед ночі зриває намет – оце мені саме всмак», говорить

вона. Під час однієї з таких мандрівок і виник у Зірки Захаріївни задум написати книжку – пригодницьку повість «Таємниця козацької шаблі» (*учитель бере до рук книгу, демонструє дітям*), з якої ви дізнаєтеся чимало цікавого про козацькі часи в Україні, відвідаєте фортеці, замки, історичні заповідники.

Отож...

Зірка Мензатюк... відома вам з початкової школи казкарка, сучасна українська письменниця...

Робота з підручником

опрацювання с.159 підручника Вступ до розділу 3 біографії Зірки Мензатюк

Пошуково-дослідницька робота учнів з використанням джерел Інтернет

Учні працюють з інформацією, що знаходиться за посиланням

- Які твори написала письменниця?
- Як відзначена її праця?

Коротенька розповідь про З. З. Мензатюк і її творчий шлях (за інфографікою – блог Чайдак Д. О., присвячений дослідженню творчості Зірки Мензатюк (<https://sites.google.com/site/doslidzirka/plan-naukovogo-doslidzenna/infografika>)).

II. Знайомство з темою і завданнями уроку

Сьогодні ми познайомимося з пригодницькою повістю Зірки Мензатюк «Таємниця козацької шаблі» (*учитель бере до рук книгу*), **помандруємо** разом з нею **історичними місцями сучасної України**.

III. Мандрівка Україною з Зіркою Мензатюк (за сторінками повісті «Таємниця козацької шаблі» З. Мензатюк)

(учитель наводить цитату з книги с. 160 за підруч.:)

«Дорога стелилася, ніби хтось розмотував безкінечний сірий сувій. Обабіч **летіли** кучеряві посадки, а вгорі пливла хмарка, бо й вона подалася в мандри.»

(відеоподорож Україною)

<https://www.youtube.com/watch?v=t4-EPEIYeYE>

фрагмент 0:13-2:30

<https://www.youtube.com/watch?v=Pu8tL3ptXRM>

фрагмент до 3:34

– Діти, ви напевне вже мали можливість насолоджуватися мальовничими куточками нашої України?

– Де саме ви бували? Що саме привернуло вашу увагу?

(учні перераховують де були і що бачили)

<https://www.youtube.com/watch?v=TWhBJlf71MA>

(учитель знов читає з повісті с. 160 за підруч.:)

«← Сьогодні мила руки у Здвижі, Тетереві, побродила в річці Горинь за містечком Гощею, а в Ірпені навіть скупалася, щоправда, ненароком, – перелічувала Наталочка, загинаючи пальці. – Під Житомиром у сосновому бору ми обідали, в Новограді-Волинському пили каву, а над Горинню підвечіркували.»

Ознайомлення з маршрутом та правилами дорожнього руху

➤ Перед тим як відправитися у подорож разом з Наталочкою і її батьками бажано б нам повторити правила дорожнього руху...

➤ А які з дорожніх знаків, що зустрілися на шляху у Руснаків, описала в повісті письменниця?

(діти знаходять у тексті повісті знаки дорожнього руху, які зустрічаються на шляху у сім'ї Руснаків, визначають їх значення на дорозі, наводять цитати:)

«← І дорожні знаки теж хороші, – додала вона по хвили. – Особливо круглі. Взимку ми на одному такому каталися, наче на санях.

Цих знаків треба слухатися, – зауважив тато. – Адже вони що-небудь забороняють: повертати, або зупинитися, або швидко їхати.

- Он як? – здивувалася Наталочка. – Тоді, мабуть, кращі оті трикутники з червоними краями. Вони менш суворі?
- Саме так; вони попереджають про те, що чекає на трасі.

У це було важко повірити. Бо про що, скажіть на милість, може попереджати пляшка без дна? Або косий хрест, наче в апостола Андрія Первозванного?

- То не пляшка, а звуження дороги. А хрест позначає перехрестя, – пояснював тато. – Придивляйся пильніше, тоді все збагнеш.

Наталочка придивлялася. На наступному трикутнику був зображений олень.

- Справді зрозуміло! Тут на дорозі гуляють олені!

Проте хоч скільки їхали, оленів не зустріли. Певно, знак поставили помилково.»

(учитель між іншим проводить з учнями бесіду про інші знаки на дорогах і дотримання [правил дорожнього руху](#))

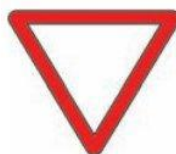
Найбільш важливі дорожні знаки, що стосуються усіх учасників дорожнього руху

Велодоріжка

Головна дорога

Поступися дорогою
потрібно пропустити всі інші
транспортні засоби

Стоп
потрібно зупинитися
і пропустити всі інші
транспортні засоби

Дорожні знаки, що забороняють рух велосипедисту

Рух на велосипеді
заборонено

Рух заборонено

В'їзд заборонено

Дорога для
автомобілів

Автомагістраль
рух на велосипеді
заборонено

Перед тим, як виїжджати на дорогу, наприклад, *на велосипеді*, треба перевірити одну просту річ: уже є 14? Якщо є, можна готуватися далі, якщо ні – вибачте, не цього року. Сподіваюся, тепер усі ваші поїздки будуть вдалимими. Пригоди ніхто не скасовував, але нехай вони будуть хорошими, а не дорожньо-транспортними.

➤ Тепер я спокійна, ми можемо вирушати в подорож!

Але подорож наша буде незвичайною... сторінками повісті.

Кожний із нас буде виконувати певні обов'язки:

Рольова гра

«Дослідники» збирають інформацію про просування Руснаків (міста, села, річки), «Краєзнавці» знаходять інформацію про те чи інше відвідане ними місце, «Юнкори» – працюють над питанням «Чому те чи інше місце вважають історичним місцем України?», «Екологи» – знаходять в тексті повісті опис природи.

Самостійна робота учнів з текстом повісті відповідно отриманих ролей.

№ 10 стор. 178 за підруч.

Мандрівка історичними місцями сучасної України

(під час перегляду презентації учні звітуються за пророблену самостійну роботу з текстом повісті)

Учитель зачитує уривок з тексту с. 161 за підруч.:

«Найімовірніше **під Берестечком**, бо то місце великої битви.»

«← **Фортець та замків є чимало – в Олеську, в Хусті, в Кам'янці-Подільському**»

с. 162 за підруч.

«← **У Дубні** також є замок?

– Авжеж. Непогано збережений і досить відомий. Ти хіба не читала "Тараса Бульбу"?

– Та ти що? Той самісінький замок? З підземним ходом, як у повісті?

Антип заговорив про дубенські підземні ходи, в яких міщани зберігали вина і скарби, про золото й коштовну зброю *володарів замку князів Острозьких.*»

(учні знаходять цитати в тексті повісті – стор. 162 за підруч.)

«**Дубно** виявилось чистим затишним містечком, яке Наталочці відразу припало до душі. **Замок** стояв у самісінькому центрі, доглянутий і напрочуд мирний. Його оточував широкий рів, по дну якого виляса мальовнича стежка; над ровом височіли сиві мури, увінчані дерезою, мов густими зеленими чубами; над в'їзною брамою красувався старовинний герб, а під її склепінням тулилися численні ластів'ячі гнізда.

Замковий двір дихав спокоєм і літом. Ним вешталися **численні туристи, й екскурсоводи** розказували їм усілякі дива.»

(перегляд презентації)

(продовжуємо читати – стор. 162 за підруч.)

«Руснаки й собі зазирали в кожен куток, оглянули **вежі й палаци**. **В одному з них колись дійсно зберігалися коштовності князів Острозьких, але все те заграбастав російський цар Петро I та й вивіз у свою північну столицю.**

– Ач, обчухрали замок, як липку, – обурювалася мама. – А тепер ще й шабля в невідомо чиїх руках.

Наталочка спішила спуститися в підземелля, проте вони її розчарували. Там кожен закуток був старанно виметений та побілений, і скарбами ані пахло.

– Чи підземні ходи хоча б довгі? – знічев'я поцікавилася вона.

– О так, вони тягнуться аж до **Нової Дубенської фортеці, або форту Тараканівського, як її ще називають, – охоче пояснив екскурсовод.** – То цікавий об'єкт, його збудували для російського війська в кінці XIX століття. Але самим відвідувати його надто небезпечно. Можете замовити екскурсію...»

(перегляд презентації)

«Проте форт Руснаків не цікавив. Натомість Наталочка питала **про шаблю**, але всі, до кого вона зверталася, лише знизували плечима. **Навряд чи її могли знайти в Дубні, казали й екскурсоводи, і чергові в музейних залах. Це була б сенсаційна знахідка, в містечку тільки й говорили б, що про неї.**

Все ж Руснаки обійшли прилеглі до замку вулички, заводячи мову про шаблю з неквапливими дядьками, балакучими жіночками, рибалками над тихоплинною річечкою Іквою, та ба – надаремно. Врешті батьки повернули до готелю. *Шаблі не було, і з цим належало змиритися. Принаймні не було в Дубні.»*

Пауза відпочинку

(ознайомлення із вправами для відпочинку)

Активний відпочинок, заснований на перемиканні з одного виду діяльності на інший, забезпечує можливість тривалої, але різноманітної діяльності без настання втоми.

Перед вами вправи, які підвищують працездатність, розминають м'язи і дають сили на подальшу роботу.

З цих вправ можна вибрати одне і періодично його повторювати, але, краще всього, якщо зайнятися гімнастикою комплексно.

1. Сидячи, почергове витягування і згинання ніг. Ноги на підлогу не опускати. 5-10 разів.
2. Сидячи, прогинання й згинання хребта. 5-10 разів.
- 3 Сидячи, розвести лікті в бік - вдих, витягнути руки вперед з напруга - видих. 4 рази.
4. Сидячи, встати з прогином корпусу і сісти. 4-8 разів.
5. Сидячи, як можна великі повороти корпусу. Спина рівна. 5-10 разів.
6. Сидячи, напружити м'язи живота, потім розслабити. 5-10 разів.
7. Встаньте, руки на талії. Повільно піднімайтеся на носки ніг і опускайтеся на п'яти. 5-10 р.

Продовження подорожі

(перегляд презентації чергується з виступами учнів)

«За розмовою не зогледілись, як дійшли до замку. Стали на містку перед в'їзною баштою, задивилися на *старі пощерблені мури.*

- Скільки тут точилося боїв, – задумливо мовив Антип. – Навколо замку, та й навколо Дубна... Ти чула про битву під Плоскою?
- Під чим, під чим?
- Значить, не чула. Є таке село – називається Плоска. Недалеко звідси. ...»

Вправа «Маршрут подорожі»

Отже, вже можна бачити яким маршрутом рухалися Руснаки.

Давайте спробуємо прокласти географічний маршрут нашої з ними подорожі.

*(учитель разом з учнями за інформацією,
поданою «дослідниками», складають маршрут)*

Які чудові місця ми відвідали! Це все є Україна!

Це наша земля з її славною історією і мудрими, талановитими людьми.

Велика, як любов,

Безмежна, як кохання,

Душевна, наче пісня солов'я.

Про тебе всі думки і сподівання,

Моя кохана матінко-земля.

Р. Обшарська

Ось і добігла кінця наша сьогоднішня подорож.

Домашнє завдання

Закінчить роботу над вправою «Маршрут подорожі».

с. 169 № 4 за підруч.

с. 186 №4 за підруч.

IV. Підведення підсумків

Звісно, за однієї мандрівки ми не могли досконало ознайомитися з усіма місцями, що мають не менш славетну і давню історію, ніж ті, де побували. На наступних уроках ми обов'язково вирушимо з вами і до них, і, можливо, хтось із вас відвідає їх всі у майбутньому. Нехай кожна наступна мандрівка збагачує вас новими знаннями і враженнями про українську землю.

«У теплому небі над ними шугали ластівки, за Іквою кумкали жаби, пахло вечором, літом і ще чимось незбагненим, що не мало імені, але *витало в повітрі* – присмак небезпеки, шал боїв, що колись тут відкипіли.»

– Про історичне минуле нашого народу ми поговоримо на наступному уроці. З дошки, де записана тема уроку «Пригодницька повість про мандрівку історичними місцями сучасної України. Фантастичне і реальне в ній.» зі слова «фантастичне» вчитель знімає картинку-привида і зачитує уривок з повісті:

«— Ти, мала, не заливай. Наукою доказано, що *привидів не буває*, — сказав він.

— Як не буває? Та як не буває, коли ж ось він перед вами! — аж гукнула Наталочка.

— Це якесь не досліджене наукою явище. Обман зору або гра світла, — розмірковував миршавий. — Або ж це влаштували для туристів, щоб приманювати їх у фортецю.»

Домашнє завдання

Прочитайте, будь ласка, вдома повість разом з батьками і напишіть есе «Фантастичне (для вас) і реальне (для батьків) в повісті Зірки Мензатюк «Таємниця козацької шаблі».

№8 с.169 за підруч.

Складіть інформаційне гроно «Фантастичне і реальне в творі»

Не лише вам, дітям, але й нам, дорослим, інколи непросто розібратися в інформаційному огромі сьогодення. Тому ви повинні усвідомити, що читання – запорука успішного становлення в житті, чинник саморозвитку впродовж життя. [Українська література 5-9 класи Програма для загальноосвітніх навчальних закладів].

Клас 5. Зірка Мензатюк. Таємниця козацької шаблі.

Урок 2.

Тема: Історичне минуле нашого народу в житті сучасної людини.

Мета та завдання уроку:

- формування цілісної системи уявлень про історію нашого народу, її взаємозв'язок з життям сучасної людини;
- формування поглибленого сприйняття та навичок застосування розширених знань до процесів та явищ оточуючої дійсності; ціннісного ставлення до того, що відбувається навколо, розуміння, що події важливо пропускати через себе;
- формування загально навчальних умінь і навичок учнів (навчально-організаційні, навчально-інформаційні, навчально-інтелектуальні); розкриття багатогранності можливостей застосування набутих знань учнів у різних галузях науки та сферах діяльності; синтезу фактів, явищ, процесів з метою висунення нових ідей, розробки гіпотез;
- поглиблення інтересу до читання, зміцнення потреби читати; усвідомлення ролі літератури як засобу самопізнання і самотворення; використання досвіду читацької діяльності для розв'язання життєвих проблем;
- розвиток діалогічної взаємодії з текстом, умінь аналізувати й інтерпретувати художній твір; вироблення загальнонавчальних, зокрема організаційно-діяльнісних умінь, здатності самостійно формувати індивідуальну навчальну траєкторію, керувати читацькою діяльністю, особистісним і читацьким розвитком;
- формування вмінь передавати загальнолюдські й національні цінності від покоління до покоління, культивувати їх у людській душі, збагачувати внутрішній світ, особисту культуру, спрямовувати морально-етичний потенціал, розвивати інтелект, творчі здібності, естетичний смак;

➤ формування національного самоусвідомлення, самозбереження й самоствердження. на історичних і культурних знаннях, традиціях нашого народу, виховання громадянина-патріота України.

Методи і засоби, технології організації навчально-пізнавальної діяльності:

- ❖ Технологія проведення інтегрованого уроку
- ❖ Інтеграція зусиль «активних» і «пасивних» учасників
- ❖ Бесіда
- ❖ Інтерв'ю
- ❖ Коментар
- ❖ Дискусія
- ❖ Сучасні мобільні технології
- ❖ Тестові технології

Обладнання:

- підручник (Авраменко О. Українська література. 5 кл. : підруч. для закл. загальн. середн. освіти / Олександр Авраменко. – Вид. 2-е, доопрацьоване відповідно до чинної навчальної програми. – К. : Грамота, 2018. – 256 с. : іл.), зошит;
- проектор з проекційним екраном, комп'ютер; презентація до уроку;
- відеоролики про Україну (Неймовірне [відео про красу української землі](#) з висоти пташиного польоту від Skusar; Тарас Петриненко [Україна](#))
- слайд-шоу «[Як у нас на Україні!](#)»;
- [Ой, чого ж ти почорніло \(українська народна пісня\)](#)
- [Грає бандура. «Козак»](#)
- мікрофон;
- смартфон;
- середовище Plickers (<https://www.plickers.com/>);
- картки-QR-коди;
- гімн пластунів

Використані джерела:

<http://ukrtvory.ru/uroki-istori%D1%97-yaki-mi-mayemo-znati.html>

Тип уроку: інтегрований урок – це урок систематизації та узагальнення знань, умінь і навичок учнів (інтеграція діяльності вчителів при підготовці уроку)

Хід уроку:

Епіграф до уроку:

Людина, яка не знає свого минулого, не варта майбутнього.

Й. В. Гете

I. Повідомлення теми, цілей та завдань уроку

Слайд-шоу «[Як у нас на Україні](#)»

Вступне слово вчителя:

(на екрані Неймовірне [відео про красу української землі](#) з висоти пташиного польоту від Skyscraper.)

Наша країна – просто казкова. Ви певні, що все про неї знаєте? В Україні знайдуться і райські пляжі, і гірські каньйони, місця для цікавого пішохідного туризму і нерекламовані ніким закинуті історичні пам'ятки.

II. Мотивація навчально-пізнавальної діяльності

Україна має велику і славу історію, у якій є як світлі сторінки, так і сумні. Упродовж віків нашим предкам доводилося боронити землю від багатьох нападників, захищати себе і свої святині. Були епохи, коли наша держава занепадала, а були й часи, коли міцнішала, піднімалася, будувала міста й храми, до неї з повагою ставилася вся Європа. Досить згадати княжу й козацьку добу! Усім королям і князям Європи за честь було поріднитися з київським князем Ярославом Мудрим. А слава козацька... Вона гриміла на весь світ!

Звідки ми, їхні нащадки, що живемо у ХХІ ст., знаємо про події минулого? Звичайно ж, наша історія закарбована в усній народній творчості, але фольклорні твори не завжди можна вважати джерелом достовірної інформації. Адже ми знаємо, що в народних піснях, переказах, думах є багато народної фантазії та перебільшення.

Історію треба знати, вивчати, аби творити сучасне й майбутнє, не повторюючи помилок попередників. У цьому й полягає мудрість історії.

А історія українського народу була від самого початку надто кривавою. Цінуючи минуле, ми повинні розуміти, що не обов'язково безпосередньо відтворювати його форми, аби відчувати гордість за діяння своїх предків. Необхідно любити своє минуле і пишатися ним.

Для становлення людської особистості велику роль відіграє саме знання свого минулого та ставлення до нього. Історична пам'ять народу формує моральний клімат, в якому він живе, в якому кожен з нас повниться добром чи злом.

Культура як світ нашого існування пронизана пам'яттю, що органічно вплетена в тканину сучасності. Будь-яка соціокультурна трансформація (а саме таку ми переживаємо зараз) пов'язана зі зверненням до минулого. Кожне таке звертання збагачувало сучасність, по-своєму розуміло її, формуючи необхідне підґрунтя для руху вперед. Звернення кожного народу до свого національного минулого, якщо воно не було зумовлене прагненням відмежуватися від інших народів та їх культурного досвіду, було плідним, оскільки збагачувало, розмаїтило, розширювало культурні обрії народу. Адже кожне повернення до старого в нових умовах було завжди новим і породжувало нове на глибоких підвалинах. Звернення до старого – це завжди нове його бачення, нове розуміння, це спроба обрати нові вектори соціокультурного поступу.

Нині ми народжуємося як нація, як народ, починаємо усвідомлювати себе в етнічному багатоголоссі світу. Усе це неможливе без певної перспективи бачення, без оцінки історії, бо вона не чиясь, об'єктивно бездушна, а власна, переповнена емоціями, точками зору, білими, чорними, кривавими плямами.

Чи можемо ми сказати: у нас є історія, отже, ми існуємо, здійснюємося буттям на цій землі впродовж століть? Якщо так, то й історія повинна постати перед нами не просто зібранням фактів минувшини, а сповнитися національним буттям, стати реальністю, а не німим свідком подій, що відійшли у минуле. Саме традиція, є не чим іншим, як минулим, включеним безпосередньо в життєві процеси сьогодення. Саме традиція формує цілісність та безперервну послідовність людського буття. Вона передається від покоління до покоління як зразки практичних, символічних дій, гідних наслідування.

Закріплена в традиціях, обрядах, художніх образах та теоріях, історична свідомість дає змогу людству узагальнити історичний досвід. Історія вчить кожну людину, спираючись на загальнолюдські цінності, творчо опрацьовувати і критично переосмислювати багатство світового історичного досвіду та засвоювати його уроки, формувати на цій основі власні переконання, громадянську позицію, здобути навички і вміння, необхідні для практичної діяльності.

Вивчення історії є одним із найважливіших чинників формування національної свідомості народу. «Без знання минулого неможливо точне поняття про сучасне», – справедливо наголошував видатний український історик

М. С. Грушевський.

Музичне оформлення уроку [Тарас Петриненко. Україна](#)

III. Узагальнення та систематизація вивченого матеріалу

«Таємниця козацької шаблі» Зірки Мензатюк є одним з найкращих творів, в якому письменця надзвичайно цікаво і об'єктивно висвітлює сторінки героїчної історії нашого народу. У пригодницькій повісті Зірка Захаріївна широко використовує фольклорні матеріали, але насамперед вона спирається на історичні матеріали, прагне досягти якомога більшої точності у зображенні і оцінці минулих подій. Історія народу, його культура – ті компоненти, без яких неможливе повноцінне існування людства.

Герої повісті шукали втрачену шаблю-реліквію, цінну річ, але вони і не підозрювали, що вже мали певні багатства: гордість за своїх предків, пошану до історичного минулого, любов до України.

Бесіда

- Про що розповідається у повісті «Таємниця козацької шаблі?»
(У повісті зображується подорож сім'ї Руснаків у пошуках реліквії – козацької шаблі; мандрі різними історичними місцями, де відбувались важливі події, битви.)
- Яка головна думка твору?
(Головна думка даного твору – утвердження значення історичної пам'яті для сучасної людини; повага до пам'яток історії та культури; формування національної свідомості, патріотичних почуттів, громадянської позиції, усвідомлення актуальності цих понять у нашому житті; ушляхення мужності, героїзму козаків; засудження лжепатріотизму.)
- Які історичні пам'ятки України згадуються у творі?
(У повісті згадується сім історичних пам'яток України: Тараканівський форт під Дубно, замок у Дубні, замок-палац у Підгірці, Олеський замок, фортеця у Кам'янці-Подільському, Хотинська фортеця та Козацькі Могили у Берестечку).

- Яке село України згадується в повісті, як місце безмежної хоробрості та слави запорізького козацтва? Де воно знаходиться?
(с. Берестечко знаходиться в Демидівському районі Рівненської області)
- Що говорить мама Наталочки на початку повісті про це село?
(«... кожен порядний українець має побувати в Берестечку...»)

Чому це так важливо?

Без минулого немає сьогодення, без сьогодення – немає майбутнього. Від сучасного українського суспільства залежить дуже багато: зрозуміти ті уроки, зробити висновок із своєї непростой минувшини чи залишитися осторонь розуміння того, що створення нових культурних і духовних цінностей, розвиток громади великою мірою залежить від усвідомлення власної національної гідності і об'єктивного ставлення до власної історії.

«– Кожен порядний українець має побувати в Берестечку, – мовила вона. – Це ж якраз буде дев'ята п'ятниця після Великодня, роковини битви. З'їдуться люди з усіх усюд ...»

(с. 161 за підруч.):

«Вам аби не прогавити свята, помітингувати, пісень погорлати. **Ох, ці щирі українці!** На Козацьких Могилах буде тлум, гам, юрби народу. Там музей, заповідник...»

(Розділ 6 с. 170 за підруч.):

«Дорогу до Берестечка не треба було шукати: все, що мало колеса, цього дня мчало, їхало, котилося на **Козацькі Могили**. А вже сам **заповідник** шумів, гудів, рябів кольорами, немов величезний ярмарок.

– Та тут сьогодні здвиг народу! – ~~і раділа, й дивувалася мама.~~

Перед входом до заповідника тягнулися **довжелазні ряди легковиків і туристських автобусів, що з'їхалися зі всієї України. ...**

... Усюди снували люди в вишиванках, продавалися жовто-блакитні прапорці, значки, морозиво, патріотична література, шапки-мазепинки; гурти чоловіків сперечалися про політику; пеклися свіжі ковбаси, кипіли в олії пампушки, димували шашлики, а огрядна куховарка припрошувала скуштувати поліської юшки з в'юнами й часником.

... батьки квапилися на оточений муром пагорб, з якого линув церковний спів. Богослужіння ще не закінчилося. Безліч людей стояли на майдані, бо правилося тут же, надворі. Тато з мамою, запаливши **свічки**, й собі стали за людьми, поважні й урочисті, як то й личило статечному подружжю.

(стор. 171 за підруч):.

Бем! Бем! – загули **церковні дзвони**. Наталочка стрепенулася: що це з нею? Вони стояли на майдані, і море людей шумувало навколо. Яскраве, барвисте, розгойдане море, незчисленні тисячі, що слухали пісні, купували значки й морозиво, ходили долиною від острова до острова.»

... Та ба! В **музей** набилося *стільки народу, що яблуку ніде впасти, екскурсоводи* були нарозхват, а до дверей підходили нові й нові групи.

– Що робиться! Що робиться! *Стовпотворіння вавилонське!* – знай повторювала тітонька-чергова, перевіряючи вхідні квитки.

Дійсно, було схоже на стовпотворіння, на той його момент, коли **мови вже змішалися**. З різних сторін чулися українські, польські, англійські і ще хтозна чийі слова.

Зі сцени сипався **передзвін бандур**; **хор співав** про чорне берестецьке поле, зоране кулями, білим козацьким тілом зволочене.»

Ой, чого ж ти почорніло (українська народна пісня)

Музичне оформлення уроку. Грає бандура.

Робота з підручником

№6, 7 стор.177 за підручником

«Ти не чула місцеву легенду? Що обложені козаки не загинули, а вскочили в церкву і разом з нею провалилися під землю. Кажуть, у великодню ніч чути, як у них під землею дзвонять дзвони. У цьому щось є. Тут витає козацький дух... Дух волі. Хочеш вір, а хочеш ні, але тут інакше дихається. Інакше думається ...

... Навколо ж не битва, а люд у святкових вишиванках. ...

(Уривок з повісті на стор. 173 за підруч. Розділ 7):

Навколо гомоніли люди, на сцені **читець декламував рядки Шевченка** про берестецьке поле:

Круг містечка Берестечка
На чотири милі
Мене славні запорожці
Своїм трупом вкрили...

Віддалік гухнула гармата. Насправді гухнула: то стріляли сучасні козаки з Запоріжжя. "Сла-а-ва-а!" – покотилося долиною, і до гармашів звідусюди потяглися барвисті вервечки людей, а діти, як горобці, сипнули попереду всіх.

...Знову гомонів святковий майдан, цвіли вишиванки, рокотав густий баритон:

Кину пером, лину орлом, конем поверну,
А до свого отамана таки прибуду.

– Чолом пане, наш гетьмане, чолом батьку наш!
Уже нашого товариства багацько нема ж!..

У пісні витав упертий, затятий, незламний дух волі, що його залишили козаки.

Тато донесхочу наговорився про автомобілі, уряд, зовнішню політику і знову про автомобілі. А мама находилася, наспівалася, в одній пані побачила

несказанно гарну вишиванку й домовилася, що та вишле їй узір поштою, в іншої записала слова стародавньої пісні про облогу Почаєва.

«... то місце великої битви. – наголосив Антип на останньому слові. – А ви обрали, що більше до вподоби. Вам аби не прогавити свята, помітингувати, пісень погорлати. Ох, ці щирі українці!»

Домашнє завдання №2 с.169 за підруч.

➤ Я бажаю Вам, щоб Ви були справжніми українцями, вивчали історію свого народу, пишалися минулим свого народу, щоб, воно надихало всіх нас на боротьбу за краще життя.

Будьте патріотами України! Вірте в себе, у свій народ, залишайтеся завжди вірними Батьківщині. І ніколи не забувайте про важливість збереження живої історичної пам'яті.

➤ Хто з героїв повісті на ваш погляд є патріотом України? а хто виявився лжепатріотом? №5 с. 169 за підруч.

➤ Що ви дізналися про минуле нашого народу з повісті «Таємниця козацької шаблі» З. Мензатюк?

№1 с.186 за підруч.

Оперативний контроль. Тест «Чи уважний ти читач»

(Для оперативного контролю використовується *інтернет-сервіс Plickers*, який дозволяє організувати тестування при наявності одного смартфона в класі, де велика кількість учнів. Усі результати зберігаються автоматично в хмарі, й вчитель має до них доступ з будь-якого пристрою (мобільного або стаціонарного). До питання можна додавати графічний об'єкт (картинку, фото).

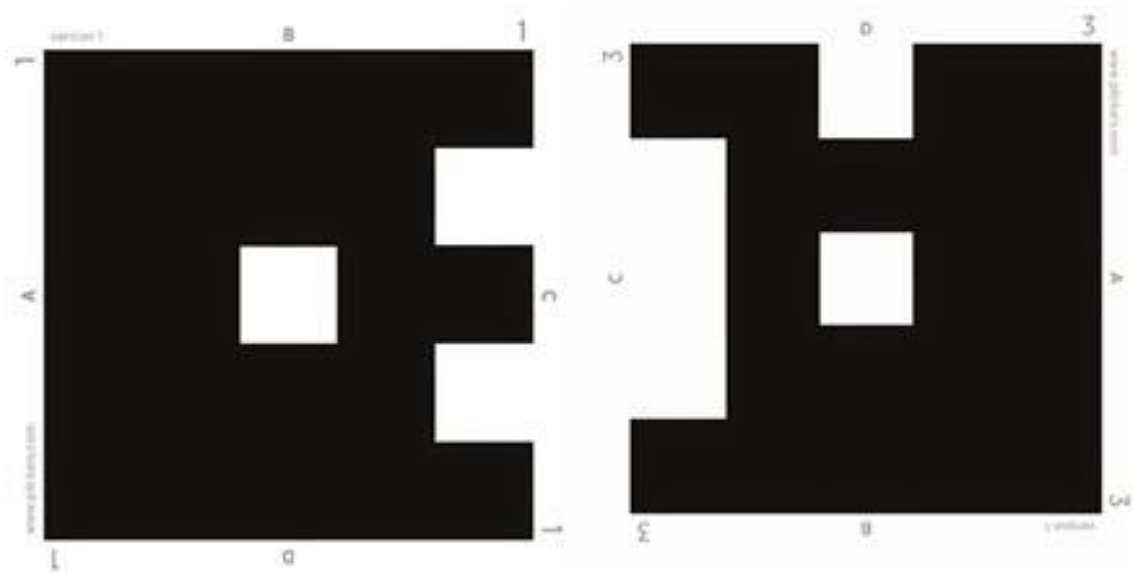
Кожний учень має свою картку, яка унікальна і має свій власний порядковий номер. Це дозволяє відстежувати при необхідності успіхи конкретного учня, зробивши опитування персоналізованим.

Для опитування бажано мати проектор з підключеним до нього комп'ютером. На комп'ютері відкриваємо сайт Plickers і натискаємо на посилання зверху «Live View».

Це спеціальний режим показу питань, яким можна керувати з мобільного телефону. У мобільному телефоні відкриваємо додаток Plickers. На стартовому екрані нам пропонують вибрати клас (*Ukr-lit 5 klas*), після чого буде показано чергу питань, яку ми поставили раніше.

Все управління ведеться з телефону – натискаємо на перше питання на мобільному телефоні, і воно автоматично відображається на проекторі через режим Live View.

Хто з них лжепатріот?

 A Миршавий B пан Щуров... C Антипо D Дебелий

Expand

Назвіть патріотів, з якими ви зустрілися в повісті:

 A родина Ру... B історик д... C патріотич... D хлопці пл...

Expand

Яке село України згадується в повісті, як місце безмежної хоробрості та слави запорізького козацтва?

 A Кобилівол... B Тербовля C Берестечк... D Печихвост...

Expand

Які історичні пам'ятки України згадуються у творі? Назвіть усно ті, які не зазначені в тесті.

 A Тараканів... B замок-пал... C Козацькі... D Олеський...

Expand

Одним із семи чудес України є такі фортеці:

 A Хотинська... B Тараканів... C Кам'янець...

Expand

З ім'ям якого народного месника пов'язана назва найвищої вежі Кам'янецької фортеці:

 A Кармелюка... B Олекси До... C D

Expand

До складу Кам'янецької фортеці входять:

 A дев'ять в... B десять ве... C одинадцят...

Expand

У бою під яким містом загинуло 300 козаків?

 A Берестечк... B Хотином

Expand

Яка українська народна пісня звучала у повісті?

 A Пісня про... B пісня про... C пісня про... D

Expand

Крім Богдана Хмельницького в повісті згадуються:

 A Іван Богу... B Петро Саг...

Expand

Дубенський монастир впродовж століть:

 A захоплюва... B жодного р...

Expand

Дубенський монастир звів князь

 A Костянтин... B Данило Га...

Expand

Діти читають питання і піднімають картки з варіантами відповіді. Учитель натискає кнопку Scan внизу екрану і потрапляє в режим сканування відповідей. Досить навести телефон на учнів – додаток автоматично розпізнає QR-коди всіх учнів відразу.

У додатку відразу ж показується статистика відповідей. Кнопка-галочка по центру внизу завершує дане питання й повертає вчителя до інших питань. Далі повторюємо операцію для решти питань. Учитель за допомогою встановленого на смартфоні додатку Plickers в лічені секунди зчитує інформацію з карток і отримує результати опитування на екрані смартфона. Для цього зовсім не є обов'язковою наявність інтернету в класі. Результати будуть доступні відразу, без необхідності перевірки та наявності смартфонів/комп'ютерів у дітей. Використання Plickers на уроці дозволяє вчителю поліпшити зворотний зв'язок із класом. Для дітей цей додаток – свого роду розвага, що дозволяє трохи відволіктися від уроку та в ігровій формі відповідати на питання.)

Вправа «Мікрофон»

- Яке значення має історія для нас, сучасних людей?
- Чому треба вивчати і знати минуле нашого народу?

Учитель:

Історія допомагає нам зазирнути у давні часи, дізнатися більше про життя своїх пращурів, а отже – краще зрозуміти самих себе. Знаючи історію, ми можемо зберегти і розвинути традиції та звичаї нашого народу, дійти важливих висновків, аналізуючи різні історичні події, повчитися мужності та сміливості у видатних постатей і не припуститися тих помилок, яких припустилися наші пращури.

(звучить [гімн пластунів](#))

Домашнє завдання

- Як письменниця описує в повісті природу? Наведіть цитати з тексту.
- Випишіть з тексту повісті декілька «пейзажів» та спробуйте передати їх фарбами:

Перелітали поля й села, минали чепурні обійстя, обсажені садками, трояндами й калиною. Троянди цвіли, садочки-райочки наливалися плодом. Часом край дороги бабусі в білих хустинках продавали огірочки, черешні, полуниці, свіже молоко.

А липи ясніли цвітом, немов сузір'я, а солов'ї тьохкали до самозабуття, і десь далеко в селі співали півні.

... незору долину ще сповивав ранковий туман, а з туману, мов з піни морської, здіймався сліпучо-білий замок.

Туман розвіявся, і скільки сягало око, видніли сонячні ласкаві ниви, де-не-де мріло село, сяючи маківкою церкви.

Теплий асфальт запарував, а прямисінько над дорогою стала веселка.

– Є **прикмета**: *хто пройде під веселкою, буде щасливий*, – згадала мама.

- Використовуючи комп'ютер і програмне середовище «Скретч» створіть анімацію за описами з тексту повісті:

Дорога стелилася, ніби хтось розмотував безкінечний сірий сувій. Обабіч летіли кучеряві посадки, а вгорі пливла хмарка, бо й вона подалася в мандри.

В небі все ще стояла веселка, далека, як і раніш, – там, попереду, лився дощ із лілової хмари.

(№2 стор. 169 за підруч. Епітети)

- «– Їхали, возилися, за дуба зачепилися, – тихенько зітхнула мама.
– Не за дуба, серденько, а за вербу... – якось розгублено уточнив тато.»

(провести дослідження)

➤ «Ех, мандрівочка – рідна тіточка! Так казали козаки.

Чи, може, чумаки? Наталочка не знала, хто саме, але гарно вони казали.»

(провести дослідження)

Козакі (давньорус. *козакъ*, пол. *kozak*, рос. *казак*) — вільні озброєні люди, представники військового стану, воїни-найманці. (За Вікіпедією)

Чумак — це історична українська назва торгівця сіллю (16 ст.-19 ст.); особа, що займалася торговельно-візницьким промислом

Чумаки торгували сіллю, що її привозили в Україну з Криму, чорноморського й азовського узбережжя, з Галичини, Донеччини і Надволжя; одночасно вони продавали в цих краях кустарні вироби, дерево, дьоготь, тютюн, горілку тощо.

Джерело: Довідник цікавих фактів та корисних знань © dovidka.biz.ua
Прагнення народу до волі у повісті Марка Вовчка «Інститутка». В уста Назара письменниці вкладає прислів'я – мрію народу про волю: «Мандрівочка – рідна тіточка».

➤ Випишіть з повісті інші народні приказки та прислів'я.

«Язик кісток не має!»

«А як прийде врем'ячко, то досягне яблучко»

«дай, Боже, нашому теляті вовка з'їсти»

«вперта коза вовку користь»

«пихи на три штихи»

«шелеп щастя в хату»

«або волю добудеш, або вдома не будеш»

«Береженого Бог береже, а козака шабля стереже»

«Шабля – лицарю сестриця, з нею він в бою, мов криця.»

«Зброя честі козака гарна і дзвінка яка!»

«Дай, Боже, воювати і шабель не виймати» та інші.

Підсумок уроку

- *співвідношення реально досягнутих результатів з поставленими цілями та завданнями уроку, повідомлення про реалізацію змісту уроку;*
- *оцінка кращих відповідей учнів з точки зору інтеграції знань;*
- *аналіз недоліків у діяльності учнів і виявлення резервів підвищення рівня навчальних досягнень учнів.*

Учитель:

Наш урок завершується, крок за кроком ми дійшли висновку, що наша сила, як і сила героїв повісті, – в єдності. Тільки той народ, який відчуває себе єдиним цілим, є непоборним. Усі ми – українці, нас єднає Батьківщина, почуття любові до неї, поваги до її нелегкої, але героїчної історії.

<https://www.youtube.com/watch?v=k30Y5gU5KLo>

<https://www.youtube.com/watch?v=-Z1BSliF5jc>

<https://www.youtube.com/watch?v=gm-UWpSC91A>

<https://www.youtube.com/watch?v=1tdKkBUe7J0>

Загнблм в Україні присвячується... «Білі Лебеді у небесах...»
Віють вітри (українська народна пісня)

Бажаю вам, щоб почуття єдності, товариськості та патріотизму не полишали вас протягом усього життя, як не полишали вони душі наших славетних пращурів – козаків! ... Більше про козаків поговоримо на наступному уроці!

До зустрічі!

Клас 5. Зірка Мензатюк. Таємниця козацької шаблі.

Урок 3.

Тема: Образи козаків та символіка козацької шаблі у творі.

Мета:

- ознайомлення з визначенням і ознаками літературознавчих понять *«оповідання», «повість», «пригодницька повість», «епічний твір», «прозова мова», «головні і другорядні герої твору», «персонаж».*
- вироблення міжпредметних компетентностей; випереджене навчання з історії (за темами 7-9 класів);
- знайомство з традиціями козацтва, військовим мистецтвом козаків; аналіз відносин Війська Запорозького з державами-сусідами; формування власних суджень про державотворчу та військово-політичну діяльність Богдана Хмельницького, його сподвижників; формування і розвиток уявлень про роль лицарів-оборонців рідної землі від іноземних поневолювачів, події 1650–1651 рр., битву під Берестечком;
- усвідомлення лицарства, сміливості, фізичної, духовної сили наших героїчних предків; розуміння того, що добра слава про обдаровану людину живе у віках;
- усвідомлення і вивчення культурного різноманіття минулого і сучасного світу, орієнтування на сталий пізнавальний пошук, на розуміння важливості різних джерел інформації; вміння вибирати (залежно від пізнавального інтересу, потреб чи життєвої ситуації) джерела інформації. визначати свої інформаційні потреби й уміння знаходити потрібну інформацію, вміння критично аналізувати інформацію, відрізняти істотне від неістотного й висловлювати зважені судження.

Обладнання:

- кабінет з під'єднанням до мережі Інтернет;
- проектор з проекційним екраном; презентація до уроку;
- книга «З. Мензатюк. Таємниця козацької шаблі»;
- підручник (Авраменко О. Українська література. 5 кл. : підруч. для закл. загальн. середн. освіти / Олександр Авраменко. – Вид. 2-е, доопрацьоване відповідно до чинної навчальної програми. – К. : Грамота, 2018. – 256 с. : іл.), робочі зошити, словничок (ТЛ);
- білі аркуші паперу А3 і А4, кольорові кулькові ручки або олівці;
- ілюстрації до уроку, історії про козаків;
- проект «Історія українських земель. ». [Серія 1](#) (фрагмент фільму (0:30-3:40; 2:29 -8:40).);
- документальні фільми про козацьку звитягу та про козацьку шаблю із серії «Козацька звитяга»:

[Козацька звитяга-2. Випуск №1 \(36\). Історія. Символи козаків](#)

(фрагмент фільму 01:12-4:40)

[Козацька звитяга. Випуск №15. Спас. Шабля.](#)

[Козацька звитяга-2. Випуск № 24 \(59\). Історія. Битва під Берестечком.](#)

Фрагмент фільму 2:13-3:25; 4:00-4:38;

- [Найкращі козацькі пісні](#);
- [Журавлі \(Чуєш, брате мій...\)](#) (сл.: Богдан Лепкий, муз.: Лев Лепкий.

Виконує: Василь Жданкін);

- пісня «[Кину пером, лну орлом](#)»;
- фрагмент з відеоролика «[З нами Бог - спів лицарів перед боєм](#)»
- відеоролик «[Подвиг 300 козаків під Берестечком](#)»
- [відеоролик «Берестецьке поле](#)» Сіма Кордунова (триптих читає автор);
- Володимир Антонович. [Про козацькі часи](#) на Україні.

(Перша глава с. 8-12, Сьома глава - с. 59);

- [Повний словник козацьких термінів, слів.](#)
- Українська військова історія. Козацькі шаблі [XVII століття](#)

Тип уроку: бінарний урок (урок ведуть два вчителі: української літератури та історії (МЗ козацька доба)) – це творчість двох педагогів, яка переростає у творчий процес в учнів.

За програмою з історії теми з зазначеними в творі «Гаємниця козацької шаблі» Зіркою Мензатюк подіями вивчаються тільки в 8 класі, але в 5 класі (курс історії в 5 класі має пропедевтичний (вступний) характер) учитель може планувати вивчення інших (не тільки визначених у програмі) історичних осіб, подій, пам'яток з акцентом на історії України. Тому було вирішено провести бінарний урок.

Завдання вчителя історії: а) формування уявлень і знань учнів про історію як галузь людських знань, як науку, що має свій предмет вивчення і свої методи дослідження; б) розвиток інтересу до предмета та мотивації до його вивчення як передумови до формування низки загальних і предметних компетентностей; в) формування первинних уявлень про історію України як передумови до реалізації засобами навчання наскрізних, міжпредметних змістових ліній.

Вивчення якоїсь проблеми на грані двох наук – це завжди цікаво, такий вид діяльності викликає високу мотивацію, головне – захопити школярів, спровокувати творчий пошук.

Хід уроку:

Епіграф до уроку:

Народ, що не знає своєї історії, є народ сліпців.

О. Довженко

I. Актуалізація опорних знань

Хвилинка з теорії літератури (ТЛ: епічний твір) – за підруч. стор. 185

(на проекційний екран виведено основні поняття ТЛ для запису в словничок)

Учитель української літератури:

Слово «епос» у грецькій мові означає розповідь.

Це один з трьох основних родів літератури, поряд з лірикою та драмою.

Епічний твір – це твір розповідного жанру, в якому зображено життєві події, людські характери, вчинки.

Зміст епічних творів розкривається у формі авторської розповіді. Автор (найчастіше це сам письменник) виступає ніби очевидцем зображуваних подій, які він описує, про які розповідає, виражає своє ставлення до них.

Епічні твори поділяються за такими жанрами: роман, повість, оповідання, нарис, новела та інші. Оповідання – це невеликий за розміром розповідний художній твір, здебільшого про одну чи декілька подій з життя людини (іноді – кількох людей). Повість більша за оповідання за розміром, кількістю персонажів і їхньою характеристикою. У повісті розлогіший сюжет, більше охоплено подій із життя головних героїв, наявні розлогі описи. Повісті, як і оповідання, завжди прозові.

Епічні твори пишуть прозовою мовою. Прозова мова складається із мови автора і мови персонажів, діалогів, монологів тощо.

Повість може бути соціально-побутовою, історичною, науково-фантастичною, пригодницькою. **Пригодницька повість** – епічний жанр літератури, розповідний художній твір із захопливим сюжетом про складні випробування, через які проходять герої.

Найчастіше розповідь про життя героя в повісті ведеться або від особи автора, або від особи самого героя.

Герой літературного твору – це дійова особа, змальована письменником у взаєминах з іншими особами, наділена яскраво окресленими рисами характеру. У творі розрізняють головних героїв і другорядних, чи епізодичних.

Головний герой – це той, який завжди перебуває в центрі уваги письменника. Часто його ім'ям може називатися художній твір.

Герої літературного твору бувають позитивні і негативні. Поряд з терміном «герой» вживаються ще терміни «персонаж», «дійова особа». Слову «герой»

надається перевага у словосполученнях «головний герой», «позитивний герой». До другорядних і негативних дійових осіб частіше застосовують слово «персонаж».

➤ Давайте розглянемо твір Зірки Мензатюк «Таємниця козацької шаблі» – це твір якого жанру? (**Повість**). Це твір розповідного жанру, в якому зображено життєві події, людські характери, вчинки – це **епічний твір**. Це епічний жанр літератури, розповідний художній твір із захопливим сюжетом про складні випробування, через які проходять герої, – **пригодницька повість**.

➤ Хто є головним героєм повісті? – Наталочка.

(№ 10 стор.169 за підруч.)

➤ Спробуйте дати характеристику Наталочці. Підтвердіть свої думки цитатами.

Цитати з повісті про Наталочку:

«– Може, то статуетка індіанського божка з чистого золота? – **замріяно** прошепотіла Наталочка, що **начиталася книжок** про індіанців.»

«Він спілкується жестами глухонімих? – **діловито** спитала Наталочка, бо хлопці в школі навчили її двох чи трьох таких жестів, і **вона почувалася знавцем.**»

«...дівчинко, не скачи, дівчинко, не заходь за загородження, дівчинко, не чіпай руками експонатів...»

«– Але ми вже знаємо! Можна їхати! – загаласувала Наталочка, що **втомилася майже тримати язик за зубами.**»

«Наталочці дісталось задне сидіння. Правду кажучи, їй там було непогано. Вона сиділа, **немов юна королева на троні.**»

«Наталочка сиділа на черешневих кісточках, **мов принцеса на горошині.**»

«Наталочка сиділа **з премудрим виглядом, мов цар Соломон на престолі, і також розмірковувала...**»

«Я **не боягузка. Аби лиш батьки дозволили.**»

«...від гніву Наталочці **потемніло в очах. Та вона зробить що завгодно, тільки б спинити подібне безчинство!**»

«О, вона не відступиться, вона вмє бути впертою! Як то кажуть, *вперта коза вовку користь, хоч здається, ця приказка* тут не до речі... Коротше, Наталочка зробить усе, що належить.»

«Наталочка уві сні металася, переверталася з боку на бік, вгадувала й не могла вгадати, в чому її провина.»

«Наталочка комизилася, бурмосилася, навіть трошки заплакала, хоч нелегко видавити сльозу, коли це найдужче потрібно. Батьки лишалися незворушні. Мабуть, найкраще було викласти їм усю правду, тільки ж і Наталочка затялася. Вона обіцяла Антипові мовчати, і її обіцянка не буде цяцяркою, яка лиш дурному на втіху.»

«Наталочка шморгнула носом і засяла, *як нова копійка.*»

«...вона вже майнула кручею, *мов кізка.*»

«Було страшно й... цікаво; зібравши всю свою рішучість, Наталочка ступила в пітьму. Її огорнув холод Собі на лихо Наталочка вдалася худюща...»

«Колись Наталочку знайдуть... Але що, коли то буде вже запізно? У газетах напишуть про мужню дівчинку, яка, рятуючи національну реліквію, пожертвувала власним життям. Так і напишуть: "віддала своє молоде життя", Наталоччине серце стиснув жаль, що така вона невдатна й безталанна, що пропадає нізащо, ні про що, та ще й з власної вини; по щоці покотилася гаряча крапля, за нею ще, ще... А далі мов прорвалася загага, і дівчинка зайшлася гірким плачем.»

«Наталочку видобули на білий світ – живу і майже неушкоджену, якщо не брати до уваги обдертих колін. Вона з плачем припала до матері, сльози котилися й котилися, і не було їм упину, мовби очі стали солоними джерельцями, з яких бігли два струмки.»

- Головний герой Наталочка – позитивний герой.
- Які ще герої літературного твору вам запам'яталися?
(...Антипко, Северин, Василько).
- Вони позитивні чи негативні?
- Як ви можете охарактеризувати персонажа повісті – Антипа. Наведіть цитати, які підтверджують характерні риси образу Антипа

«За ними різко загальмував чорний джип із затемненими вікнами, з когось вийшов хлопець і також став проходжуватися, злегка накульгуючи. Мабуть, засидів у машині ногу. Він був елегантний і модний до неможливості, зачесаний так гладесенько, що волосся лежало, мов прилизане, тільки на маківці настовбурчувалося двома невеличкими горбочками.

– Хочеш, я в гадаю, куди ви їдете? – спитав він, окинувши оком Наталоччину вишиванку. – В Берестечко, на завтрашні урочистості.

Дівчинка ствердно кивнула, і на його губах заграла скептична посмішечка:

– Х-ха! Помітингуєте, поспіваєте "Ще не вмерла", покричите "Слава" й "Ганьба". Старі взялися за твоє патріотичне виховання, чи не так?

– Ніхто ні за що не взявся, – відказала Наталочка. Насмішкуватий тон незнайомця зачепив її за живе. – Мені самій цікаво. І ми не просто мандруємо, ми ще й... маємо дуже важливу справу.

У хлопця в очах зблиснуло зацікавлення (ага, знай наших!), але тут же й згасло, сховалося за лінкуватим іронічним прижмуром:

– У вас, виявляється, справа... Якщо ви хочете знайти реліквію, то нащо їдете в Берестечко?

Наталочка сторопіла.

– Звідки ти знаєш про шаблю? – вражено спитала вона.

– Отже, і це я вгадав. Два – нуль на мою користь: шаблю шукаєте ви, – засміявся незнайомец і пояснив ошелешеній Наталочці: – Ми також її шукаємо. Та ж ситуація: привид і так далі.

– Мене звати Антип, – відрекомендувався хлопець. – Тож навіщо ви їдете в Берестечко?

– Як навіщо? Шабля десь на бойовищі чи в фортеці. Найімовірніше під Берестечком, бо то місце великої битви...

... засміявся Антип. – Чи ти ніколи не хитрувала? От і схитруй: коли їхатимете через Дубно, підмов батьків зупинитися і розпитай про шаблю в тамтешньому замку.

... Антип, як і вдень, був супермодний і прилизаний, а на ногу й тепер накульгував.

– У чому справа? Щось сталося? Чому ви не поїхали в Кам'янець? У вас поламалось авто? – дівчинка обсипала його питаннями, як горохом.

Але Антип проігнорував їх, ніби й не чув.

– А навіщо їх питати, коли можна схитрувати? Бачиш, вже заговорив віршами,
– Антип полегшено розсміявся. – Якщо тебе не пустять, усе полетить шкереберть. Тому придумав дотепний план...

Він розказав, як владнати справу. Все просто й легко. Батьків доведеться обманути... Задля шаблі, задля її врятування. Трохи муляко на душі, але то нічого.

Думала про Антипа, модного, розумного, упевненого в собі... Чимось він їй не подобався. Певно, занадто гордий.

Антипові вчинки видавалися їм незбагненими.

– Певно, його круті батьки хочуть знайти шаблю швидше за нас, – зробила висновок мама і з осудом додала: – По хлопцеві видно, що там пихи на три штихи. Чого ти з ним водишся ?

– Він геть безголовий! Послати дівчинку в таке небезпечне місце! –

№ 9 стор. 169, № 6, 7 с. 169 за підруч.

– Чортик, антипко? – перепитав Василько.

– Так, це власною персоною, – Антип картинно вклонився; вітер дмухнув на його прилизане волосся, і з-під нього показалися два округлі, як у молодого бичка, ріжечки.

➤ Як представлені у повісті образи чортів і їхніх «друзів»?

«...добірне товариство: пані у вечірніх сукнях аж ряхтіли коштовними прикрасами, пани в оксамитових жупанах начіпляли на себе важкі золоті медальйони й численні перстені. ... зала сповнилася кришталевим передзвоном і гучними вигуками – гукали всі, але ніхто не слухав.

– Ваше здоров'я, **пане Обжорський!**

– Ваше здоров'я, **пане Жебрацький!**

– І ваше також, **пане Забіяцький!** – розкланювалися череваті пани.

Пан Забіяцький підняв до рота келиха завбільшки відро й не опустив його, поки всього не вицмулив. ...

Музика змінилася: замість старовинного клавесина тепер щось шкварчало, гарчало й верещало.

Пани й панянки пішли танцювати, але то були якісь скажені танці. Пан Обжорський хвицав ногами, пан Жебрацький виписував кренделі, а пан Забіяцький бігав навкарачки і радісно кувікав. Панянка в чорній сукні теж танцювала, метляючи шлейфом. Але тепер навряд чи хтось назвав би її гарною: розв'язна посмішка і вульгарні жести робили її відвортною. На її шлейфі таки сиділа жаба – справжня, жива жаба, вона ворушилася, намагаючись утриматися на тканині, а врешті перескочила панянці на голову і всілася на діамантах.

... інше панство теж мало **дивні прикраси.**

В тої на шиї теліпався **золотий скелетик**, в іншої голову оббивав **вуж**, в того на зап'ясті зблискував **череп**, а замість гудзиків **білили кістки**. ...»

«... **чоловік у чорному костюмі й екстравагантна дама з пекельно-червоним волоссям** – то були старий чорт і чортова, себто Антипкова, мати.»

№ 2-3 с. 185-186 за підруч.

№ 3 с. 169 за підруч. , № 7-8 с. 186

№12 с. 178 за підруч.

№1-3 с. 177 , №5 с. 177, № 11 с. 178 за підруч.

№ 12 с. 186 за підруч.

Проблемна вправа «Що? Коли? Чому? Як?»

- Доведіть, що повість «Таємниця козацької шаблі» – пригодницька повість.
- Що у повісті є фантастичним, а що реальним? *№8 с. 169 за підруч.*
- У чому ж таємниця козацької шаблі?

Ця зброя українських лицарів мала і має велике значення для нашої культури та історії. Це для нас зараз Шабля – рід лезової білої зброї. Характерною особливістю шабель є вигнутий довгий (звичайно 80 – 110 см) як правило однолезовий (інколи з полуторною заточкою) клинок з вигином у бік обуха. А для козака – то цілий культ: шабля то товариш, що в бою допоможе, нагодує та зігріє.

«Сумна та велична картина поставала в її уяві. Поле, сковані вози. І козаки, роковані на смерть. Верхи на конях налітає шляхта... Дим від пороху... Іскри з-під шабель... Шалений зблиск очей... І гаряча кров, і смерть. Ось захитався молодий козак, шабля – домаха випала йому з руки...

– Чимало шабель знищено, тому що з них робили найкращі ножі, щоб колоти свиней. Різники платили за них великі гроші.

– Різницькі ножі? Зі звитяжної зброї? – від гніву Наталочці потемніло в очах. Та вона зробить що завгодно, тільки б спинити подібне безчинство!

... коли вже й заснула, їй приснився зажурений козак. Він дивився на неї з сумним докором. "За самий держак моєї шаблі давали мені найкращий табун коней і овець три тисячі. А ти не вберегла її," – казав Наталочці хтось невідомий – чи то засмучений козак, чи, може, Андрій Бульбенко з Гоголевої повісті? І Наталочка уві сні металася, переверталася з боку на бік, вгадувала й не могла вгадати, в чому її провина.»

Для початку, не всі козаки мали шаблі. Вони, або їх здобували на полі бою, або купували (але тільки заможні козаки оскільки шаблі були дорогі). Козак з шаблею у бою був машиною смерті, хоробрим, гордим, сильним, мужнім лицарем. Шабля берегла українського лицаря, якщо козак добре володів шаблею, а то й двома, перемогти його майже не можливо, за те і козак до неї відповідно ставився, як до жінки, інколи називав сестрицею, берегинею. Її цінували навіть більше ніж рушницю та пістоля. Шаблею посвячували в козацтво, з шаблею і помирали. (За матеріалами сайту «[Пугу-пугу Козак з лугу](#)»).

Шабля – лицарю сестриця,
З нею він в бою, мов криця.
Зброя честі козака
Гарна і дзвінка яка!

Фізкультурозминка

*Перегляд фільму [Козацька звитяга. Випуск №15. Спас. Шабля.](#)
(учні виконують вправи для розминки з картонними «шаблями»)*

«В сутінках сяйнула гартована сталь. Це була справжня козацька шабля, схожа на місяць-молодик. У волинському торфі вона напрочуд добре збереглася. Руків'я мала просте, без золота й діамантів, і було не схоже, щоб миршавий їх повиколупував. Усі дивилися на шаблю, як заворожені.»

II. Повідомлення теми і завдань уроку.

Учитель української літератури:

В Україні вже не перше століття шабля є одним з найважливіших символів козацтва, традицій, пов'язаних з національними визвольними та державотворчими процесами. Шабля завжди посідала визначне місце у

свідомості українців, асоціюючись у першу чергу з козаком – захисником Вітчизни. [[Козацька шабля: історія слави](#)].

Учитель історії: Отже, поговоримо сьогодні ... про козаків...

Учитель української літератури: ... та символіку козацької шаблі у творі.

Козацька доба – то є світла епоха,
Коли українці орлами літали.
Нікого вони не боялись нітрохи,
Від них вороги у бою відступали.
Козацтво – то світла сторінка у книзі,
Що наші діди написали шаблями.
Хоч кров'ю скропилась, полита сльозами,
Та світлом Христа засіяла над нами.

(За матеріалами сайту <http://indragop.org.ua/forum/29-301-1>)

III. Мандрівка в часі...

разом з головною героїнею повісті

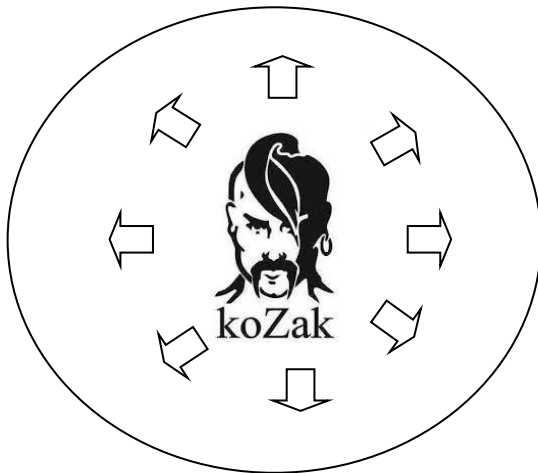
Учитель української літератури:

На сторінках книги Зірки Мензатюк – захоплююча мандрівка замками України, переплетення містики і реальності, сучасного і минулого. Зв'язок епох проходить крізь серце, душу і помисли маленької героїні повісті Наталочки Руснак:

(учитель української літератури читає уривок з повісті)

Тут було гарно! У зеленому вінку ясенів здіймалися дві церкви: старенька дерев'яна, в якій козаки молилися перед битвою, і велика церква-пам'ятник, змурована над останками загиблих. Ото перед нею й правили Службу Божу. Лився спів, густо курився ладан, м'який пахучий дим стелився довгими пасмами, огортав людей, дерева, і ті в ньому ставали інакшими, мовби нетутешніми. Дим клубочився, вогко торкав Наталочці лице – дим чи туман?

Авжеж туман, білий, як молоко, і в ньому по груди стояло... **козацьке військо.»**

(фрагмент з відеоролика «З нами Бог - співлицарів перед боєм»)

Створення ментальної карти

Білі аркуші паперу А3, А4, кольорові кулькові ручки, олівці або фломастери

Початок роботи:

У центрі карти пишемо КОЗАК.

Від центрального зображення проводяться тонкі лінії-гілки, які розкривають зміст центрального слова. Для кращого розкриття ідей можна використати малюнки.

Вправа «Мікрофон»

Учитель української літератури:

- Якими виглядають козаки? Знайдіть опис козака в тексті повісті Добродушність, щедрість, безкорисливість, щира дружба, висока любов до свободи – були характерними рисами наших козаків, вони краще воліли люту смерть, ніж ганебне рабство.
- Знайдіть у тексті повісті цитати, які характеризують козаків «... козаки. Вони воювали за віру!»
- Які приказки про козаків вам зустрілися в тексті повісті? (з Д-з)

Вправа «Дослідники»

Учитель історії:

- Використовуючи смартфон знайдіть в Інтернеті інформацію щодо традицій, звичаїв й побуту козаків, опишіть історико-культурні пам'ятки козацької доби.
- Якими були причини козацьких воєн (повстань)?
- Яке місце козацтва в захисті національних інтересів українського суспільства наприкінці XVI – у першій половині XVII ст.?

Учитель української літератури (читає уривок з повісті):

Вся похоловши, Наталочка збагнула, що вона якимсь дивом бачить саме ту трагічну п'ятницю 30 червня 1651 року, третій день Берестецької битви.

- Як в повісті представлена битва під Берестечком. Наведіть цитати.

Туман осідав дрібними ряхтливими краплями на козацьких чубах-оселедцях, на відвологлих вусах, згори ледь проглядало сонце – розмите бліде кружальце, а попереду крився за білою заслоною польський стан, величезне 150-тисячне військо. Шляхта, посполите рушення, німецькі драгуни й рейтари. Король Ян Казимир зібрав, кого лиш міг, стягнув до Берестечка пів Європи, аби тільки здолати Хмельниччину, здолати повсталу Україну, цю рахманну, ласкаву, медом текучу землю, яка затято виборювала волю.

Козаків стояло менше: тисяч сто, і з ними татари. Хан чатував на коні, мов хижий орел-степовик. Супився, хмурился, йому не подобалась рутвяна, багниста долина, в якій грузли його верхівці, не подобалася затятість супротивників – легкої здобичі не буде, це він бачив надто добре.

Наталочка ковзнула поглядом **по козацьких обличчях**.

Зосереджені, зухвалі, насмішкуваті. В очах виклик: наступайте, ляхи! Ми готові, нам що? Або волю добути, або дома не бути.

І ляхи рушили: могутньою хвилею рвонула вперед кіннота. Ревма ревли гармати, дзвеніли шаблі, іржали коні, дико скрикували звитяжці, сходячись у двобої. Скільки це тривало – годину, дві? ... вже й туман розвіявся, уже й сонце припекло, а битва гримотіла, ніби земля розколювалась навпіл. Все далі, далі, далі врубувалася кіннота, пробивала тверді українські лави, вже прорвала таборіві укріплення ... Ні, спинила-с ... відходить. **Вистояли козаки!**

Натомість важко посунуло вперед праве крило польського війська. Зараз усе й станеться ... Польська піхота поволі докотилася до орди, орда якось відразу подалася назад і чимраз стрімкіше відступала...

Татари тікали! "Зрада!" – прошелестіло козацькими лавами. З їхнього стану вискочив, мов іскра, вершник у дорогому вишневому жупані (Богдан Хмельницький – зрозуміла Наталочка) і, припавши до кінської гриви, помчав наперейми. За ним кинулись якийсь старшина і ще кілька козаків...

Вернися, гетьмане! Чи ти хочеш спинити вітер? Орду не завернеш, сам потрапиш у полон...

Та він летів безоглядно.»

Музичне оформлення уроку. Грає бандура.

[Журавлі \(Чуєш, брате мій...\)](#) Слова: Богдан Лепкий. Музика: Лев Лепкий.

Виконує: Василь Жданкін

(учитель української літератури читає з повісті уривок):

«...сипався передзвін бандур; хор співав про чорне берестецьке поле, зоране кулями, білим козацьким тілом зволочене».

<https://www.youtube.com/watch?v=p6FkWDpRDWQ>

«Наталочка заслухалася, зіпершись на сосну. І тут на неї знов наплинуло.

...Мрячило, мжичило, над головою клубочились важкі сірі хмари, і **козаки** теж немов посіріли серед непролазної поліської мокви. *В таборі гриміли, рокотали литаври: довбиші водно били в обтягнуті шкірою срібні та мідні кітли.* Недалеко від ~~Наталочки~~ важко чмокнуло в розкислу землю гарматне ядро, забризкавши болотом козаків, що сиділи під возом.

– Пристрілялися, вражі діти, – байдуже відмітив **старий запорожець**, не виймаючи з рота погаслу люльку.

– Еге! Хотуть ляхи нас налякати. Притягли гармати аж зі Львова, ніби ми того дива не бачили, – казав зі смішком **смаглявий козак**, який видався Наталочці знайомим. Авжеж, це був той самісінький звитяжець, що снівся їй усю ніч. Без сумніву він: юний, гінкий, з темними сміливими очима.

– А **сотник Щур** як пішов до поляків на перемови, то й не вертається, – знов обізвався старий. – Гладкий з Переяславцем вернулися, а Щур – ні... Продався, кажуть.

– Утік Щур! – *тонко, як півень*, вигукнув ще один козак. Його куций оселедець не сягав вуха, певно, недавно заведений, та й одіж він мав ще селянську. – Сидимо обложені вже десятий день...

– Та й *Україна одна*, пане брате, – тихо мовив **чорнявий**. – Не журися, виберемось. Богун виведе. Вже готові греблі для переправи.

– Що то за греблі! З возів, кожухів...

– Гей, молодче, не наганяй страху! *Скиглиш, як баба*... Не бійся, більше разу не помреш, – сердито обірвав його старий січовик. Тоді додав веселіше: – От і Богун їде.

Наталочка притьмом повернулася туди, звідки наростав кінський тупіт. На чолі чималого загону вершників до них наближався **красень-полковник**.

По ній ковзнув його швидкий *розумний погляд*, зблиснула *кольчуга на широких грудях*, *війнув край киреї* [нагадує плащ – ред. Ч.Д.]– мжичка покрила її, мов срібло, – і *славетного воїна заслонили інші вершники*.

Загін помчав до Пляшівки захищати переправу, що мала ось-ось початися.

І раптом...

– От уже старшина тікає! – верескнув півнячий голос.

На нього оберталися розгублені обличчя, мовляв, що ж це, невже й собі рятуватися?

І враз десятки ніг кинулися до гребель. З рук падала зброя, похилилася й зникла в юрбі малинова короґва, хтось на бігу скидав гуню, хтось хапав іншого за поли, щоб самому протовпитися вперед...

– Стійте, іродові діти! – гримів голос старого запорожця. *Чорнявий козак став до нього плече в плече, вихопивши з піхов шаблю, зупинилося ще кілька*. Але інші наче поглухли. Паніка ширилась, мов вогонь по соломі.

– **Стійте! Стійте! Куди ви?** – і собі загукала Наталочка, та враз видиво пропало.

А Наталочку знов обсіла тривога. Якщо людині привиджаються різні події, то з нею явно не все гаразд. Треба щось робити, але що? Кілька разів вона скося зиркала на Северина. Врешті наважилася.

– Северине, як виглядаю? – спитала його. Хлопець злегка зніяковів.

– Класно, – сказав він. – Ти смілива і... гарна. Тепер зніяковіла Наталочка, аж зарум'янилося личко.

– Я не про те, – опустила вона вії. – Розумієш, сьогодні вранці... ну, так сталося, що сильно вдарилася головою. Цього не помітно?

– Ані трохи. Нема ні синяка, ні гулі.

– Не синяка! **Мені почали привиджатися різні картини. Битва, обложені козаки, паніка при переправі...**

– А, ти про це. Не хвилюйся. Тут таке місце.»

Перегляд фільму 2:13-3:25

[Козацька звитяга - 2. Випуск № 24 \(59\). Історія. Битва під Берестечком.](#)

(учитель запалює аромасвічку)

«– Думаєш, зі мною все в порядку? Мені не треба до лікаря?

– Абсолютно. Тут таке місце... – повторив Северин. Його очі мовби ще потемніли під насупленими бровами. – **Ти не чула місцеву легенду? Що обложені козаки не загинули, а вскочили в церкву і разом з нею провалилися під землю. Кажуть, у великодню ніч чути, як у них під землею дзвонять дзвони. У цьому щось є. Тут витає козацький дух... Дух волі. Хочеш вір, а хочеш ні, але тут інакше дихається. Інакше думається...**

(№ 6 стор. 177)

Наталочка глибше втягла повітря.

Пахло церковним ладаном, луговими квітами, драговиною. Дихалося легко й приємно.

– *Але ж козаки зазнали поразки!* – нагадала вона.

– *Хіба війна або й будь-яке змагання бувають без поразок?* – здвигнув плечем Северин. – *Треба вміти тримати удар. Може, це найважливіше...*

Проте ходімо далі.

...Зручніше прилаштувалася під старою церквою, заплющила очі... Хотіла ще бодай на мить побачити битву.»

Перевірка Д-з (№ 1 стор. 186 за підруч.):

виступ учнів із презентацією

Інсценізація за уривком (стор. 173-174 за підруч.):

«Навколо гомоніли люди, на сцені **читець декламував рядки Шевченка** про берестецьке поле:

Круг містечка Берестечка

На чотири милі

Мене славні запорожці

Своїм трупом вкрили...

Віддалік гухнула гармата. Насправді гухнула: то стріляли сучасні козаки з Запоріжжя.

"Сла-а-ва-а!" – покотилося долиною, і до гармашів звідусюди потяглися барвисті вервечки людей, а діти, як горобці, сипнули попереду всіх.»

Наталочка щільніше стулила повіки, уявляючи знайомого молодого звияжця і сивого січовика, яких бачила при переправі.»

Перегляд фільму 4:00-4:38,

стор. 173 за підруч.:

«...Їх стояло три сотні на пагорбі, що, мов острів, височів серед болота. Старого важко було впізнати: чуб розметався, сорочка розхристалася, очі палали, а шабля в руці мигтіла, як блискавка. Поляки насідали, козаки відбивалися, не відступаючи ні на крок. Та ї не мали куди відступати. Мабуть, бій тривав давно, козаки поморилися, декотрі були поранені, проте в очах світилося все те ж тверде завзяття.

(перегляд презентацій учнів.)

стор. 174 за підруч.:

Наталочка помітила, що за боєм невідривно стежив якийсь **вельможний чоловік у коштовних латах**. Він щось сказав одному з своїх наближених, і той, пересилуючи дзенькіт шабель, закричав до козаків:

– Панове запорожці! Ясновельможний **король Ян Казимир** подивований вашою відвагою, – ("**Так то сам король!**" – збагнула Наталочка). – Він помилує вас, якщо складете зброю. Він візьме вас на службу за високу плату!

Між козаками пішов якийсь рух.

"**Невже здаються?**" – не то злякалася, не то зраділа дівчинка, але **раптом збагнула, що вони робили:** з-за поясів та з глибоких кишень своїх безкраїх шароварів діставали гроші і зневажливо, широким жестом сівачів кидали їх у твань.

– *Срібло-злото – то болото, – гукнув сивий січовик.* – **Вибачай, королю, але нам не потрібна твоя ласка. Лицарська смерть козакові дорожча.**

(№8 с. 177 за підруч.)

с. 174 за підруч.:

На долоні чорнявого козака серед дрібних монет блиснув срібний перстеник, козак на хвильку його затримав, певно, згадав ту русяву, карооку, для якої придбав його, проте зсунув суворіше брови, і перстень плюснув у воду. Не носитиме його кароока, не діждеться свого козака.

– Слухай-но, пане-брате, – звернувся до чорнявого старий січовик. – Треба якось прорватися до Богуна і передати ось це, – він дістав з-за пазухи сяйливий малиновий згорток. Наталочка впізнала, що то: *корогва*, яку в паніці збили додолу. Отже, старий підняв і заховав її.

– А як поляжу разом із корогвою? – спитав козак, дбайливо ховаючи малиновий шовк.

– То хоч лишиться слава, що рятували її, – спокійно, ніби навіть байдуже мовив старий.

– Не випадає кидати бій...

– Стане ще для тебе боїв, – старий обняв чорнявого і легенько підштовхнув: – Іди.

Козак упав в очерет, мов качур: ані шелеснуло.

"**Чи не втопився?**" – подумала Наталочка та тут же й заспокоїла сама себе: **еге, такий утопиться! Вирветься, проб'ється до Богуна...**

Врешті, вона знала його долю.

с. 174-175 за підруч.:

Бій на острові довершувався. Козаків ставало все менше. Один за одним падали вбиті. Аж ось лишився єдиний січовик. Невже битиметься сам? Один проти цілого війська? Він озирнувся, метнувся до берега й ускочив у човен, прихований в очереті. Не сідаючи, відштовхнув його, виплив серед плеса; гордо взявшись у боки, окинув оком ворогів, мовляв, наступайте, чого ви баритесь. Король знову щось сказав своєму наближеному, той квапливо передав наказ. Поляки, брѣохаючись у баговинні, оточили озерце, серед якого плавав козак, та не могли здолати героя. Він сік їх, як капусту, він сміявся їм в очі, рани йому не шкодили, кулі його не брали, смерть боялася підступити до такого несусвітнього зухвальця. Вже й шабля не витримала, переламалася навпіл, то він відбивався веслом. Троє насідало на нього спереду, якийсь мазур закрався ззаду, націлився в плечі списом...

(стор. 175 за підруч.)

Наталочка затулила очі.

Почула, як радісно загелготали поляки... Човен плавав порожній. Зиркнула на короля – той роздратовано відвернувся й пішов геть. Ти не радієш, королю? Ти ж переміг!

І враз вона збагнула.

Козаків перемогли. Але не покорили! Вони гинули, не піддавшись, не схилившись, лишаючи по собі невмирущу славу!»

Музичне оформлення уроку

(Звучить пісня «[Кину пером, лну орлом](#)»)

«...Знову гомонів святковий майдан, цвіли вишиванки, рокотав густий баритон:

Кину пером, лину орлом, конем поверну,

А до свого отамана таки прибуду.

– Чолом пане, наш гетьмане, чолом батьку наш!

Уже нашого товариства багацько нема ж!..

У пісні витав упертий, затятий, незламний дух волі, що його залишили козаки.»

«... Треба вміти тримати удар...»

Саме це він (Северин – ред Ч.Д.) казав про козаків. ...»

IV. Підсумок уроку

У повісті «Таємниця козацької шаблі» Зіркою Мензатюк надзвичайно яскраво виписано битву козаків під Берестечком. Це одна з найбільших трагедій української історії. Свідком саме цієї події і стала Наталочка, заглянувши у минуле.

Подорож у минуле разом з істориком

перегляд відеоролика «[Подвиг 300 козаків під Берестечком](#)»

Учитель історії:

Під шаленим вогнем польських гармат козаки возами, наметами, власним одягом вимостили шлях через болото. Існує переказ, що прикривати відступ залишилося 300 козаків. Маленький загін переправився на один з островів і там до останнього стримував наступ поляків. Їхній нечуваний героїзм урятував основні сили козацької армії. Так трагічно для України закінчилася битва під Берестечком.

[Відеоролик «Берестецьке поле»](#) Сіма Кордунова триптих читає автор

▪ Отже, яке місце посідає козацтво в захисті національних інтересів українського суспільства?

Не існує українця, який би не знав про історію доби козаччини, адже саме вона є основою нашої культури, нашого незалежного і справедливого духу.

Козацька доба – найяскравіший період української історії. Вона відіграла чи не найважливішу роль у становленні України як держави. Козацтво в Україні було унікальним окремим суспільним станом з певними правами та привілеями, мало свою територію, незалежну адміністрацію. Соціальний склад козацтва був досить різноманітним. Козаками ставали кріпосні селяни, міщани, а також усі незадоволені феодально-кріпосницькими порядками та національно-релігійним гнобленням. Козаки були своєрідними «лицарями» своєї доби, і як усі лицарі, повинні були мати власну символіку. Козаки мусили виробити систему відповідних зовнішніх ознак, створити, або запозичити символи своєї козацької держави. Адже символіка – один з основних елементів

становлення державності. Символіка є свідченням боротьби за самовизначення. Відзнаки державної і військової влади у козаків називалися клейнодами. До них належали – корогва, бунчук, булава та печатка з гербом. Згодом до клейнодів долучили пірначі, литаври, значки, палиці, тощо. Зброя для козаків також слугувала певним символом. Запорожці відносили шаблю до справжньої, «чесної», благородної зброї. Навіть поява вогнепальної зброї, не похитнула ідеологічного значення меча. Як відомо, козацтво сповна віддало шану мечеві, чи точніше його аналогу – шаблі.

«...перед битвою козаки освятили зброю ...»

«...мужні ... козаки, ... борці за волю.»

№2 стор. 186 за підруч.

Козацька доба – найвеличніша сторінка історії України. Символи цієї епохи є відображенням нашої національної ідеї, незламного духу і любові до волі. Культура нашої держави заснована на елементах козацького устрою. Неможливо уявити Україну без козаків, так само як козаків без прикметника «українські».

V. Домашнє завдання:

Учитель української літератури:

Скласти твір-роздум за колективно складеним планом у художньому стилі «Чому необхідно знати історію свого народу».

Учитель історії:

Підготувати презентацію «Українські козаки: історія й сучасність».

Клас 5. Зірка Мензатюк. Таємниця козацької шаблі.

Урок 4.

Тема: Екзотика старовинних українських замків

Мета:

- формування предметної (літературної) і ключових компетентностей створення оптимальних передумов розвитку всебічно освіченої особистості, виховання громадянина-патріота України;
- виховання свідомого українця на історичних і культурних знаннях, традиціях, на переосмисленні сучасного досвіду на основі загальнолюдських цінностей;
- розуміння літератури як вияву мистецтва, потужного чинника світосприйняття та самоідентифікації;
- популяризація сучасної української дитячої літератури на уроках літератури та в позаурочний час;
- потреба читання літературних творів для естетичної насолоди та рефлексії над прочитаним;
- ознайомлення з художнім твором, усебічний аналіз змістової, жанрової та естетичної специфіки; з визначенням і ознаками літературознавчого поняття «ліричний твір»;
- формування умінь розвивати абстрактне мислення, користуватися різними джерелами інформації; читати, використовуючи різні види читання: ознайомлювальне, вибіркове, навчальне тощо; знаходити, аналізувати, систематизувати й узагальнювати одержану інформацію; установлювати причиново-наслідкові зв'язки; виокремлювати головну та другорядну інформацію; постійно поповнювати власний словниковий запас; чітко формулювати визначення;
- перетворювати інформацію з однієї форми в іншу (текст, таблиця, презентація); висловлюватися точно, логічно та послідовно; толерантно дискутувати, відстоювати власну думку;
- розвиток готовності до опанування новітніми технологіями;

застосування вмінь і навичок роботи з комп'ютерними презентаціями; закріплення знань і навичок з теми «Мережеві технології та Інтернет»; задоволення пізнавального інтересу в інформаційному середовищі; пошуку інформації в мережі Інтернет; завантаження і збереження даних, отриманих із Всесвітньої мережі; правил безпеки під час використання Інтернету; дотримання авторського права;

- формування вмінь і навичок опрацювання текстових даних: редагування та форматування об'єктів текстових документів; додавання зображень з файлів та налаштування їхніх параметрів; додавання таблиці й однорівневих списків, редагування та форматування їх.

- формування вмінь визначати мету і цілі власної діяльності й розвитку, планувати й організувати їх, здійснювати задумане, рефлексувати й оцінювати результат;

- працювати в парі, групі; застосовувати комунікативні стратегії відповідно до мети й ситуації спілкування; виховання поваги до інших, толерантності, здатності до співпраці, самооцінки.

- презентувати власні ідеї та ініціативи чітко, грамотно, використовуючи доцільні мовні засоби;

- використовувати комунікативні стратегії для формулювання власних пропозицій, рішень і виявлення лідерських якостей; готовність брати відповідальність за себе та інших;

- формування соціальної активності, відповідальності й екологічної свідомості; готовності зберігати природні ресурси для сьогодення та майбутнього.

Обладнання:

- комп'ютерний клас з під'єднанням до мережі Інтернет;
- пакет Microsoft Office (Word, Power Point); Google (додаток Карти);
- проектор з проекційним екраном, презентація до уроку;
- книга «З. Мензатюк. Таємниця козацької шаблі»;
- підручник (Авраменко О. Українська література. 5 кл. : підруч. для закл. загальн. середн. освіти / Олександр Авраменко. – Вид. 2-е, доопрацьоване

відповідно до чинної навчальної програми. – К. : Грамота, 2018. – 256 с. : іл.),
робочі зошити, словничок (ТЛ);

- фотоальбом старовинних українських замків, короткі історичні довідки про кожну з пам'яток;
- відео «[Фортеці та замки України з висоти пташиного польоту](#)»;
- відео «[20 видатних замків України](#)»;
- відеофільми про [Дубенський замок](#), [Тараканівський форт](#), [Козацькі Могили](#), [Підгорецький замок](#), [Одеський замок](#), [Кам'янець-Подільську фортецю](#), [Хотинську фортецю](#);
- картки-камінці з назвами деяких місць України, серед яких зазначені ті, про які йдеться в повісті;
- листи оцінювань;
- фортеця-мотивація та ребус «Лірика».

Тип уроку: бінарний урок (українська література + інформатика)

Епіграф до уроку:

*Пізнай свій край, себе, свій рід, свій народ, свою землю –
і ти побачиш свій шлях у житті.*

Григорій Сковорода

Хід уроку:

I. Активізація пізнавальної діяльності. Повідомлення теми уроку

Учитель української літератури (читає уривок з повісті):

«Десь начебто знайдено шаблю. Але де? Замків на заході багато. Козацьких битв була сила-силенна. Це скільки треба спалити бензину, щоб об'їхати всі ті місця...»

Учитель інформатики:

Нам завжди чогось не вистачає: або часу, або грошей (найчастіше це трапляється коли ми хочемо побувати за кордоном). Проте, в нашій країні є чимало цікавих і гарних місць, в яких ви ще точно не були.

Учитель української літератури:

Тема нашого уроку «Екзотика старовинних українських замків».

Перегляд відео «[Фортеці та замки України з висоти пташиного польоту](#)»

Вони не просто красиві чи видовищні – у них є своя особлива історія.

II. Перевірка домашнього завдання

Учитель інформатики:

Усі люди люблять подорожувати. Напевно, кожен з вас хотів би побувати в якомусь новому місці для того, щоб побачити щось нове, наповнитись яскравими враженнями та емоціями. І це чудово, адже люди які багато подорожують, зазвичай легкі на підйом, креативні та і цікаві співрозмовники. Але перед тим, як вирушати в подорож, треба прокласти маршрут на карті.

Учитель української літератури:

№ 4 стор. 169, № 4 стор. 186 за підруч.

Давайте перевіримо домашнє завдання і подивимось, який маршрут для подорожі сім'ї Руснаків зазначила в своїй повісті Зірка Мензатюк.

(Учитель читає уривок з повісті)

«Камінців лежало чимало, деякі гладесенькі та круглі, мов обшліфовані. Може, й самоцвітні. У фортецях завжди ховали скарби. І цей колодязь, у якому немає води, для чогось же збудували. Може, для коштовностей? Тут для них добрий сховок. ... Монета! Мабуть, золота... Більше монет не траплялося, зате камінці ...»

За допомогою камінців треба викласти шлях подорожі сім'ї Руснаків.

На картках у вигляді камінців на зворотній стороні написані міста України, учням треба вибрати ті, якими мандрувала Наталочка зі своїми батьками за повістю «Таємниця козацької шаблі» Зірки Мензатюк.

Географічний маршрут подорожі сім'ї Руснаків:

Київ → Дубно ([Дубенський замок](#)) → [Тараканівський форт](#) → Берестечко ([Козацькі Могили](#)) → Підгірці ([Підгорецький замок](#)) → Олесько ([Одеський замок](#)) → Кам'янець-Подільський ([Кам'янець-Подільська фортеця](#)) → Хотин ([Хотинська фортеця](#)).

Учитель інформатики:

Прокладіть цей маршрут на гугл-картах.

III. Проектна робота

Не горіх, а тверде.

Не пани, а в узорах жупани.

Стрілець їх сватав, та й голову склав.

Учитель української літератури:

Герої повісті «Таємниця козацької шаблі» Зірки Мензатюк мандрують замками України. Перед вами на столах короткі історичні довідки про кожен з цих пам'яток. Ваше завдання – порівняти їх з художньою інтерпретацією їх у тексті. Обирайте найцікавіший для Вас і гайда милуватися красивою Україною!

Художній опис об'єктів діти знаходять самостійно.

Інформацію про кожен споруду можна подати слайдами для кращого сприйняття. Для цього ми виконаємо проектну роботу «Замки України»

Робота над проектом

Учитель української літератури:

Знайдіть в тексті повісті опис старовинних українських замків.

Учитель інформатики:

При дослідженні паралельно використовуйте інтернет-джерела, які несуть інформацію про замки України.

Клас розподіляється на 10 груп (по 3 чол. в групі: «користувач ПК» + «історик» + «літературознавець»), з них обирається для захисту проекту 1 демонстрант-«екскурсовод» або всі учні в групі виконують цю роль разом).

Кожний учасник проекту може бути «критиком». Учителі входять до експертної групи на правах рядових учасників. Робота над проектом триває 20 хвилин, презентація та оцінювання роботи – 10-15 хвилин (3 хв. на групу – заслуховується виступ 5-6 груп, які підготували презентацію про замки з повісті).

Учитель інформатики:

У середовищі Microsoft Word створіть і заповніть таблицю «Замки України»:

ЗАМКИ УКРАЇНИ

Назва замку	Історична довідка	Художній опис

Учитель української літератури:

Для заповнення колонки «Історична довідка» – опрацювати інформацію з карток-довідок «Короткі історичні довідки», доповнити її інформацією з інтернет-джерел.

У колонку «Художній опис» занесіть цитату з повісті «Таємниця козацької шаблі», де описується той чи інший замок.

Учитель інформатики:

Робота з текстом є, мабуть, найпоширенішою і затребуваною. Для цього і було створено програму Microsoft Office Word. Програма має величезні можливості не тільки в плані обробки тексту. Багато хто навіть не здогадуються, що тут можна прописувати навіть математичні формули будь-якого рівня складності, вставляти графічні об'єкти у вигляді поодиноких файлів або слайд-шоу, доповнювати все це аудіосупроводом або навіть створювати веб-сторінки, використовуючи програму як швидкий і ефективний засіб на основі шаблонів.

Учитель української літератури (читає уривок з повісті):

– Фортець та замків є чимало – в Олеську, в Хусті, в Кам'янці-Подільському ... Раз уже ми займаємось однією справою, давайте діяти злагоджено. В одні фортеці їдьте ви, а в інші – ми. Так швидше досягнемо успіху.

Учитель інформатики:

У середовищі Microsoft Power Point створіть презентацію «Замки України», використовуючи інформацію з таблиці і зображення з Інтернету. Не забувайте робити посилання на інтернет-джерела, щоб не порушувати авторські права людини, яка розмістила ту чи іншу інформацію, те чи інше зображення. Для цього присвятіть останній слайд презентації використаним інформаційним джерелам.

Учитель інформатики:

Якщо розібратися, в презентацію можна вставити абсолютно все. Хочете фото? Будь ласка! Хочете звук? На здоров'я! Хочеться посилання на Інтернет-ресурс? Немає проблем! Загалом, можна створювати навіть навчальні інтерактивні посібники.

Підготуйтеся до захисту проведеної роботи

Учителі під час роботи учнів над проектом за необхідності надають консультації учням, ненав'язливо контролюють, дають між іншим нові знання, коли виникають в учнів питання – допомагають, дають можливість кожному з учнів групи спробувати себе у ролі «екскурсовода» і «критика».

відеосупровід «[20 видатних замків України](#)»

IV. Захист проектів

Тоді як група звітується з виконаної роботи за проектом, представляють створені ними презентації, інші групи, уважно слухаючи однокласників, подумки аналізують роботу тієї чи іншої групи.

Учитель української літератури (читає уривок з повісті):

Але в Дубні спинімося, будь ласка! Там є замок...

Дубно виявилось чистим затишним містечком... **Замок** стояв у самісінькому центрі, доглянутий і напрочуд мирний. Його оточував широкий рів, по дну якого виляса мальовнича стежка; над ровом височіли сиві мури, увінчані дерезою, мов густими зеленими чубами; над в'їзною брамою красувався старовинний герб, а під її склепінням тулилися численні ластів'ячі гнізда. Замоквий двір дихав спокоєм і літом. Ним вешталися численні туристи, й екскурсоводи розказували їм усілякі дива.

Виступ за презентацією 1 групи

... вежі й палаци. В одному з них колись дійсно зберігалися коштовності князів Острозьких, але все те заграбастав російський цар Петро I та й вивіз у свою північну столицю.

... підземелля... розчарували. Там кожен закуток був старанно виметений та побілений, і скарбами ані пахло.

... підземні ходи ... тягнуться аж до **Нової Дубенської фортеці, або форту Тараканівського**, як її ще називають... – То цікавий об'єкт, його збудували для російського війська в кінці XIX століття. Але самим відвідувати його надто небезпечно. Можете замовити екскурсію...

Виступ за презентацією 2 групи

Тараканівський форт

... форт небезпечний, принаймні так казав екскурсовод...

За селом Тараканів вони з'їхали з траси на вузьку шосейку й опинилися в лісі... Врешті впоперек шляху ліг залізничний насип, а ґрунтівка загубилася під густим споришем... По один бік, за насипом, стелилося незоре болото, по другий височіла обривиста круча, і по ній вилася стежечка... На кручі розкинулася сонячна галява, краєм якої вилася не то стежка, не то стара дорога. Але форту... не було. Довкола стояв тільки ліс, тільки пагорби, зарослі акаціями й чагарями... по той бік у пагорб були вмуровані двоповерхові каземати! Так ось який він, цей **форт Тараканівський!** Вритий у землю, мов кротяча нора, замаскований, наче засідка хижого звіра!

Уздовж казематів колись, певно, вела вулиця, а тепер тільки стежка ледь виднілася серед кропиви. Обабіч здіймалися грандіозні руїни, схожі на мертві міста серед джунглів... Пощерблена цегла, арки, склепіння, чорні ніші підземних ходів, а над тим – зелена колонада лісу, хміль і дикий виноград, буйство бруслини й ожин. І – тиша, незрушна тиша, від якої ставало моторошно.

... І все ж на **Козацькі Могили** ще можна було встигнути. Тож ... нарешті ... **в Берестечко.**

Дорогу до Берестечка не треба було шукати: все, що мало колеса, цього дня мчало, їхало, котилося на Козацькі Могили. А вже сам заповідник шумів,

гудів, рябів кольорами, немов величезний ярмарок... Перед входом до заповідника тягнулися довжелезні ряди легковиків і туристських автобусів, що з'їхалися зі всієї України... Всюди снували люди в вишиванках, продавалися жовто-блакитні прапорці, значки, морозиво, патріотична література, шапки-мазепинки; гурти чоловіків сперечалися про політику; пеклися свіжі ковбаси, кипіли в олії пампушки, димували шашлики, а огрядна куховарка припрошувала скуштувати поліської юшки з в'юнами й часником...

... Тут було гарно! У зеленому вінку ясенів здіймалися дві церкви: старенька дерев'яна, в якій козаки молилися перед битвою, і велика церква-пам'ятник, змурована над останками загиблих. Ото перед нею й правили Службу Божу. Лився спів, густо курився ладан, м'який пахучий дим стелився довгими пасмами, огортав людей, дерева, і ті в ньому ставали інакшими, мовби нетутешніми. Дим клубочився... – дим чи туман? Авжеж туман, білий, як молоко, і в ньому по груди стояло... козацьке військо...

...Та ба! В музей набилося стільки народу, що яблуку ніде впасти, екскурсоводи були нарозхват, а до дверей підходили нові й нові групи.

Виступ за презентацією 3 групи

Дорога бралася вгору, через поле, далі минула село, мальовничо розкидане на пагорбах. Нарешті вони побачили елегантний замок-палац, обведений муром. Стояв він темний і глухий.

Угорі у високих вікнах тривожно відсвічувало червоне вечірнє крайнебо.

... Це не Олесько... **це Підгірці** ...

Замок стояв тихий і безлюдний, із зачиненою брамою, на якій видніла табличка з застережливим надписом: "Іде ремонт. Стороннім вхід заборонений." Від нічного бенкету не лишилось ані сліду. Замість примар обабіч алеї, що вела до брами, зеленіли акуратно підрізані грабчаки з покрученими стовбурцями, а величезний крислатий осокір біля входу весело мерехтів срібним листям.

... біля замку. Просто диво, скільки тут цілющого зілля.

Виступ за презентацією 3 групи

... востаннє оглянулася на **палац...** Він купався в сонячному сяйві, виблискував позолотою, стрункий і нарядний, мов королевич.

... звернули з траси наліво, а до **Олеська** було прямо...

...перед мандрівцями розгорнулася чудова картина: неозору долину ще сповивав ранковий туман, а з туману, мов з піни морської, здіймався сліпучо-білий замок.

Це й було **Олесько** – нарешті таки воно.

... приїхали рано: замок ще не відчинили. Біля входу юрилося чимало туристів, і автобуси ще прибували.

Виступ за презентацією 4 групи

...Нарешті **увійшли до замку**.

За кованою брамою містився кам'яний дворик з гарматами, бійницями, з сувенірною крамничкою й касою, в якій продавали вхідні квитки.

...Уперше в житті Наталочка опинилася в **королівських покоях**.

Поки розпитували екскурсоводів, вона на ходу задивлялася на картини, люстри, дзеркала, на смішні натюрморти-обманки, якими колись розважався король із вельможним панством.

– Яка розкіш! Який вид із вікон! ...Краєвид був незрівнянний. Туман розвіявся, і скільки сягало око, видніли сонячні ласкаві ниви, де-не-де мріло село, сяючи маківкою церкви. Гарна земля, заради такої варто було згромаджувати каміння, будувати замки...

...Ох, що за мандрівка...

...Група переходила з зали до зали ("Кахляна піч, вісімнадцяте століття... Камін Яна Собеського, чорний мармур...), ... незліченні портрети Собеських, Даниловичів, Жевуських – останні походили від козацького сотника Ревухи, ... королівське ліжко з балдахіном, величезна, на всю залу, картина "Битва під Віднем" – у тій битві віденців виручив козак Юрій Кульчицький, за що дістав у нагороду мішки кави з турецького обозу і відкрив першу віденську кав'ярню... Срібло, паркети, шпалери, коштовні сліди, що їх залишила в давній княжій твердині польська шляхта українського замісу... Колишня аптека, бібліотека...

Ця екскурсія ніколи не закінчиться, у туристів тисяча питань...

... сама слухала б олеські історії, розвісивши вуха.

Х-ху, нарешті туристи вивалили в двір...

...Туристів повели в підземелля...

... Обдивилися скарбницю, криницю, тріщини від землетрусу в грубелезних мурах.

– Їдьмо в Кам'янець!

... наближалися до Кам'янця...

...коло Турецького мосту...

Фортеця видніла звідси, як на долоні, – грандіозна, незборима твердин, справді горішок над горішками. Її вежі стриміли, мов стрункі гордовиті панни... Їхні жупани не були узорчастими...

Виступ за презентацією 5 групи

...забулися про Хотин, Хотинську фортецю, а саме там колись розігралася велетенська битва, в якій смертельно поранили Петра Сагайдачного, славетного гетьмана, знаменитого стрільця з лука-сагайдака

... Косий хрест! Та ж то літера "Х"! ...ми їхали в Хотин!

На тлі сутінкового неба височів суворий бронзовий гетьман. Внизу широко послалося ясне вечорове плесо Дністра з крайцем місяця – молодика, тихе-тихе, в облямівці темних берегів.

(стор. 180 за підруч. Розділ 11)

Фортеця стояла не на горі, а нижче, на пагорбі над водою.

Напрочуд ошатна, струнка фортеця: вежі, мов панни в дахах-капелюшках, між ними високі акуратні зубчасті мури.

– Гляньте... В узорах жупани! ... розгледіли узорів, викладених червоною цеглою на світлих стінах...

– Фортеця мов у вишиванці... Гарно...

Все було точнісінько як у загадці.

Виступ за презентацією б групи

... Фортеця німувала. Ніде не видніло ні душі. Ані лялечки!...

... поблукали горбами навколо фортеці, понипали скрізь, де можна було понипати, постояли на високім фортечнім мурі над Дністром...

V. Підсумок роботи над проектом

Метод «Інтерв'ю»

Учитель інформатики:

- Чи сподобалося вам працювати над проектом?
- Чи задоволені ви результатом проектної діяльності?
- Чого ви навчилися під час роботи?
- Які труднощі виникли при виконанні завдання і як ви їх подолали?
- Які знання та вміння знадобилися вам для роботи над проектом?
- Що нового ви дізналися?
- Чи задоволені ви презентацією проекту і своїм виступом?
- Яку оцінку ви поставили б собі?

Вправа «Уявний експеримент під девізом «А я б зробив так...»»

Підсумок уроку

Група ____		Прізвище, ім'я _____		
Оцінка роботи учнів				
Етапи роботи над проектом	самооцінка	ін. групами	експертами	підсумкова
	Робота над проектом			
Відповідність дорученій ролі (літературознавець, історик, користувач ПК, демонстрант, критик)				
Щоденник проектної діяльності (таблиця, сценарій презентації)				
Презентація				
Оригінальність рішення проблеми				
Як розкрито зміст проекту в презентації				
Глибина дослідження проблеми за повістю				
Екзотика характерна для віддаленої історичної доби, незвичні, нетипові для інших географічних				

районів чи культурних осередків предмети, військова зброя.				
Оригінальність запропонованих рішень при створенні презентації				
Після завершення проекту				
Рефлексія				
Захист				
Артистизм і виразність виступу				
Переконливість відповідей на питання				

Учитель інформатики:

При оцінюванні ми звертали увагу на:

- ❖ Оригінальність рішення проблеми.

Учитель української літератури:

- ❖ Як розкрито зміст проекту в презентації

Учитель інформатики:

- ❖ Використання засобів наочності, технічних засобів під час презентації

Учитель української літератури:

- ❖ Глибину дослідження проблеми за повістю.
- ❖ Оригінальність запропонованих рішень при створенні презентації.
- ❖ **Екзотику**, характерну для віддаленої історичної доби, незвичні, нетипові для інших географічних районів чи культурних осередків предмети.
- ❖ Переконливість відповідей на питання під час захисту.
- ❖ Артистизм і виразність виступу.

Учитель інформатики:

- ❖ Якість виконання продукту.

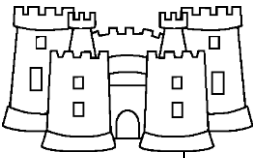

Проект – це вагома робота, спрямована на опрацювання конкретної теми, розв’язання проблеми, але зміст і форму презентації проекту визначали ви самі.

Тому вони різняться. Тому дуже цікаво переглядати кожну з них.

Учителі узагальнюють отримані результати, підбивають підсумок навчання, оцінюють вміння спілкуватися, слухати, обґрунтовувати власну думку, толерантність, акцентують увагу на виховному моменті: вміння працювати в групі і на спільний результат.

VI. Мотивація до вивчення наступної теми

						
				Х		
			Б	О		
О	П	Е	Т			
					А	
Е	Д	Е	Н	А		
С	Г	С	Круг містечка Берестечка На чотири милі Мене славні запорозці Своїм трупом вкрили... Т. Шевченко	М'		
Ь	І	Т		Я		
К	Р	Е		Н		
О	Ц	Ч		Е		
	І	К		Ц		
		О		Ь		

«– Може, замок?

Олеський чи котрий інший... – припустила Наталочка,
бо замки не йшли їй з голови.» (з *повісті*)
№ 1 стор. 168 за підруч.

Учитель української літератури:

№ 1 стор. 185, № 10, 9 стор. 186 за підруч.

На наступних уроках ми продовжимо милуватися рідною Україною, світом її природи (РІДНА УКРАЇНА. СВІТ ПРИРОДИ) ... **через лірику...**

Домашнє завдання

Учитель інформатики:

Спробуйте прокласти більш детальний маршрут, за яким подорожували Руснаки з повісті Зірки Мензатюк, використовуючи додаток Гугл – Карти: (села Ставища, Мрія, Царівка, Калинівки, Любимівки, Іванівки, Василівки, Ганнівки, Варварівки, Здвиж, Тетерів, р. Горинь за містечком Гощею, р. Ірпень, Житомир сосновий бір, Новоград-Волинський, Горинь ...острів Журавлиха містечко Броди, тоді села, які називалися Гаї...)

Учитель української літератури:

Герої повісті «Таємниця козацької шаблі» знову вирушають у мандрівку... «Дике літо в Криму» – гостросюжетна повість про літні канікули на кримському узбережжі, про дружбу київської школярки Наталочки з татарськими ровесниками. Оселившись у наметі на дикому березі моря, допитлива п'ятикласниця зіткнеться з несподіваними небезпеками й загадками, втраплятиме у моторошні пастки. Та найбільшою таємницею стане коштовний срібний пояс, схований 1944 року, коли татарів насильно вивозили з рідного Криму. Однак Наталочка та її нові друзі ще не знають, що цю реліквію розшукують не тільки вони...

Учитель інформатики:

Тож на наступному уроці інформатики ми з вами підготуємо буктрейлер. Буктрейлер – це відеоролик про книгу чи певний твір, в якому в художній формі цікаво та насичено подається ключова ідея, спонукаючи до прочитання повної версії. Це свого роду рекламний хід, який привертає увагу до тексту через залучення візуальних засобів. «Родзинка» буктрейлеру – інтрига. Тому головна задача такого виду мистецтва – не стільки передати головний зміст, скільки викликати захоплення, зацікавлення та сильні емоції.

Учитель української літератури:

Не забудьте прорекламувати для інших діток і «Таємницю козацької шаблі»!

№2 стор. 178 за підруч.

А ми на наступному уроці познайомимось з ... (лірикою).

Розгадування загадки

<http://rebus1.com>

Робота зі словничком (ТЛ)

Лірика – один із трьох родів художньої літератури (епос, лірика, драма), в якому навколишня дійсність зображується шляхом передачі почуттів, настроїв, переживань, емоцій ліричного героя чи автора. Певний віршовий твір або сукупність творів.

Джерело: Бібліотека української літератури © ukrclassic.com.ua

- До зустрічі!

Додаток Х.2

Розгорнуті плани уроків української літератури в 5 класі
з теми «Історичне минуле нашого народу»:
Зірка Мензатюк. «Таємниця козацької шаблі»

Уроки розроблені згідно вимог Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. 5-9 класи. Українська література відповідно нового видання підручника Л. Т. Коваленко(Коваленко Л. Т. Українська література. 5 кл. : підруч. Для закладів загальної середньої освіти / Л. Т. Коваленко. – Вид. 2-ге, доопр. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2018. – 256 с. : іл.). Методи, форми та технології, які були застосовані при підготовці і проведенні уроків, спрямовані на формування в дітей визначених програмою предметних та ключових компетентностей, виховання стійкого інтересу до читання, здатність уявляти й переживати прочитане, критично й рефлексійно мислити, інтерпретувати прочитане, вироблення вмінь аргументовано й грамотно висловлювати власну думку щодо проблем, порушених у творі Зірки Мензатюк «Таємниця козацької шаблі», знаходити авторські і творити власні смисли, відчувати естетичну насолоду від художнього слова, відкривати національні й загальнолюдські цінності, жити й творчо діяти в умовах глобалізаційних змін та полікультурного суспільства, цінувати надбання національної культури; створення оптимальних передумов розвитку всебічно освіченої особистості, виховання громадянина-патріота України і т. ін.

Підготовка до уроку.

Учитель за тиждень: визначає час на кожний етап уроку, виносить деякі питання на випадок потреби підкорегувати деякі пункти плану на уроці під час його проведення, готує наочності, інші матеріали,

за день: перевіряє наявність і працездатність обладнання;

за 10-20 хв. до уроку: провітрює клас, перевіряє працездатність обладнання, наявність наочностей й ін. матеріалів, готовність учнів до уроку.

Клас 5. Зірка Мензатюк. Таємниця козацької шаблі.

Урок 1.

Тема: Пригодницька повість про мандрівку історичними місцями сучасної України. Фантастичне і реальне в ній.

*І знову у мандри запрошують книги...
В далекі часи, в дивовижні країни.
Відкриються вам таємниці великі,
Знайдете ви справді безцінні перлини.*

(Жанна Клименко)

Мета:

- формування предметних компетентностей;
- розвиток літературної компетентності, виховання готовності і здатності працювати з текстами різних художньо-естетичних систем, культурно-історичних епох, світоглядних орієнтирів, традицій і стилів;
- формування здатності розуміти зміст прочитаного, з'ясувати авторську позицію і художні засоби донесення її до читача, творити на основі прочитаного власні смисли щодо порушених проблем, висловлювати власну (подеколи критичну) позицію стосовно прочитаного, сприймати художній твір

як чинник формування життєвого досвіду та соціально-психологічного й соціокультурного становлення;

- виховання стійкого інтересу до читання, здатність уявляти й переживати прочитане, критично й рефлексійно мислити, інтерпретувати прочитане, знаходити авторські і творити власні смисли, відчувати естетичну насолоду від художнього слова, відкривати національні й загальнолюдські цінності, жити й творчо діяти в умовах глобалізаційних змін та полікультурного суспільства, цінувати надбання національної культури;
- створення оптимальних передумов розвитку всебічно освіченої особистості, виховання громадянина-патріота України;
- формування в учнів соціальної активності, відповідальності й екологічної свідомості, у результаті яких вони дбайливо й відповідально ставитимуться до довкілля, усвідомлюючи важливість сталого розвитку для збереження довкілля й розвитку суспільства.

Наочності та устаткування:

- Навчальна програма і календарно-тематичний план;
- «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності» (перелік умінь, навичок, ціннісних ставлень, які передбачено сформувати в результаті вивчення теми, і коло необхідних для цього знань);
- Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів;
- підручник (Коваленко Л. Т. Українська література. 5 кл. : підруч. Для закладів загальної середньої освіти / Л. Т. Коваленко. – Вид. 2-ге, доопр. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2018. – 256 с. : іл.), робочий зошит; творча папка з файлами А5 (А4);
- диски, флешка;
- кольорова крейда, магніти;
- додаткова література з теми, що вивчається;
- підготовлена класна дошка до уроку (тема, завдання, епіграф уроку);
- виставка книжок Зірки Мензатюк;

- пригодницька повість «Таємниця козацької шаблі» З. Мензатюк;
- матеріали щодо творчості письменниці (блог Чайдак Д.О. про Зірку Мензатюк і її творчість, фотоальбом Зірки Мензатюк, інфографіка «Творчість Зірки Мензатюк»);
- картки-ситуації (для ігрового відтворення ситуацій, що можуть виникати на дорогах і нести небезпеку);
- картки з видами мальовничих куточків України;
- картки із вправами до зміста тексту;
- презентація до уроку;
- CD-програвач, диск;
- комп'ютер, проектор із проекційним екраном, флешка з матеріалами до уроку; поурочний план.

Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу

(нестандартний урок у формі уроку-обміну інформацією)

Хід уроку:

Епіграф до уроку:

І знову у мандри запрошують книги...
В далекі часи, в дивовижні країни.
Відкриються вам таємниці великі,
Знайдете ви справді безцінні перлини.
(Жанна Клименко)

I. Привітання. Активізація пізнавальної діяльності

*Учитель звертає увагу учнів на епіграф уроку і
на виставку книг Зірки Захаріївни Мензатюк:*

Хто з нас не любить мандрувати, щоразу бачити щось нове, незнане. А якщо ви ще не мандрували, то скажемо відверто, що то дуже й дуже цікава річ. Особливо мандри різними історичними місцями, де відбувалися важливі події, битви, зустрічі. Полюбляє такі мандри і Зірка Мензатюк (*перегляд*

фотоальбому Зірки Мензатюк). «Причому, то мають бути «дикі» мандри з наметом, наплічником – по місцях, які не затоптали туристи. Казанок на багатті, лисиця, яка вночі цупить нашу ковбасу, проблеми з грозою чи вітрюганом, що серед ночі зриває намет – оце мені саме всмак», говорить вона. Під час однієї з таких мандрівок і виник у Зірки Захаріївни задум написати книжку – пригодницьку повість «Таємниця козацької шаблі» (*учитель бере до рук книгу, демонструє дітям*), з якої ви дізнаєтеся чимало цікавого про козацькі часи в Україні, відвідаєте фортеці, замки, історичні заповідники.

Отож...

Зірка Мензатюк... відома вам з початкової школи казкарка, сучасна українська письменниця...

Робота з підручником

опрацювання форзацу підручника

с. 173 № 1 за підруч.

знайомство з «*інтерв'ю з письменницею*» – стор. 172 підруч.

с. 173 № 2 за підруч.

Пошуково-дослідницька робота учнів з використанням джерел Інтернет

с. 173 № 3 за підруч.

Учні працюють з інформацією, що знаходиться за посиланням

- Які твори написала письменниця?
- Як відзначена її праця?

Коротенька розповідь про З. З. Мензатюк і її творчий шлях (за інфографікою – блог Чайдак Д. О., присвячений дослідженню творчості Зірки Мензатюк (<https://sites.google.com/site/doslidzirka/plan-naukovogo-doslidzenna/infografika>)).

II. Повідомлення теми і завдань уроку

Сьогодні ми познайомимося з пригодницькою повістю Зірки Мензатюк «Таємниця козацької шаблі» (*учитель бере до рук книгу*), **помандруємо** разом з нею **історичними місцями сучасної України**.

III. Мандрівка Україною з Зіркою Мензатюк (за сторінками повісті «Таємниця козацької шаблі» З. Мензатюк)

(учитель наводить цитату з книги:)

«Дорога стелилася, ніби хтось розмотував безкінечний сірий сувій. Обабіч летіли кучеряві посадки, а вгорі пливла хмарка, бо й вона подалася в мандри.»

(відеоподорож Україною)

<https://www.youtube.com/watch?v=t4-EPEIYeYE>

фрагмент 0:13-2:30

<https://www.youtube.com/watch?v=Pu8tL3ptXRM>

фрагмент до 3:34

- Діти, ви напевне вже мали можливість насолоджуватися мальовничими куточками нашої України?
- Де саме ви бували? Що саме привернуло вашу увагу?

(учні перераховують де були і що бачили)

<https://www.youtube.com/watch?v=TWbBJlf71MA>

(учитель знов читає з повісті:)

«← Сьогодні мила руки у Здвижі, Тетереві, побродила в річці Горинь за містечком Гощею, а в Ірпені навіть скупалася, щоправда, ненароком, – перелічувала Наталочка, загинаючи пальці. – Під Житомиром у сосновому бору ми обідали, в Новограді-Волинському пили каву, а над Горинню підвечіркували.»

Ознайомлення з маршрутом та правилами дорожнього руху

- Перед тим як відправитися у подорож разом з Наталочкою і її батьками бажано б нам повторити правила дорожнього руху...

➤ А які з дорожніх знаків, що зустрілися на шляху у Руснаків, описала в повісті письменниця?

(діти знаходять у тексті повісті знаки дорожнього руху, які зустрічаються на шляху у сім'ї Руснаків, визначають їх значення на дорозі, наводять цитати:)

«— І дорожні знаки теж хороші, — додала вона по хвилі. — Особливо круглі. Взимку ми на одному такому каталися, наче на санях.

Цих знаків треба слухатися, — зауважив тато. — Адже вони що-небудь забороняють: повертати, або зупинитися, або швидко їхати.

— Он як? — здивувалася Наталочка. — Тоді, мабуть, кращі оті трикутники з червоними краями. Вони менш суворі?

— Саме так; вони попереджають про те, що чекає на трасі.

У це було важко повірити. Бо про що, скажіть на милість, може попереджати пляшка без дна? Або косий хрест, наче в апостола Андрія Первозванного? — То не пляшка, а звуження дороги. А хрест позначає перехрестя, — пояснював тато. — Придивляйся пильніше, тоді все збагнеш.

Наталочка придивлялася. На наступному трикутнику був зображений олень.

— Справді зрозуміло! Тут на дорозі гуляють олені!

Проте хоч скільки їхали, оленів не зустріли. Певно, знак поставили помилково.»

(учитель між іншим проводить з учнями бесіду про інші знаки на дорогах і дотримання правил дорожнього руху)

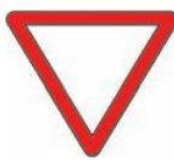
Найбільш важливі дорожні знаки, що стосуються усіх учасників дорожнього руху

Велодоріжка

Головна дорога

Поступися дорогою
потрібно пропустити всі інші
транспортні засоби

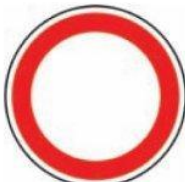

Стоп
потрібно зупинитися
і пропустити всі інші
транспортні засоби

Дорожні знаки, що забороняють рух велосипедисту

Рух на велосипеді
заборонено

Рух заборонено

В'їзд заборонено

Дорога для
автомобілів

Автомагістраль
рух на велосипеді
заборонено

www.astur.com.ua

Перед тим, як виїжджати на дорогу, наприклад, *на велосипеді*, треба перевірити одну просту річ: уже є 14? Якщо є, можна готуватися далі, якщо ні – вибачте, не цього року. Сподіваюся, тепер усі ваші поїздки будуть вдалимими. Пригоди ніхто не скасовував, але нехай вони будуть хорошими, а не дорожньо-транспортними.

➤ Тепер я спокійна, ми можемо вирушати в подорож!

Але подорож наша буде незвичайною... сторінками повісті.

Кожний із нас буде виконувати певні обов'язки:

Рольова гра

«Дослідники» збирають інформацію про просування Руснаків (міста, села, річки), «Краєзнавці» знаходять інформацію про те чи інше відвідане ними місце, «Юнкори» – працюють над питанням «Чому те чи інше місце вважають історичним місцем України?», «Екологи» – знаходять в тексті повісті опис природи.

Самостійна робота учнів з текстом повісті відповідно отриманих ролей.

Мандрівка історичними місцями сучасної України

(під час перегляду презентації учні звітуються за пророблену самостійну роботу з текстом повісті)

«Найімовірніше **під Берестечком**, бо то місце великої битви.»

«← Фортець та замків є чимало – в **Олеську, в Хусті, в Кам'янці-Подільському**»

«← У **Дубні** також є замок?

– Авжеж. Непогано збережений і досить відомий. Ти хіба не читала "Тараса Бульбу"?

– Та ти що? Той самісінький замок? З підземним ходом, як у повісті?

Антип заговорив про дубенські підземні ходи, в яких міщани зберігали вина і скарби, про золото й коштовну зброю *володарів замку князів Острозьких.*»

(учні знаходять цитати в тексті повісті)

«**Дубно** виявилось чистим затишним містечком, яке Наталочці відразу припало до душі. **Замок** стояв у самісінькому центрі, доглянутий і напрочуд мирний. Його оточував широкий рів, по дну якого виляса мальовнича стежка; над ровом височили сиві мури, увінчані дерезою, мов густими зеленими чубами; над в'їзною брамою красувався старовинний герб, а під її склепінням тулилися численні ластів'ячі гнізда.

Замковий двір дихав спокоєм і літом. Ним вешталися **численні туристи, й екскурсоводи** розказували їм усілякі дива.»

(перегляд презентації)

«Руснаки й собі зазирали в кожен куток, оглянули **вежі й палаци**. В одному з них **колись дійсно зберігалися коштовності князів Острозьких**, але все те **заграбастав російський цар Петро I** та й вивіз у свою північну столицю.

– Ач, обчухрали замок, як липку, – обурювалася мама. – А тепер ще й шабля в невідомо чийх руках.

Наталочка спішила спуститися в підземелля, проте вони її розчарували. Там **кожен закуток був старанно виметений та побілений, і скарбами ані пахло.**

– Чи **підземні ходи** хоча б довгі? – знічев'я поцікавилася вона.

– О так, вони тягнуться аж до Нової Дубенської фортеці, або форту Тараканівського, як її ще називають, – охоче пояснив екскурсовод. – То цікавий об'єкт, його збудували для російського війська в кінці ХІХ століття. Але самим відвідувати його надто небезпечно. Можете замовити екскурсію...»

(перегляд презентації)

«Проте форт Руснаків не цікавив. Натомість Наталочка питала про шаблю, але всі, до кого вона зверталася, лише знизували плечима. Навряд чи її могли знайти в Дубні, казали їй екскурсоводи, і чергові в музейних залах. Це була б сенсаційна знахідка, в містечку тільки й говорили б, що про неї.

Все ж Руснаки обійшли прилеглі до замку вулички, заводячи мову про шаблю з неквапливими дядьками, балакучими жіночками, рибалками над тихоплинною річечкою Іквою, та ба – надаремно. Врешті батьки повернули до готелю. Шаблі не було, і з цим належало змиритися. Принаймні не було в

Дубні.»

Пауза відпочинку

(ознайомлення з вправами для відпочинку)

Активний відпочинок, заснований на перемиканні з одного виду діяльності на інший, забезпечує можливість тривалої, але

різноманітної діяльності без настання втоми.

Перед вами вправи, які підвищують працездатність, розминають м'язи і дають сили на подальшу роботу.

З цих вправ можна вибрати одне і періодично його повторювати, але, краще всього, якщо зайнятися гімнастикою комплексно.

1. Сидячи, почергове витягування і згинання ніг. Ноги на підлогу не опускати. 5-10 разів.
2. Сидячи, прогинання й згинання хребта. 5-10 разів.
- 3 Сидячи, розвести лікті в бік - вдих, витягнути руки вперед з напруга - видих. 4 рази.
4. Сидячи, встати з прогином корпусу і сісти. 4-8 разів.
5. Сидячи, як можна великі повороти корпусу. Спина рівна. 5-10 разів.
6. Сидячи, напружити м'язи живота, потім розслабити. 5-10 разів.

7. Встаньте, руки на талії. Повільно піднімайтеся на носки ніг і опускайтеся на п'яти. 5-10 р.

Продовження подорожі

(перегляд презентації чергується з виступами учнів)

«За розмовою не зогледілись, як дійшли до замку. Стали на містку перед в'їзною баштою, задивилися на *старі пощерблені мури*.

– *Скільки тут точилося боїв*, – задумливо мовив Антип. – Навколо замку, та й навколо Дубна... Ти чула про битву **під Плоскою**?

– Під чим, під чим?

– Значить, не чула. *Є таке село – називається Плоска. Недалеко звідси. ...»*

Вправа «Маршрут подорожі»

Отже, вже можна бачити яким маршрутом рухалися Руснаки.

Давайте спробуємо прокласти географічний маршрут нашої з ними подорожі.

(учитель разом з учнями за інформацією,

поданою «дослідниками», складають маршрут)

Які чудові місця ми відвідали! Це все є Україна!

Це наша земля з її славною історією і мудрими, талановитими людьми.

Велика, як любов,

Безмежна, як кохання,

Душевна, наче пісня солов'я.

Про тебе всі думки і сподівання,

Моя кохана матінко-земля.

Р. Обшарська

Ось і добігла кінця наша сьогоднішня подорож.

Домашнє завдання

Закінчить роботу над вправою «Маршрут подорожі».

Робота над проектом (для тих, хто хоче знати більше) –

стор. 183 за підручником: *Твої літературні проекти*

IV. Підведення підсумків

Звісно, за однієї мандрівки ми не могли досконало ознайомитися з усіма місцями, що мають не менш славетну і давню історію, ніж ті, де побували. На наступних уроках ми обов'язково вирушимо з вами і до них, і, можливо, хтось із вас відвідає їх всі у майбутньому. Нехай кожна наступна мандрівка збагачує вас новими знаннями і враженнями про українську землю.

«У теплому небі над ними шугали ластівки, за Іквою кумкали жаби, пахло вечором, літом і ще чимось незбагненим, що не мало імені, але *витало в повітрі* – присмак небезпеки, шал боїв, що колись тут відкипіли.»

– Про історичне минуле нашого народу ми поговоримо на наступному уроці. З дошки, де записана тема уроку «Пригодницька повість про мандрівку історичними місцями сучасної України. Фантастичне і реальне в ній.» зі слова «фантастичне» вчитель знімає картинку-привида і зачитує уривок з повісті:

«~~—Ти, мала, не заливай.—~~Наукою доказано, що привидів не буває, —сказав він.

— Як не буває? Та як не буває, коли ж ось він перед вами! — аж гукнула Наталочка.

— Це якесь не досліджене наукою явище. Обман зору або гра світла, — розмірковував ~~миршавий.~~ —

Або ж це влаштували для туристів, щоб приманювати їх у фортецю.»

Домашнє завдання

Прочитайте, будь ласка, вдома повість разом з батьками і напишіть есе «Фантастичне (для вас) і реальне (для батьків) в повісті Зірки Мензатюк «Таємниця козацької шаблі».

Складіть інформаційне гроно «Фантастичне і реальне в творі»

Не лише вам, дітям, але й нам, дорослим, інколи непросто розібратися в інформаційному огромі сьогодення. Тому ви повинні усвідомити, що читання – запорука успішного становлення в житті, чинник саморозвитку впродовж життя. [Українська література 5-9 класи Програма для загальноосвітніх навчальних закладів].

5 клас. Зірка Мензатюк. Таємниця козацької шаблі.

Урок 2.

Тема: Історичне минуле нашого народу в житті сучасної людини.

Мета та завдання уроку:

- формування цілісної системи уявлень про історію нашого народу, її взаємозв'язок з життям сучасної людини;
- формування поглибленого сприйняття та навичок застосування розширених знань до процесів та явищ оточуючої дійсності; ціннісного ставлення до того, що відбувається навколо, розуміння, що події важливо пропускати через себе;
- формування загально навчальних умінь і навичок учнів (навчально-організаційні, навчально-інформаційні, навчально-інтелектуальні); розкриття багатогранності можливостей застосування набутих знань учнів у різних галузях науки та сферах діяльності; синтезу фактів, явищ, процесів з метою висунення нових ідей, розробки гіпотез;
- поглиблення інтересу до читання, зміцнення потреби читати; усвідомлення ролі літератури як засобу самопізнання і самотворення; використання досвіду читацької діяльності для розв'язання життєвих проблем;
- розвиток діалогічної взаємодії з текстом, умінь аналізувати й інтерпретувати художній твір; вироблення загальнонавчальних, зокрема організаційно-діяльнісних умінь, здатності самостійно формувати індивідуальну навчальну траєкторію, керувати читацькою діяльністю, особистісним і читацьким розвитком;
- формування вмінь передавати загальнолюдські й національні цінності від покоління до покоління, культивувати їх у людській душі, збагачувати внутрішній світ, особисту культуру, спрямовувати морально-етичний потенціал, розвивати інтелект, творчі здібності, естетичний смак;

➤ формування національного самоусвідомлення, самозбереження й самоствердження. на історичних і культурних знаннях, традиціях нашого народу, виховання громадянина-патріота України.

Методи і засоби, технології організації навчально-пізнавальної діяльності:

- ❖ Технологія проведення інтегрованого уроку
- ❖ Інтеграція зусиль «активних» і «пасивних» учасників
- ❖ Бесіда
- ❖ Інтерв'ю
- ❖ Коментар
- ❖ Дискусія
- ❖ Сучасні мобільні технології
- ❖ Тестові технології

Обладнання:

- підручник (Коваленко Л. Т. Українська література. 5 кл. : підруч. Для закладів загальної середньої освіти / Л. Т. Коваленко. – Вид. 2-ге, доопр. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2018. – 256 с. : іл.), зошит;
- проектор з проекційним екраном, комп'ютер; презентація до уроку;
- відеоролики про Україну (Неймовірне [відео про красу української землі](#) з висоти пташиного польоту від Skусар; Тарас Петриненко [Україна](#))
- слайд-шоу «[Як у нас на Україні!](#)»;
- [Ой, чого ж ти почорніло \(українська народна пісня\)](#)
- [Грає бандура. «Козак»](#)
- мікрофон;
- смартфон;
- середовище Plickers (<https://www.plickers.com/>);
- картки-QR-коди;
- гімн пластунів

Використані джерела:

<http://ukrtvory.ru/uroki-istori%D1%97-yaki-mi-mayemo-znati.html>

Тип уроку: інтегрований урок – це урок систематизації та узагальнення знань, умінь і навичок учнів (інтеграція діяльності вчителів при підготовці уроку)

Хід уроку:

Епіграф до уроку:

Про честь і звитягу, про духовність і славу, про історичну пам'ять, врешті
про старовину, про те диво, що було, минуло...
(«Тамниця козацької шаблі» З. Мензатюк, стор. 178 за підруч.)

Людина, яка не знає свого минулого, не варта майбутнього.

Й. В. Гете

I. Повідомлення теми, цілей та завдань уроку

Слайд-шоу «[Як у нас на Україні](#)»

Вступне слово вчителя:

(на екрані Неймовірне [відео про красу української землі](#) з висоти пташиного польоту від Skyscraper.)

Наша країна – просто казкова. Ви певні, що все про неї знаєте? В Україні знайдуться і райські пляжі, і гірські каньйони, місця для цікавого пішохідного туризму і нерекламовані ніким закинуті історичні пам'ятки.

II. Мотивація навчально-пізнавальної діяльності

Україна має велику і славну історію, у якій є як світлі сторінки, так і сумні. Упродовж віків нашим предкам доводилося боронити землю від багатьох нападників, захищати себе і свої святині. Були епохи, коли наша держава занепадала, а були й часи, коли міцнішала, піднімалася, будувала міста й храми, до неї з повагою ставилася вся Європа. Досить згадати княжу й козацьку добу! Усім королям і князям Європи за честь було поріднитися з київським князем Ярославом Мудрим. А слава козацька... Вона гриміла на весь світ!

Звідки ми, їхні нащадки, що живемо у ХХІ ст., знаємо про події минулого? Звичайно ж, наша історія закарбована в усній народній творчості, але фольклорні твори не завжди можна вважати джерелом достовірної інформації.

Адже ми знаємо, що в народних піснях, переказах, думах є багато народної фантазії та перебільшення.

Історію треба знати, вивчати, аби творити сучасне й майбутнє, не повторюючи помилок попередників. У цьому й полягає мудрість історії.

А історія українського народу була від самого початку надто кривавою. Цінуючи минуле, ми повинні розуміти, що не обов'язково безпосередньо відтворювати його форми, аби відчувати гордість за діяння своїх предків. Необхідно любити своє минуле і пишатися ним.

Для становлення людської особистості велику роль відіграє саме знання свого минулого та ставлення до нього. Історична пам'ять народу формує моральний клімат, в якому він живе, в якому кожен з нас повниться добром чи злом.

Культура як світ нашого існування пронизана пам'яттю, що органічно вплетена в тканину сучасності. Будь-яка соціокультурна трансформація (а саме таку ми переживаємо зараз) пов'язана зі зверненням до минулого. Кожне таке звертання збагачувало сучасність, по-своєму розуміло її, формуючи необхідне підґрунтя для руху вперед. Звернення кожного народу до свого національного минулого, якщо воно не було зумовлене прагненням відмежуватися від інших народів та їх культурного досвіду, було плідним, оскільки збагачувало, розмаїтило, розширювало культурні обрії народу. Адже кожне повернення до старого в нових умовах було завжди новим і породжувало нове на глибоких підвалинах. Звернення до старого – це завжди нове його бачення, нове розуміння, це спроба обрати нові вектори соціокультурного поступу.

Нині ми народжуємося як нація, як народ, починаємо усвідомлювати себе в етнічному багатоголоссі світу. Усе це неможливе без певної перспективи бачення, без оцінки історії, бо вона не чиясь, об'єктивно бездушна, а власна, переповнена емоціями, точками зору, білими, чорними, кривавими плямами.

Чи можемо ми сказати: у нас є історія, отже, ми існуємо, здійснюємося буттям на цій землі впродовж століть? Якщо так, то й історія повинна постати перед нами не просто зібранням фактів минувшини, а сповнитися національним буттям, стати реальністю, а не німим свідком подій, що відійшли у минуле. Саме традиція, є не чим іншим, як минулим, включеним безпосередньо в життєві процеси сьогодення. Саме традиція формує цілісність та безперервну послідовність людського буття. Вона передається від покоління до покоління як зразки практичних, символічних дій, гідних наслідування.

Закріплена в традиціях, обрядах, художніх образах та теоріях, історична свідомість дає змогу людству узагальнити історичний досвід. Історія вчить кожну людину, спираючись на загальнолюдські цінності, творчо опрацьовувати і критично переосмислювати багатство світового історичного досвіду та засвоювати його уроки, формувати на цій основі власні переконання, громадянську позицію, здобути навички і вміння, необхідні для практичної діяльності.

Вивчення історії є одним із найважливіших чинників формування національної свідомості народу. «Без знання минулого неможливо точно поняття про сучасне», – справедливо наголошував видатний український історик

М. С. Грушевський.

Музичне оформлення уроку [Тарас Петриненко. Україна](#)

III. Узагальнення та систематизація вивченого матеріалу

«Таємниця козацької шаблі» Зірки Мензатюк є одним з найкращих творів, в якому письменця надзвичайно цікаво і об'єктивно висвітлює сторінки героїчної історії нашого народу. У пригодницькій повісті Зірка Захаріївна широко використовує фольклорні матеріали, але насамперед вона спирається на історичні матеріали, прагне досягти якомога більшої точності у зображенні

і оцінці минулих подій. Історія народу, його культура – ті компоненти, без яких неможливе повноцінне існування людства.

Герої повісті шукали втрачену шаблю-реліквію, цінну річ, але вони і не підозрювали, що вже мали певні багатства: гордість за своїх предків, пошану до історичного минулого, любов до України.

Бесіда

➤ Про що розповідається у повісті «Таємниця козацької шаблі?»?

(У повісті зображується подорож сім'ї Руснаків у пошуках реліквії – козацької шаблі; мандрі різними історичними місцями, де відбувались важливі події, битви.)

Робота з підручником (стор. 182 за підруч.)

➤ Яка головна думка твору? (№6 стор. 182 за підруч.)

(Головна думка даного твору – утвердження значення історичної пам'яті для сучасної людини; повага до пам'яток історії та культури; формування національної свідомості, патріотичних почуттів, громадянської позиції, усвідомлення актуальності цих понять у нашому житті; уславлення мужності, героїзму козаків; засудження лжепатріотизму.)

Робота з зошитом. Вправа «Карта розуму»

№ 3 стор. 182 за підруч.

➤ Які історичні пам'ятки України згадуються у творі?

(У повісті згадується сім історичних пам'яток України: Тараканівський форт під Дубно, замок у Дубні, замок-палац у Підгірці, Олеський замок, фортеця у Кам'янці-Подільському, Хотинська фортеця та Козацькі Могили у Берестечку).

➤ Яке село України згадується в повісті, як місце безмежної хоробрості та слави запорізького козацтва? Де воно знаходиться?

(с. Берестечко знаходиться в Демидівському районі Рівненської області)

➤ Що говорить мама Наталочки на початку повісті про це село?

(«... кожен порядний українець має побувати в Берестечку...»)

Чому це так важливо?

Без минулого немає сьогодні, без сьогодні – немає майбутнього. Від сучасного українського суспільства залежить дуже багато: зрозуміти ті уроки, зробити висновок із своєї непростой минувшини чи залишитися осторонь розуміння того, що створення нових культурних і духовних цінностей, розвиток громади великою мірою залежить від усвідомлення власної національної гідності і об'єктивного ставлення до власної історії.

«– Кожен порядний українець має побувати в Берестечку, – мовила вона. – Це ж якраз буде дев'ята п'ятниця після Великодня, роковини битви. З'їдуться люди з усіх усюд ...»

«Вам аби не прогавити свята, помітингувати, пісень погорлати. Ох, ці щирі українці! На Козацьких Могилах буде тлум, гам, юрби народу. Там музей, заповідник...»

«Дорогу до Берестечка не треба було шукати: все, що мало колеса, цього дня мчало, їхало, котилося на **Козацькі Могили**. А вже сам заповідник шумів, гудів, рябів кольорами, немов величезний ярмарок.

– Та тут сьогодні здвиг народу! – і раділа, й дивувалася мама.

Перед входом до заповідника тягнулися довжелезні ряди легковиків і туристських автобусів, що з'їхалися зі всієї України. ...

... Всюди снували люди в вишиванках, продавалися жовто-блакитні прапорці, значки, морозиво, патріотична література, шапки-мазепинки; гурти чоловіків сперечалися про політику; пеклися свіжі ковбаси, кипіли в олії пампушки, димували шашлики, а огрядна куховарка припрошувала скуштувати поліської юшки з в'юнами й часником.

... батьки квапилися на оточений муром пагорб, з якого линув церковний спів. **Богослужіння** ще не скінчилося. Безліч людей стояли на майдані, бо правилося тут же, надворі. Тато з мамою, запаливши **свічки**, й собі стали за людьми, поважні й урочисті, як то й личило статечному подружжю.

Бем! Бем! – загули **церковні дзвони**. Наталочка стрепенулася: що це з нею?

Вони стояли на майдані, і море людей шумувало навколо. Яскраве, барвисте, розгойдане море, незчисленні тисячі, що слухали пісні, купували значки й морозиво, ходили долиною від острова до острова.»

... Та ба! В музей набилося *стільки народу, що яблуку ніде впасти, екскурсоводи* були нарозхват, а до дверей підходили нові й нові групи.

– Що робиться! Що робиться! *Стовпотворіння вавилонське!* – знай повторювала тітонька-чергова, перевіряючи вхідні квитки.

Дійсно, було схоже на стовпотворіння, на той його момент, коли **мови вже змішалися**. З різних сторін чулися українські, польські, англійські і ще хтось чий слова.

Зі сцени сипався **передзвін бандур; хор співав** про чорне берестецьке поле, зоране кулями, білим козацьким тілом зволочене.»

Ой, чого ж ти почорніло (українська народна пісня)

Музичне оформлення уроку. Грає бандура.

Робота з підручником

№ 7 стор.176 за підручником

«Ти не чула місцеву легенду? *Що обложені козаки не загинули, а вскочили в церкву і разом з нею провалилися під землю. Кажуть, у великодню ніч чути, як у них під землею дзвонять дзвони. У цьому щось є. Тут витає козацький дух... Дух волі. Хочеш вір, а хочеш ні, але тут інакше дихається. Інакше думається* ...

... Навколо ж не битва, а **люди у святкових вишиванках**. ...

(Уривок з повісті на стор. 173 за підруч. Розділ 7):

Навколо гомоніли люди, на сцені **читець декламував рядки Шевченка** про берестецьке поле:

Круг містечка Берестечка

На чотири милі

Мене славні запорожці

Своїм трупом вкрили...

Віддалік гухнула гармата. Насправді гухнула: то стріляли сучасні козаки з Запоріжжя. "Сла-а-ва-а!" – покотилося долиною, і до гармашів звідусюди потяглися барвисті вервечки людей, а діти, як горобці, сипнули попереду всіх. ...Знову гомонів святковий майдан, цвіли вишиванки, рокотав густий баритон:

Кину пером, лину орлом, конем поверну,

А до свого отамана таки прибуду.

– Чолом пане, наш гетьмане, чолом батьку наш!

Уже нашого товариства багацько нема ж!..

У пісні витав упертий, затятий, незламний дух волі, що його залишили козаки.

Тато донесхочу наговорився про автомобілі, уряд, зовнішню політику і знову про автомобілі. А мама находилася, наспівалася, *в одній пані побачила неказанно гарну вишиванку й домовилася, що та вишле їй узір поштою, в іншій записала слова стародавньої пісні про облогу Почаєва.*

«... **то місце великої битви.** – наголосив Антип на останньому слові. – А ви обрали, що більше до вподоби. Вам аби не прогавити свята, помітингувати, пісень погорлати. **Ох, ці щирі українці!**»

➤ Я бажаю Вам, щоб Ви були справжніми українцями, вивчали історію свого народу, пишалися минулим свого народу, щоб, воно надихало всіх нас на боротьбу за краще життя.

Будьте патріотами України! Вірте в себе, у свій народ, залишайтеся завжди вірними Батьківщині. І ніколи не забувайте про важливість збереження живої історичної пам'яті.

- Хто з героїв повісті на ваш погляд є патріотом України? а хто виявився лжепатріотом?
- Що ви дізналися про минуле нашого народу з повісті «Таємниця козацької шаблі» З. Мензатюк?

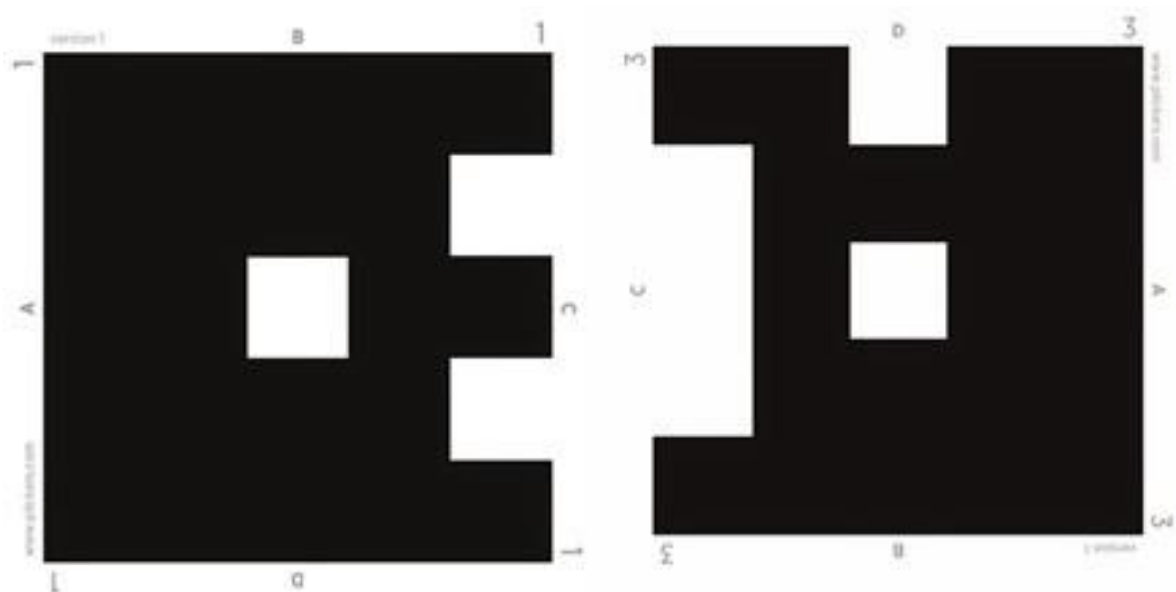
Оперативний контроль. Тест «Чи уважний ти читач»

(Для оперативного контролю використовується **інтернет-сервіс Plickers**, який дозволяє організувати тестування при наявності одного смартфона в класі, де велика кількість учнів. Усі результати зберігаються автоматично в хмарі, й вчитель має до

них доступ з будь-якого пристрою (мобільного або стаціонарного). До питання можна додавати графічний об'єкт (картинку, фото).

Кожний учень має свою картку, яка унікальна і має свій власний порядковий номер. Це дозволяє відстежувати при необхідності успіхи конкретного учня, зробивши опитування персоналізованим.

Для опитування бажано мати проєктор з підключеним до нього комп'ютером. На комп'ютері відкриваємо сайт Plickers і натискаємо на посилання зверху

«Live View». Це спеціальний режим показу питань, яким можна керувати з мобільного телефону.

У мобільному телефоні відкриваємо додаток Plickers. На стартовому екрані нам пропонують вибрати клас (*Ukr-lit 5 klas*), після чого буде показано чергу питань, яку ми поставили раніше. *Все управління ведеться з телефону – натискаємо на перше питання на мобільному телефоні, і воно автоматично відображається на проекторі через режим Live View.*

My Library / Ukr-lit 5 klas Show Queue

Хто з них лжепатріот?
A Миршавий B пан Щуров... C Антипоко D Дебелий Expand

Назвіть патріотів, з якими ви зустрілися в повісті:
A родина Ру... B історикд... C патріотич... D хлопці пл... Expand

Яке село України згадується в повісті, як місце безмежної хоробрості та слави запорізького козацтва?
A Кобилівол... B Теревовля C Берестечк... D Печихвост... Expand

Які історичні пам'ятки України згадуються у творі? Назвіть усно ті, які не зазначені в тесті.
A Тараканів... B замок-пал... C Козацькі... D Олеський... Expand

Одним із семи чудес України є такі фортеці:
A Хотинська... B Тараканів... C Кам'янець... Expand

З ім'ям якого народного месника пов'язана назва найвищої вежі Кам'янецької фортеці:
A Кармелюка... B ОлексіДо... C D Expand

До складу Кам'янецької фортеці входять:
A дев'ять в... B десять ве... C одинадцят... Expand

У бою під яким містом загинуло 300 козаків?
A Берестечк... B Хотиним Expand

Яка українська народна пісня звучала у повісті?
A Пісня про... B пісня про... C пісня про... D Expand

Крім Богдана Хмельницького в повісті згадуються:
A Іван Богу... B Петро Саг... Expand

Дубенський монастир впродовж століть:
A захоплюва... B жодного р... Expand

Дубенський монастир звів князь
A Костянтин... B Данило Га... Expand

First Previous 1 2 Next Last

Діти читають питання і піднімають картки з варіантами відповіді. Учитель натискає кнопку Scan внизу екрану і потрапляє в режим сканування відповідей. Досить навести телефон на учнів – додаток автоматично розпізнає QR-коди всіх учнів відразу.

У додатку відразу ж показується статистика відповідей. Кнопка-галочка по центру внизу завершує дане питання й повертає вчителя до інших питань. Далі повторюємо операцію для решти питань. Учитель за допомогою встановленого на смартфоні додатку Plickers в лічені секунди зчитує інформацію з карток і отримує результати опитування на екрані смартфона. Для цього зовсім не є обов'язковою наявність інтернету в класі. Результати будуть доступні відразу, без необхідності перевірки та наявності смартфонів/комп'ютерів у дітей. Використання Plickers на уроці дозволяє вчителю поліпшити зворотний зв'язок із класом. Для дітей цей додаток – свого роду розвага, що дозволяє трохи відволіктися від уроку та в ігровій формі відповідати на питання.)

Вправа «Мікрофон»

- Яке значення має історія для нас, сучасних людей?
- Чому треба вивчати і знати минуле нашого народу?

Учитель:

Історія допомагає нам зазирнути у давні часи, дізнатися більше про життя своїх пращурів, а отже – краще зрозуміти самих себе. Знаючи історію, ми можемо зберегти і розвинути традиції та звичаї нашого народу, дійти важливих висновків, аналізуючи різні історичні події, повчитися мужності та сміливості у видатних постатей і не припуститися тих помилок, яких припустилися наші пращури.

(звучить [гімн пластунів](#))

Домашнє завдання

- Як письменниця описує в повісті природу? Наведіть цитати з тексту.
- Випишіть з тексту повісті декілька «пейзажів» та спробуйте передати їх фарбами (*стор. 183 за підруч. : Література в колі мистецтв*)

Перелітали поля й села, минали чепурні обійстя, обсажені садками, трояндами й калиною. Троянди цвіли, садочки-райочки наливалися плодом. Часом край дороги бабусі в білих хустинках продавали огірочки, черешні, полуниці, свіже молоко.

А липи ясніли цвітом, немов сузір'я, а солов'ї тьохкали до самозабуття, і десь далеко в селі співали півні.

... неозору долину ще сповивав ранковий туман, а з туману, мов з піни морської, здіймався сліпучо-білий замок.

Туман розвіявся, і скільки сягало око, видніли сонячні ласкаві ниви, де-не-де мріло село, сяючи маківкою церкви.

Теплий асфальт запарував, а прямисінько над дорогою стала веселка.

– Є **прикмета**: *хто пройде під веселкою, буде щасливий*, – згадала мама.

- Використовуючи комп'ютер і програмне середовище «Скретч» створіть анімацію за описами з тексту повісті:

Дорога стелилася, ніби хтось розмотував безкінечний сірий сувій. Обабіч летіли кучеряві посадки, а вгорі пливла хмарка, бо й вона подалася в мандри.

В небі все ще стояла веселка, далека, як і раніш, – там, попереду, лився дощ із лілової хмари.

➤ «– Їхали, возилися, за дуба зачепилися, – тихенько зітхнула мама.
– Не за дуба, серденько, а за вербу... – якось розгублено уточнив тато.»
(провести дослідження)

➤ «Ех, мандрівочка – рідна тіточка! **Так казали козаки.**
Чи, може, чумаки? Наталочка не знала, хто саме, але гарно вони казали.»
(провести дослідження)

Козакі (давньорус. *козакъ*, пол. *kozak*, рос. *казак*) — вільні озброєні люди, представники військового стану, воїни-найманці. (За Вікіпедією)

Чумак — це історична українська назва торгівця сіллю (16 ст.-19 ст.); особа, що займалася торговельно-візницьким промислом

Чумаки торгували сіллю, що її привозили в Україну з Криму, чорноморського й азовського узбережжя, з Галичини, Донеччини і Надволжя; одночасно вони продавали в цих краях кустарні вироби, дерево, дьоготь, тютюн, горілку тощо.

Джерело: Довідник цікавих фактів та корисних знань © dovidka.biz.ua

Прагнення народу до волі у повісті Марка Вовчка «Інститутка». В уста Назара письменниці вкладає прислів'я – мрію народу про волю: «Мандрівочка – рідна тіточка».

стор. 183 за підруч.: Збагачуй своє мовлення

➤ Випишіть з повісті інші народні приказки та прислів'я.

«Язик кісток не має!»

«А як прийде врем'ячко, то досягне яблучко»

«дай, Боже, нашому теляті вовка з'їсти»

«вперта коза вовку користь»

«пихи на три штихи»

«шелеп щастя в хату»

«або волю добудеш, або вдома не будеш»

«Береженого Бог береже, а козака шабля стереже»

«Шабля – лицарю сестриця, з нею він в бою, мов криця.»

«Зброя честі козака гарна і дзвінка яка!»

«Дай, Боже, воювати і шабель не виймати» та інші.

Підсумок уроку

- *співвідношення реально досягнутих результатів з поставленими цілями та завданнями уроку, повідомлення про реалізацію змісту уроку;*
- *оцінка кращих відповідей учнів з точки зору інтеграції знань;*
- *аналіз недоліків у діяльності учнів і виявлення резервів підвищення рівня навчальних досягнень учнів.*

Учитель:

Наш урок завершується, крок за кроком ми дійшли висновку, що наша сила, як і сила героїв повісті, – в єдності. Тільки той народ, який відчуває себе єдиним цілим, є непоборним. Усі ми – українці, нас єднає Батьківщина, почуття любові до неї, поваги до її нелегкої, але героїчної історії.

<https://www.youtube.com/watch?v=k30Y5gU5KLo>

<https://www.youtube.com/watch?v=-Z1BSliF5jc>

<https://www.youtube.com/watch?v=gm-UWpSC91A>

<https://www.youtube.com/watch?v=1tdKkBUe7J0>

Загнелим в Україні присвячується... *«Білі Лебеді у небесах...»*

Віють вітри (українська народна пісня)

Бажаю вам, щоб почуття єдності, товаришкості та патріотизму не полишали вас протягом усього життя, як не полишали вони душі наших славетних пращурів – козаків! ... Більше про козаків поговоримо на наступному уроці!
До зустрічі!

Клас 5. Зірка Мензатюк. Таємниця козацької шаблі.

Урок 3.

Тема: Образи козаків та символіка козацької шаблі у творі.

Мета:

- ознайомлення з визначенням і ознаками літературознавчих понять «оповідання», «повість», «пригодницька повість», «епічний твір», «прозова мова», «головні і другорядні герої твору», «персонаж».
- вироблення міжпредметних компетентностей; випереджене навчання з історії (за темами 7-9 класів);
- знайомство з традиціями козацтва, військовим мистецтвом козаків; аналіз відносин Війська Запорозького з державами-сусідами; формування власних суджень про державотворчу та військово-політичну діяльність Богдана Хмельницького, його сподвижників; формування і розвиток уявлень про роль лицарів-оборонців рідної землі від іноземних поневолювачів, події 1650–1651 рр., битву під Берестечком;
- усвідомлення лицарства, сміливості, фізичної, духовної сили наших героїчних предків; розуміння того, що добра слава про обдаровану людину живе у віках;
- усвідомлення і вивчення культурного різноманіття минулого і сучасного світу, орієнтування на сталий пізнавальний пошук, на розуміння важливості різних джерел інформації; вміння вибирати (залежно від пізнавального інтересу, потреб чи життєвої ситуації) джерела інформації. визначати свої інформаційні потреби й уміння знаходити потрібну інформацію, вміння критично аналізувати інформацію, відрізнити істотне від неістотного й висловлювати зважені судження.

Обладнання:

- кабінет з під'єднанням до мережі Інтернет;
- проектор з проекційним екраном; презентація до уроку;
- книга «З. Мензатюк. Таємниця козацької шаблі»;
- підручник (Коваленко Л. Т. Українська література. 5 кл. : підруч. Для закладів загальної середньої освіти / Л. Т. Коваленко. – Вид. 2-ге, доопр. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2018. – 256 с. : іл.), робочі зошити, словничок (ТЛ);
- білі аркуші паперу А3 і А4, кольорові кулькові ручки або олівці;
- ілюстрації до уроку, історії про козаків;
- проект «Історія українських земель. ». [Серія 1](#) (фрагмент фільму (0:30-3:40; 2:29 -8:40).);
- документальні фільми про козацьку звитягу та про козацьку шаблю із серії «Козацька звитяга»:

[Козацька звитяга-2. Випуск №1 \(36\). Історія. Символи козаків](#)

(фрагмент фільму 01:12-4:40)

[Козацька звитяга. Випуск №15. Спас. Шабля.](#)

[Козацька звитяга-2. Випуск № 24 \(59\). Історія. Битва під Берестечком.](#)

Фрагмент фільму 2:13-3:25; 4:00-4:38;

- [Найкращі козацькі пісні](#);
- [Журавлі \(Чуєш, брате мій...\)](#) (сл.: Богдан Лепкий, муз.: Лев Лепкий. Виконує: Василь Жданкін);

- пісня «[Кину пером, лну орлом](#)»;
- фрагмент з відеоролика «[З нами Бог - спів лицарів перед боєм](#)»
- відеоролик «[Подвиг 300 козаків під Берестечком](#)»
- [відеоролик «Берестецьке поле](#)» Сіма Кордунова (триптих читає автор);
- Володимир Антонович. [Про козацькі часи](#) на Україні.

(Перша глава с. 8-12, Сьома глава - с. 59);

- [Повний словник козацьких термінів, слів.](#)
- Українська військова історія. Козацькі шаблі [XVII століття](#)

Тип уроку:

бінарний урок (урок ведуть два вчителі: української літератури та історії (МЗ козацька доба)) – це творчість двох педагогів, яка переростає у творчий процес в учнів.

За програмою з історії теми з зазначеними в творі «Таємниця козацької шаблі» Зіркою Мензатюк подіями вивчаються тільки в 8 класі, але в 5 класі (курс історії в 5 класі має пропедевтичний (вступний) характер) учитель може планувати вивчення інших (не тільки визначених у програмі) історичних осіб, подій, пам'яток з акцентом на історії України. Тому було вирішено провести бінарний урок.

Завдання вчителя історії:

- а) формування уявлень і знань учнів про історію як галузь людських знань, як науку, що має свій предмет вивчення і свої методи дослідження;
- б) розвиток інтересу до предмета та мотивації до його вивчення як передумови до формування низки загальних і предметних компетентностей;
- в) формування первинних уявлень про історію України як передумови до реалізації засобами навчання наскрізних, міжпредметних змістових ліній.

Вивчення якоїсь проблеми на грані двох наук – це завжди цікаво, такий вид діяльності викликає високу мотивацію, головне – захопити школярів, спровокувати творчий пошук.

Хід уроку:

Епіграф до уроку:

Про честь і звитягу, про духовність і славу, про історичну пам'ять, врешті
про старовину, про те диво, що було, минуло...

(«Таємниця козацької шаблі» З. Мензатюк, стор. 178 за підруч.)

Народ, що не знає своєї історії, є народ сліпців.

О. Довженко

I. Актуалізація опорних знань

Хвилинка з теорії літератури (ТЛ: епічний твір) – за підруч. стор. 183

(на проєкційний екран виведено основні поняття ТЛ для запису в словничок)

Учитель української літератури:

Слово «епос» у грецькій мові означає розповідь.

Це один з трьох основних родів літератури, поряд з лірикою та драмою.

Епічний твір – це твір розповідного жанру, в якому зображено життєві події, людські характери, вчинки.

Зміст епічних творів розкривається у формі авторської розповіді. Автор (найчастіше це сам письменник) виступає ніби очевидцем зображуваних подій, які він описує, про які розповідає, виражає своє ставлення до них.

Епічні твори поділяються за такими жанрами: роман, **повість**, оповідання, нарис, новела та інші. Оповідання – це невеликий за розміром розповідний художній твір, здебільшого про одну чи декілька подій з життя людини (іноді – кількох людей). Повість більша за оповідання за розміром, кількістю персонажів і їхньою характеристикою. У повісті розлогіший сюжет, більше охоплено подій із життя головних героїв, наявні розлогі описи. Повісті, як і оповідання, завжди прозові.

Епічні твори пишуть прозовою мовою. Прозова мова складається із мови автора і мови персонажів, діалогів, монологів тощо.

Повість може бути соціально-побутовою, історичною, науково-фантастичною, пригодницькою. **Пригодницька повість** – епічний жанр

літератури, розповідний художній твір із захопливим сюжетом про складні випробування, через які проходять герої.

Найчастіше розповідь про життя героя в повісті ведеться або від особи автора, або від особи самого героя.

Герой літературного твору – це дійова особа, змальована письменником у взаєминах з іншими особами, наділена яскраво окресленими рисами характеру. У творі розрізняють головних героїв і другорядних, чи епізодичних.

Головний герой – це той, який завжди перебуває в центрі уваги письменника. Часто його ім'ям може називатися художній твір.

Герої літературного твору бувають позитивні і негативні. Поряд з терміном «герой» вживаються ще терміни «персонаж», «дійова особа». Слову «герой» надається перевага у словосполученнях «головний герой», «позитивний герой». До другорядних і негативних дійових осіб частіше застосовують слово «персонаж».

➤ Давайте розглянемо твір Зірки Мензатюк «Таємниця козацької шаблі» – це твір якого жанру? (**Повість**). Це твір розповідного жанру, в якому зображено життєві події, людські характери, вчинки – це **епічний твір**. Це епічний жанр літератури, розповідний художній твір із захопливим сюжетом про складні випробування, через які проходять герої, – **пригодницька повість**.

➤ Хто є головним героєм повісті? – Наталочка.

стор. за підруч. 182 №4 Поміркуй над прочитаним

➤ Спробуйте дати характеристику Наталочці. Підтвердіть свої думки цитатами.

Цитати з повісті про Наталочку:

«– Може, то статуетка індіанського божка з чистого золота? – **замріяно** прошепотіла Наталочка, що **начиталася книжок** про індіанців.»

«Він спілкується жестами глухонімих? – **діловито** спитала Наталочка, бо хлопці в школі навчили її двох чи трьох таких жестів, і **вона почувалася знавцем.**»

«...дівчинко, не скачи, дівчинко, не заходь за загородження, дівчинко, не чіпай руками експонатів...»

«— Але ми вже знаємо! Можна їхати! — загаласувала Наталочка, що втомилася майже тримати язик за зубами.»

«Наталочці дісталось заднє сидіння. Правду кажучи, їй там було непогано. Вона сиділа, немов юна королівна на троні.»

«Наталочка сиділа на черешневих кісточках, мов принцеса на горошині.»

«Наталочка сиділа з премудрим виглядом, мов цар Соломон на престолі, і також розмірковувала...»

«Я не боягузка. Аби лиш батьки дозволили.»

«...від гніву Наталочці потемніло в очах. Та вона зробить що завгодно, тільки б спинити подібне безчинство!»

«О, вона не відступиться, вона вмє бути впертою! Як то кажуть, вперта коза вовку користь, хоч здається, ця приказка тут не до речі... Коротше, Наталочка зробить усе, що належить.»

«Наталочка уві сні металася, переверталася з боку на бік, вгадувала й не могла вгадати, в чому її провина.»

«Наталочка комизилася, бурмосилася, навіть трошки заплакала, хоч нелегко видавити сльозу, коли це найдужче потрібно. Батьки лишалися незворушні. Мабуть, найкраще було викласти їм усю правду, тільки ж і Наталочка затялася. Вона обіцяла Антипові мовчати, і її обіцянка не буде цяцяркою, яка лиш дурному на втіху.»

«Наталочка шморгнула носом і засяла, як нова копійка.»

«...вона вже майнула кручею, мов кізка.»

«Було страшно й... цікаво; зібравши всю свою рішучість, Наталочка ступила в пільму. Її огорнув холод Собі на лихо Наталочка вдалася худюща...»

«Колись Наталочку знайдуть... Але що, коли то буде вже запізно? У газетах напишуть про мужню дівчинку, яка, рятуючи національну реліквію, пожертвувала власним життям. Так і напишуть: "віддала своє молоде життя", Наталоччине серце стиснув жаль, що така вона невдатна й безталанна, що пропадає нізащо, ні про що, та ще й з власної вини; по щоці покотилася гаряча

крапля, за нею ще, ще... А далі мов прорвалася загата, і дівчинка зайшла гірким плачем.»

«Наталочку видобули на білий світ – живу і майже неушкоджену, якщо не брати до уваги обдертих колін. Вона з плачем припала до матері, сльози котилися їй котилися, і не було їм упину, мовби очі стали солоними джерельцями, з яких бігли два струмки.»

- Головний герой Наталочка – позитивний герой.
- Які ще герої літературного твору вам запам'яталися?
(...Антипко, Северин, Василько).
- Вони позитивні чи негативні?
- Як ви можете охарактеризувати персонажа повісті – Антипа. Наведіть цитати, які підтверджують характерні риси образу Антипа

«За ними різко загальмував чорний джип із затемненими вікнами, з когось вийшов хлопець і також став проходжуватися, злегка накульгуючи. Мабуть, засидів у машині ногу. Він був елегантний і модний до неможливості, зачесаний так гладесенько, що волосся лежало, мов прилизане, тільки на маківці настовбурчувалося двома невеличкими горбочками.

– Хочеш, я в гадаю, куди ви їдете? – спитав він, окинувши оком Наталоччину вишиванку. – В Берестечко, на завтрашні урочистості.

Дівчинка ствердно кивнула, і на його губах заграла скептична посмішечка:

– Х-ха! Помітингуєте, поспіваєте "Ще не вмерла", покричите "Слава" й "Ганьба". Старі взялися за твоє патріотичне виховання, чи не так?

– Ніхто ні за що не взявся, – відказала Наталочка. Насмішкуватий тон незнайомця зачепив її за живе. – Мені самій цікаво. І ми не просто мандруємо, ми ще й... маємо дуже важливу справу.

У хлопця в очах зблиснуло зацікавлення (ага, знай наших!), але тут же й згасло, сховалося за лінькуватим іронічним прижмуром:

– У вас, виявляється, справа... Якщо ви хочете знайти реліквію, то нащо їдете в Берестечко?

Наталочка сторопіла.

– Звідки ти знаєш про шаблю? – вражено спитала вона.

– Отже, і це я вгадав. Два – нуль на мою користь: шаблю шукаєте ви, – засміявся незнайомец і пояснив ошелешеній Наталочці: – Ми також її шукаємо. Та ж ситуація: привид і так далі.

– Мене звати Антип, – відрекомендувався хлопець. – Тож навіщо ви їдете в Берестечко?

– Як навіщо? **Шабля десь на бойовищі чи в фортеці. Найімовірніше під Берестечком, бо то місце великої битви...**

... засміявся Антип. – Чи ти ніколи не хитрувала? От і **схитруй**: коли їхатимете через Дубно, підмов батьків зупинитися і розпитай про шаблю в тамтешньому замку.

... Антип, як і вдень, був супермодний і прилизаний, а на ногу й тепер накульгував.

– У чому справа? Щось сталося? Чому ви не поїхали в Кам'янець? У вас поламалось авто? – дівчинка обсипала його питаннями, як горохом.

Але Антип проігнорував їх, ніби й не чув.

– А навіщо їх питати, коли можна схитрувати? Бачиш, вже заговорив віршами, – Антип полегшено розсміявся. – Якщо тебе не пустять, усе полетить шкереберть. Тому придумав дотепний план...

Він розказав, як владнати справу. Все просто й легко. Батьків доведеться обманути... Задля шаблі, задля її врятування. Трохи мулько на душі, але то нічого.

Думала про Антипа, модного, розумного, упевненого в собі... Чимось він їй не подобався. Певно, **занадто гордий**.

Антипові вчинки видавалися їм незбагненними.

– Певно, його круті батьки хочуть знайти шаблю швидше за нас, – зробила висновок мама і з осудом додала: – По хлопцеві видно, що **там пихи на три штихи**. Чого ти з ним водишся ?

– Він геть безголовий! Послати дівчинку в таке небезпечне місце! –

– **Чортик**, антипко? – перепитав Василько.

– Так, це власною персоною, – Антип картинно вклонився; вітер дмухнув на його прилизане волосся, і з-під нього показалися два округлі, як у молодого бичка, ріжечки.

➤ Як представлені у повісті образи чортів і їхніх «друзів»?

«...добірне товариство: пані у вечірніх сукнях аж ряхтіли коштовними прикрасами, пани в оксамитових жупанах начіпляли на себе важкі золоті медальйони й численні перстені. ... зала сповнилася кришталевим передзвоном і гучними вигуками – гукали всі, але ніхто не слухав.

– Ваше здоров'я, **пане Обжорський!**

– Ваше здоров'я, **пане Жебрацький!**

– І ваше також, **пане Забіяцький!** – розкланювалися череваті пани.

Пан Забіяцький підняв до рота келиха завбільшки відро й не опустив його, поки всього не вицмулив. ...

Музика змінилася: замість старовинного клавесина тепер щось шкварчало, гарчало й верещало.

Пани й панянки пішли танцювати, але то були якісь скажені танці. Пан Обжорський хвицав ногами, пан Жебрацький виписував кренделі, а пан Забіяцький бігав навкарачки і радісно кувікав. Панянка в чорній сукні теж танцювала, метляючи шлейфом. Але тепер навряд чи хтось назвав би її гарною: розв'язна посмішка і вульгарні жести робили її відвотною. На її шлейфі таки сиділа жаба – справжня, жива жаба, вона ворушилася, намагаючись утриматися на тканині, а врешті перескочила панянці на голову і всілася на діамантах.

... інше панство теж мало дивні прикраси.

В тої на шиї теліпався **золотий скелетик**, в іншої голову оббивав **вуж**, в того на зап'ясті зблискував **череп**, а замість гудзиків **біліли кістки**. ...»

«... чоловік у чорному костюмі й екстравагантна дама з **пекельно-червоним волоссям** – то були старий чорт і чортова, себто Антипкова, мати.»

Проблемна вправа «Що? Коли? Чому? Як?»

- Доведіть, що повість «Таємниця козацької шаблі» – пригодницька повість.
- Що у повісті є фантастичним, а що реальним?
- У чому ж таємниця козацької шаблі?

indragop.org.ua

Ця зброя українських лицарів мала і має велике значення для нашої культури та історії. Це для нас зараз Шабля – рід лезової білої зброї. Характерною особливістю шабель є вигнутий довгий (звичайно 80 – 110 см) як правило однолезовий (інколи з полуторною заточкою) клинок з вигином у бік обуха. А для козака – то цілий культ: шабля то товариш, що в бою допоможе, нагодує та зігріє.

«Сумна та велична картина поставала в її уяві. Поле, сковані вози. І козаки, роковані на смерть. Верхи на конях налітає шляхта... Дим від пороху... Іскри з-під шабель... Шалений зблиск очей... І гаряча кров, і смерть. Ось захитався молодий козак, шабля – домаха випала йому з руки...

– Чимало шабель знищено, тому що з них робили найкращі ножі, щоб колоти свиней. Різники платили за них великі гроші.

– Різницькі ножі? Зі звитяжної зброї? – від гніву Наталочці потемніло в очах. Та вона зробить що завгодно, тільки б спинити подібне безчинство!

... коли вже й заснула, їй приснився зажурений козак. Він дивився на неї з сумним докором. "За самий держак моєї шаблі давали мені найкращий табун коней і овець три тисячі. А ти не вберегла її," – казав Наталочці хтось

невідомий – чи то засмучений козак, чи, може, *Андрій Бульбенко з Гоголевої повісті?* І **Наталочка уві сні металася, переверталася з боку на бік, вгадувала й не могла вгадати, в чому її провина.»**

Для початку, не всі козаки мали шаблі. Вони, або їх здобували на полі бою, або купували (але тільки заможні козаки оскільки шаблі були дорогі). Козак з шаблею у бою був машиною смерті, хоробрим, гордим, сильним, мужнім лицарем. Шабля берегла українського лицаря, якщо козак добре володів шаблею, а то й двома, перемогти його майже не можливо, за те і козак до неї відповідно ставився, як до жінки, інколи називав сестрицею, берегинею. Її цінували навіть більше ніж рушницю та пістоля. Шаблею посвячували в козацтво, з шаблею і помирали. (За матеріалами сайту [«Пугу-пугу Козак з лугу»](#)).

стор. 182 за підруч.: Поміркуй над прочитаним №1,2

стор. 179 за підруч.: Поміркуй над прочитаним № 2, 3, 4

Шабля – лицарю сестриця,
З нею він в бою, мов криця.
Зброя честі козака
Гарна і дзвінка яка!

Фізкультурозминка

Перегляд фільму [Козацька звитяга. Випуск №15. Спас. Шабля.](#)

(учні виконують вправи для розминки з картонними «шаблями»)

«В сутінках сяйнула гартована сталь. Це була справжня козацька шабля, схожа на місяць-молодик. У волинському торфі вона напрочуд добре збереглася. Руків'я мала просте, без золота й діамантів, і було не схоже, щоб миршавий їх повиколупував. Усі дивилися на шаблю, як заворожені.»

II. Повідомлення учням теми і завдань уроку

Учитель української літератури:

В Україні вже не перше століття шабля є одним з найважливіших символів козацтва, традицій, пов'язаних з національними визвольними та державотворчими процесами. Шабля завжди посідала визначне місце у свідомості українців, асоціюючись у першу чергу з козаком – захисником Вітчизни. [[Козацька шабля: історія слави](#)].

Учитель історії: Отже, поговоримо сьогодні ... про козаків...

Учитель української літератури: ... та символіку козацької шаблі у творі.

Козацька доба – то є світла епоха,
Коли українці орлами літали.
Нікого вони не боялись нітрохи,
Від них вороги у бою відступали.
Козацтво – то світла сторінка у книзі,
Що наші діди написали шаблями.
Хоч кров'ю скропилась, полита сльозами,
Та світлом Христа засіяла над нами.

(За матеріалами сайту <http://indragop.org.ua/forum/29-301-1>)

III. Мандрівка в часі...

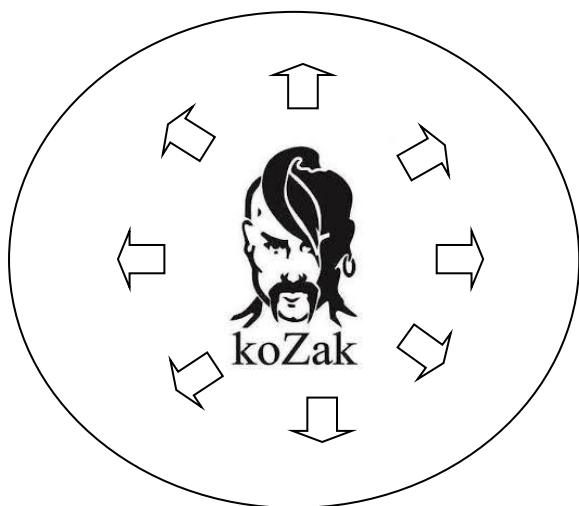
разом з головною героїнею повісті

Учитель української літератури:

На сторінках книги Зірки Мензатюк – захоплююча мандрівка замками України, переплетення містики і реальності, сучасного і минулого. Зв'язок епох проходить крізь серце, душу і помисли маленької героїні повісті Наталочки Руснак:

(учитель української літератури читає уривок з повісті)

Тут було гарно! У зеленому вінку ясенів здіймалися дві церкви: старенька дерев'яна, в якій козаки молилися перед битвою, і велика церква-пам'ятник, змурована над останками загиблих. Ото перед нею й правили Службу Божу. Лився спів, густо курився ладан, м'який пахучий дим стелився довгими пасмами, огортав людей, дерева, і ті в ньому ставали інакшими, мовби нетутешніми. Дим клубочився, вогко торкав Наталочці лице – дим чи туман? Авжеж туман, білий, як молоко, і в ньому по груди стояло... **козацьке військо.»**

(фрагмент з відеоролика «З нами Бог - спів лицарів перед боєм»)

Створення ментальної карти

Білі аркуші паперу А3, А4, кольорові кулькові ручки, олівці або фломастери

Початок роботи:

У центрі карти пишемо КОЗАК.

Від центрального зображення проводяться тонкі лінії-гілки, які розкривають зміст центрального слова. Для кращого розкриття ідей можна використати малюнки.

Вправа «Мікрофон»

Учитель української літератури:

- Якими виглядають козаки? Знайдіть опис козака в тексті повісті

(с. 173 за підруч.)

Добродушність, щедрість, безкорисливість, щира дружба, висока любов до свободи – були характерними рисами наших козаків, вони краще воліли люту смерть, ніж ганебне рабство.

- Знайдіть у тексті повісті цитати, які характеризують козаків

(с. 175 за підруч.)

«... козаки. Вони воювали за віру!»

- Які приказки про козаків вам зустрілися в тексті повісті? (з Д-3)

Вправа «Дослідники»

Учитель історії:

- Використовуючи смартфон знайдіть в Інтернеті інформацію щодо традицій, звичаїв й побуту козаків, опишіть історико-культурні пам'ятки козацької доби.
- Якими були причини козацьких воєн (повстань)?
- Яке місце козацтва в захисті національних інтересів українського суспільства наприкінці XVI – у першій половині XVII ст.?

Учитель української літератури (читає уривок з повісті):

Вся похоловши, Наталочка збагнула, що вона якимсь дивом бачить саме ту трагічну п'ятницю 30 червня 1651 року, третій день Берестецької битви.

- Як в повісті представлена битва під Берестечком. Наведіть цитати.

Туман осідав дрібними ряхтливими краплями на козацьких чубах-оселедцях, на відвологлих вусах, згори ледь проглядало сонце – розмите бліде кружальце, а попереду крився за білою заслоною польський стан, величезне 150-тисячне військо. Шляхта, посполите рушення, німецькі драгуни й рейтари. Король Ян Казимир зібрав, кого лиш міг, стягнув до Берестечка пів Європи, аби тільки здолати Хмельниччину, здолати повсталу Україну, цю рахманну, ласкаву, медом текучу землю, яка затято виборювала волю.

Козаків стояло менше: тисяч сто, і з ними татари. Хан чатував на коні, мов хижий орел-степовик. Супився, хмурився, йому не подобалась рутвяна, багниста долина, в якій грузли його верхівці, не подобалася затятість супротивників – легкої здобичі не буде, це він бачив надто добре.

Наталочка ковзнула поглядом **по козацьких обличчях.**

Зосереджені, зухвалі, насмішуваті. В очах виклик: наступайте, ляхи! Ми готові, нам що? Або волю добути, або дома не бути.

І ляхи рушили: могутньою хвилею рвонула вперед кіннота. Ревма ревли гармати, дзвеніли шаблі, іржали коні, дико скрикували звитяжці, сходячись у двобої. Скільки це тривало – годину, дві? ... вже й туман розвіявся, уже й сонце припекло, а битва гримотіла, ніби земля розколювалась навпіл. Все далі, далі, далі врубувалася кіннота, пробивала тверді українські лави, вже прорвала таборіві укріплення ... Ні, спинила-с ... відходить. **Вистояли козаки!**

Натомість важко посунуло вперед праве крило польського війська. Зараз усе й станеться ... Польська піхота поволі докотилася до орди, орда якось відразу подалася назад і чимраз стрімкіше відступала...

Татари тікали! "Зрада!" – прошелестіло козацькими лавами. З їхнього стану вискочив, мов іскра, вершник у дорогому вишневому жупані (Богдан Хмельницький – зрозуміла Наталочка) і, припавши до кінської гриви, помчав наперейми. За ним кинулись якийсь старшина і ще кілька козаків...

Вернися, гетьмане! Чи ти хочеш спинити вітер? Орду не завернеш, сам потрапиш у полон...

Та він летів безоглядно.»

Музичне оформлення уроку. Грає бандура.

[Журавлі \(Чуєш, брате мій...\)](#) Слова: Богдан Лепкий. Музика: Лев Лепкий.

Виконує: Василь Жданкін

(учитель української літератури читає з повісті уривок):

«...сипався передзвін бандур; хор співав про чорне берестецьке поле, зоране кулями, білим козацьким тілом зволочене».

<https://www.youtube.com/watch?v=p6FkWDpRDWQ>

«Наталочка заслухалася, зіпершись на сосну. І тут на неї знов наплинуло.

...Мрячило, мжичило, над головою клубочились важкі сірі хмари, і **козаки** теж немов посіріли серед непролазної поліської мокви. *В таборі гриміли, рокотали литаври: довбиші водно били в обтягнуті шкірою срібні та мідні кітли.* Недалеко від ~~Наталочки~~ важко чмокнуло в розкислу землю гарматне ядро, забризкавши болотом козаків, що сиділи під возом.

– Пристрілялися, вражі діти, – байдуже відмітив **старий запорожець**, не виймаючи з рота погаслу люльку.

– Еге! Хочуть ляхи нас налякати. Притягли гармати аж зі Львова, ніби ми того дива не бачили, – казав зі смішком **смаглявий козак**, який видався Наталочці знайомим. Авжеж, це був той самісінький звитяжець, що снівся їй усю ніч. Без сумніву він: юний, гінкий, з темними сміливими очима.

– А **сотник Щур** як пішов до поляків на перемови, то й не вертається, – знов обізвався старий. – Гладкий з Переяславцем вернулися, а Щур – ні... Продався, кажуть.

– Утік Щур! – *тонко, як півень*, вигукнув ще один козак. Його куций оселедець не сягав вуха, певно, недавно заведений, та й одіж він мав ще селянську. – Сидимо обложені вже десятий день...

– Та й *Україна одна*, пане брате, – тихо мовив **чорнявий**. – Не журися, виберемось. Богун виведе. Вже готові греблі для переправи.

– Що то за греблі! З возів, кожухів...

– Гей, молодче, не наганяй страху! *Скиглиш, як баба*... Не бійся, більше разу не помреш, – сердито обірвав його старий січовик. Тоді додав веселіше: – От і Богун їде.

Наталочка притьмом повернулася туди, звідки наростав кінський тупіт. На чолі чималого загону вершників до них наближався **красень-полковник**.

По ній ковзнув його швидкий *розумний погляд*, зблиснула *кольчуга на широких грудях*, *війнув край киреї* [нагадує плащ – ред. Ч.Д.] – мжичка покрила її, мов срібло, – і *славетного воїна заслонили інші вершники*.

Загін помчав до Пляшівки захищати переправу, що мала ось-ось початися.

І раптом...

– От уже старшина тікає! – верескнув півнячий голос.

На нього оберталися розгублені обличчя, мовляв, що ж це, невже й собі рятуватися?

І враз десятки ніг кинулися до гребель. З рук падала зброя, похилилася й зникла в юрбі малинова корогва, хтось на бігу скидав гуню, хтось хапав іншого за поли, щоб самому протовпитися вперед...

– Стійте, іродові діти! – гримів голос старого запорожця. *Чорнявий козак став до нього плече в плече, вихопивши з піхов шаблю, зупинилося ще кілька. Але інші наче поглухли. Паніка ширилась, мов вогонь по соломі.*

– **Стійте! Стійте! Куди ви? – і собі загукала Наталочка, та враз видиво пропало.**

А Наталочку знов обсіла тривога. Якщо людині привиджаються різні події, то з нею явно не все гаразд. Треба щось робити, але що? Кілька разів вона скоса зиркала на Северина. Врешті наважилася.

– Северине, як виглядаю? – спитала його. Хлопець злегка зніяковів.

– Класно, – сказав він. – Ти смілива і... гарна. Тепер зніяковіла Наталочка, аж зарум'янилося личко.

– Я не про те, – опустила вона вії. – Розумієш, сьогодні вранці... ну, так сталося, що сильно вдарилася головою. Цього не помітно?

– Ані трохи. Нема ні синяка, ні гулі.

– Не синяка! **Мені почали привиджатися різні картини. Битва, обложені козаки, паніка при переправі...**

– А, ти про це. Не хвилюйся. **Тут таке місце.»**

Перегляд фільму 2:13-3:25

[Козацька звитяга - 2. Випуск № 24 \(59\). Історія. Битва під Берестечком.](#)

(учитель запалює аромасвічку)

«← Думаєш, зі мною все в порядку? Мені не треба до лікаря?

– Абсолютно. Тут таке місце... – повторив Северин. Його очі мовби ще потемніли під насупленими бровами. – **Ти не чула місцеву легенду? Що обложені козаки не загинули, а вскочили в церкву і разом з нею провалилися під землю. Кажуть, у великодню ніч чути, як у них під землею дзвонять дзвони. У цьому щось є. Тут витає козацький дух... Дух волі. Хочеш вір, а хочеш ні, але тут інакше дихається. Інакше думається ...**

(стор. 176 Поміркуй над прочитаним №4)

Наталочка глибше втягла повітря.

Пахло церковним ладаном, луговими квітами, драговиною. Дихалося легко й приємно.

– *Але ж козаки зазнали поразки!* – нагадала вона.

– *Хіба війна або й будь-яке змагання бувають без поразок?* – здвигнув плечем Северин. – *Треба вміти тримати удар. Може, це найважливіше...*

(стор. 176 Поміркуй над прочитаним №5)

Проте ходімо далі.

...Зручніше прилаштувалася під старою церквою, заплющила очі... Хотіла ще бодай на мить побачити битву.»

стор. 173-174 за підруч.

Інсценізація за уривком

«Навколо гомоніли люди, на сцені **читець декламував рядки Шевченка** про берестецьке поле:

Круг містечка Берестечка

На чотири милі

Мене славні запорожці

Своїм трупом вкрили...

Віддалік гухнула гармата. Насправді гухнула: то стріляли сучасні козаки з Запоріжжя.

"Сла-а-ва-а!" – покотилося долиною, і до гармашів звідусюди потяглися барвисті вервечки людей, а діти, як горобці, сипнули попереду всіх.»

Наталочка щільніше стулила повіки, уявляючи знайомого молодого звияжця і сивого січовика, яких бачила при переправі.»

Перегляд фільму 4:00-4:38,

«...Їх стояло три сотні на пагорбі, що, мов острів, височів серед болота. Старого важко було впізнати: чуб розметався, сорочка розхристалася, очі палали, а шабля в руці мигтіла, як блискавка. Поляки насідали, козаки відбивалися, не відступаючи ні на крок. Та їм не мали куди відступати. Мабуть, бій тривав давно, козаки поморилися, декотрі були поранені, проте в очах світилося все те ж тверде завзяття.

(стор. 174 за підруч.)

Наталочка помітила, що за боєм невідривно стежив якийсь **вельможний чоловік у коштовних латах**. Він щось сказав одному з своїх наближених, і той, пересилуючи дзенькіт шабель, закричав до козаків:

– Панове запорожці! Ясновельможний **король Ян Казимир** подивований вашою відвагою, – ("**Так то сам король!**" – збагнула Наталочка). – Він помилує вас, якщо складете зброю. Він візьме вас на службу за високу плату!

Між козаками пішов якийсь рух.

"**Невже здаються?**" – не то злякалася, не то зраділа дівчинка, але раптом **збагнула, що вони робили:** з-за поясів та з глибоких кишень своїх безкраїх шароварів діставали гроші і зневажливо, широким жестом сівачів кидали їх у твань.

– Срібло-злото – то болото, – гукнув сивий січовик. – **Вибачай, королю, але нам не потрібна твоя ласка. Лицарська смерть козакові дорожча.**

На долоні чорнявого козака серед дрібних монет блиснув срібний перстеник, козак на хвильку його затримав, певно, згадав ту русяву, карооку, для якої придбав його, проте зсунув суворіше брови, і перстень плюснув у воду. Не носитиме його кароока, не діждеться свого козака.

– Слухай-но, пане-брате, – звернувся до чорнявого старий січовик. – Треба якось прорватися до Богуна і передати ось це, – він дістав з-за пазухи сяйливий малиновий згорток. Наталочка впізнала, що то: *корогва*, яку в паніці збили додолу. Отже, старий підняв і заховав її.

– А як поляжу разом із корогвою? – спитав козак, дбайливо ховаючи малиновий шовк.

– То хоч лишиться слава, що рятували її, – спокійно, ніби навіть байдуже мовив старий.

– Не випадає кидати бій...

– Стане ще для тебе боїв, – старий обняв чорнявого і легенько підштовхнув: –
Іди.

Козак упав в очерет, мов качур: ані шелеснуло.

"Чи не втопився?" – подумала Наталочка та тут же й заспокоїла сама себе: еге, такий утопиться! Вирветься, проб'ється до Богуна...

Врешті, вона знала його долю.

Бій на острові довершувався. Козаків ставало все менше. Один за одним падали вбиті. Аж ось лишився єдиний січовик. Невже битиметься сам? Один проти цілого війська? Він озирнувся, метнувся до берега й ускочив у човен, прихований в очереті. Не сідаючи, відштовхнув його, виплив серед плеса; гордо взявшись у боки, окинув оком ворогів, мовляв, наступайте, чого ви баритесь. Король знову щось сказав своєму наближеному, той квапливо передав наказ. Поляки, брьюхаючись у баговинні, оточили озерце, серед якого плавав козак, та не могли здолати героя. Він сік їх, як капусту, він сміявся їм в

очі, рани йому не шкодили, кулі його не брали, смерть боялася підступити до такого несусвітнього зухвальця. Вже й шабля не витримала, переламалася навпіл, то він відбивався веслом. Троє насадало на нього спереду, якийсь мазур закрився ззаду, націлився в плечі списом...

(стор. 175 за підруч.)

Наталочка затулила очі.

Почула, як радісно загелготали поляки... Човен плавав порожній. Зиркнула на короля – той роздратовано відвернувся й пішов геть. Ти не радієш, королю? Ти ж переміг!

І враз вона збагнула.

Козаків перемогли. Але не покорили! Вони гинули, не піддавшись, не схилившись, лишаючи по собі невмирущу славу!»

Музичне оформлення уроку

(Звучить пісня «[Кину пером, лину орлом](#)»)

«...Знову гомонів святковий майдан, цвіли вишиванки, рокотав густий баритон:

Кину пером, лину орлом, конем поверну,

А до свого отамана таки прибуду.

– Чолом пане, наш гетьмане, чолом батьку наш!

Уже нашого товариства багацько нема ж!..

У пісні витав упертий, затятий, незламний дух волі, що його залишили козаки.»

«... Треба вміти тримати удар...

Саме це він (Северин – ред Ч.Д.) казав про козаків. ...»

(стор. 176 за підруч. Поміркуй над прочитаним № 5)

IV. Підсумок уроку

У повісті «Таємниця козацької шаблі» Зіркою Мензатюк надзвичайно яскраво виписано битву козаків під Берестечком. Це одна з найбільших трагедій української історії. Свідком саме цієї події і стала Наталочка, заглянувши у минуле.

(стор. 175 за підруч. Поміркуй над прочитаним №1)

Подорож у минуле разом з істориком

перегляд відеоролика [«Подвиг 300 козаків під Берестечком»](#)

Учитель історії:

Під шаленим вогнем польських гармат козаки возами, наметами, власним одягом вимостили шлях через болото. Існує переказ, що прикривати відступ залишилося 300 козаків. Маленький загін переправився на один з островів і там до останнього стримував наступ поляків. Їхній нечуваний героїзм урятував основні сили козацької армії. Так трагічно для України закінчилася битва під Берестечком.

[Відеоролик «Берестецьке поле»](#) Сіма Кордунова триптих читає автор

▪ Отже, яке місце посідає козацтво в захисті національних інтересів українського суспільства?

Не існує українця, який би не знав про історію доби козаччини, адже саме вона є основою нашої культури, нашого незалежного і справедливого духу.

Козацька доба – найяскравіший період української історії. Вона відіграла чи не найважливішу роль у становленні України як держави. Козацтво в Україні було унікальним окремим суспільним станом з певними правами та привілеями, мало свою територію, незалежну адміністрацію. Соціальний склад козацтва був досить різноманітним. Козаками ставали кріпосні селяни, міщани, а також усі незадоволені феодально-кріпосницькими порядками та національно-релігійним гнобленням. Козаки були своєрідними «лицарями» своєї доби, і як усі лицарі, повинні були мати власну символіку. Козаки мусили виробити систему відповідних зовнішніх ознак, створити, або запозичити

символи своєї козацької держави. Адже символіка – один з основних елементів становлення державності. Символіка є свідченням боротьби за самовизначення. Відзнаки державної і військової влади у козаків називалися клейнодами. До них належали – корогва, бунчук, булава та печатка з гербом. Згодом до клейнодів долучили пірначі, литаври, значки, палиці, тощо. Зброя для козаків також слугувала певним символом. Запорожці відносили шаблю до справжньої, «чесної», благородної зброї. Навіть поява вогнепальної зброї, не похитнула ідеологічного значення меча. Як відомо, козацтво сповна віддало шану мечеві, чи точніше його аналогу – шаблі.

«...перед битвою козаки освятили зброю ...»

«...мужні ... козаки, ... борці за волю.»

(стор. 175 за підруч. Поміркуй над прочитаним №3)

(стор. 182 за підруч. Поміркуй № 5)

(стор. 175-176 за підруч. Поміркуй над прочитаним №2,6,8)

Козацька доба – найвеличніша сторінка історії України. Символи цієї епохи є відображенням нашої національної ідеї, незламного духу і любові до волі. Культура нашої держави заснована на елементах козацького устрою. Неможливо уявити Україну без козаків, так само як козаків без прикметника «українські».

V. Домашнє завдання:

Учитель української літератури:

Скласти твір-роздум за колективно складеним планом у художньому стилі «Чому необхідно знати історію свого народу».

стор. 176 за підруч. Поміркуй № 9

Учитель історії:

Підготувати презентацію «Українські козаки: історія й сучасність».

Клас 5. Зірка Мензатюк. Таємниця козацької шаблі.

Урок 4.

Тема: Екзотика старовинних українських замків

Мета:

- формування предметної (літературної) і ключових компетентностей створення оптимальних передумов розвитку всебічно освіченої особистості, виховання громадянина-патріота України;
- виховання свідомого українця на історичних і культурних знаннях, традиціях, на переосмисленні сучасного досвіду на основі загальнолюдських цінностей;
- розуміння літератури як вияву мистецтва, потужного чинника світосприйняття та самоідентифікації;
- популяризація сучасної української дитячої літератури на уроках літератури та в позаурочний час;
- потреба читання літературних творів для естетичної насолоди та рефлексії над прочитаним;
- ознайомлення з художнім твором, усебічний аналіз змістової, жанрової та естетичної специфіки; з визначенням і ознаками літературознавчого поняття «ліричний твір»;
- формування умінь розвивати абстрактне мислення, користуватися різними джерелами інформації; читати, використовуючи різні види читання: ознайомлювальне, вибіркове, навчальне тощо; знаходити, аналізувати, систематизувати й узагальнювати одержану інформацію; установлювати причиново-наслідкові зв'язки; виокремлювати головну та другорядну інформацію; постійно поповнювати власний словниковий запас; чітко формулювати визначення;

- перетворювати інформацію з однієї форми в іншу (текст, таблиця, презентація); висловлюватися точно, логічно та послідовно; толерантно дискутувати, відстоювати власну думку;
- розвиток готовності до опанування новітніми технологіями; застосування вмінь і навичок роботи з комп'ютерними презентаціями; закріплення знань і навичок з теми «Мережеві технології та Інтернет»; задоволення пізнавального інтересу в інформаційному середовищі; пошуку інформації в мережі Інтернет; завантаження і збереження даних, отриманих із Всесвітньої мережі; правил безпеки під час використання Інтернету; дотримання авторського права;
- формування вмінь і навичок опрацювання текстових даних: редагування та форматування об'єктів текстових документів; додавання зображень з файлів та налаштування їхніх параметрів; додавання таблиці й однорівневих списків, редагування та форматування їх.
- формування вмінь визначати мету і цілі власної діяльності й розвитку, планувати й організувати їх, здійснювати задумане, рефлексувати й оцінювати результат;
- працювати в парі, групі; застосовувати комунікативні стратегії відповідно до мети й ситуації спілкування; виховання поваги до інших, толерантності, здатності до співпраці, самооцінки.
- презентувати власні ідеї та ініціативи чітко, грамотно, використовуючи доцільні мовні засоби;
- використовувати комунікативні стратегії для формулювання власних пропозицій, рішень і виявлення лідерських якостей; готовність брати відповідальність за себе та інших;
- формування соціальної активності, відповідальності й екологічної свідомості; готовності зберігати природні ресурси для сьогодення та майбутнього.

Обладнання:

- комп'ютерний клас з під'єднанням до мережі Інтернет;
- пакет Microsoft Office (Word, Power Point); Google (додаток Карти);
- проектор з проекційним екраном, презентація до уроку;
- книга «З. Мензатюк. Таємниця козацької шаблі»;
- підручник (Коваленко Л. Т. Українська література. 5 кл. : підруч. Для закладів загальної середньої освіти / Л. Т. Коваленко. – Вид. 2-ге, доопр. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2018. – 256 с. : іл.), робочі зошити, словничок (ТЛ);
- фотоальбом старовинних українських замків, короткі історичні довідки про кожен з пам'яток;
- відео «[Фортеці та замки України з висоти пташиного польоту](#)»;
- відео «[20 видатних замків України](#)»;
- відеофільми про [Дубенський замок](#), [Тараканівський форт](#), [Козацькі Могили](#), [Підгорецький замок](#), [Олеський замок](#), [Кам'янець-Подільську фортецю](#), [Хотинську фортецю](#);
- картки-камінці з назвами деяких місць України, серед яких зазначені ті, про які йдеться в повісті;
- листи оцінювань;
- фортеця-мотивація та ребус «Лірика».

Тип уроку: бінарний урок (українська література + інформатика)

Епіграф до уроку:

*Пізнай свій край, себе, свій рід, свій народ, свою землю –
і ти побачиш свій шлях у житті.*

Григорій Сковорода

Хід уроку:

I. Активізація пізнавальної діяльності. Повідомлення теми уроку.

Учитель української літератури (читає уривок з повісті):

«Десь начебто знайдено шаблю. Але де? Замків на заході багато. Козацьких битв була сила-силенна. Це скільки треба спалити бензину, щоб об'їхати всі ті місця...»

Учитель інформатики:

Нам завжди чогось не вистачає: або часу, або грошей (найчастіше це трапляється коли ми хочемо побувати за кордоном). Проте, в нашій країні є чимало цікавих і гарних місць, в яких ви ще точно не були.

Учитель української літератури:

Тема нашого уроку «Екзотика старовинних українських замків».

Перегляд відео «[Фортеці та замки України з висоти пташиного польоту](#)»

Вони не просто красиві чи видовищні – у них є своя особлива історія.

II. Перевірка домашнього завдання

Учитель інформатики:

Усі люди люблять подорожувати. Напевно, кожен з вас хотів би побувати в якомусь новому місці для того, щоб побачити щось нове, наповнитись яскравими враженнями та емоціями. І це чудово, адже люди які багато подорожують, зазвичай легкі на підйом, креативні та і цікаві співрозмовники. Але перед тим, як вирушати в подорож, треба прокласти маршрут на карті.

Учитель української літератури:

Давайте перевіримо домашнє завдання і подивимось, який маршрут для подорожі сім'ї Руснаків зазначила в своїй повісті Зірка Мензатюк.

(Учитель читає уривок з повісті)

«Камінців лежало чимало, деякі гладесенькі та круглі, мов обшліфовані. Може, й самоцвітні. У фортецях завжди ховали скарби. І цей колодязь, у якому

немає води, для чогось же збудували. Може, для коштовностей? Тут для них добрий сховок. ... Монета! Мабуть, золота... Більше монет не траплялося, зате камінці ...»

За допомогою камінців треба викласти шлях подорожі сім'ї Руснаків.

На картках у вигляді камінців на зворотній стороні написані міста України, учням треба вибрати ті, якими мандрувала Наталочка зі своїми батьками за повістю «Таємниця козацької шаблі» Зірки Мензатюк.

Географічний маршрут подорожі сім'ї Руснаків:

Київ → Дубно ([Дубенський замок](#)) → [Тараканівський форт](#) → Берестечко ([Козацькі Могили](#)) → Підгірці ([Підгорецький замок](#)) → Олесько ([Олеський замок](#)) → Кам'янець-Подільський ([Кам'янець-Подільська фортеця](#)) → Хотин ([Хотинська фортеця](#)).

Учитель інформатики:

Прокладіть цей маршрут на гугл-картах.

III. Проектна робота

Не горіх, а тверде.

Не пани, а в узорах жупани.

Стрілець їх сватав, та й голову склав.

Учитель української літератури:

Герої повісті «Таємниця козацької шаблі» Зірки Мензатюк мандрують замками України. Перед вами на столах короткі історичні довідки про кожен з цих пам'яток. Ваше завдання – порівняти їх з художньою інтерпретацією їх у тексті. Обирайте найцікавіший для Вас і гайда милуватися красивою Україною!

Художній опис об'єктів діти знаходять самостійно.

Інформацію про кожну споруду можна подати слайдами для кращого сприйняття. Для цього ми виконаємо проектну роботу «Замки України»

Робота над проектом

Учитель української літератури:

Знайдіть в тексті повісті опис старовинних українських замків.

Учитель інформатики:

При дослідженні паралельно використовуйте інтернет-джерела, які несуть інформацію про замки України.

Клас розподіляється на 10 груп (по 3 чол. в групі: «користувач ПК» + «історик» + «літературознавець»), з них обирається для захисту проекту 1 демонстрант-«екскурсовод» або всі учні в групі виконують цю роль разом).

Кожний учасник проекту може бути «критиком». Учителі входять до експертної групи на правах рядових учасників. Робота над проектом триває 20 хвилин, презентація та оцінювання роботи – 10-15 хвилин (3 хв. на групу – заслуховується виступ 5-6 груп, які підготували презентацію про замки з повісті).

Учитель інформатики:

У середовищі Microsoft Word створіть і заповніть таблицю «Замки України»:

ЗАМКИ УКРАЇНИ

Назва замку	Історична довідка	Художній опис

Учитель української літератури:

Для заповнення колонки «Історична довідка» – опрацювати інформацію з карток-довідок «Короткі історичні довідки», доповнити її інформацією з інтернет-джерел.

У колонку «Художній опис» занесіть цитату з повісті «Таємниця козацької шаблі», де описується той чи інший замок.

Учитель інформатики:

Робота з текстом є, мабуть, найпоширенішою і затребуваною. Для цього і було створено програму Microsoft Office Word. Програма має величезні можливості не тільки в плані обробки тексту. Багато хто навіть не здогадується, що тут можна прописувати навіть математичні формули будь-якого рівня складності, вставляти графічні об'єкти у вигляді поодиноких файлів або слайд-шоу, доповнювати все це аудіосупроводом або навіть створювати веб-сторінки, використовуючи програму як швидкий і ефективний засіб на основі шаблонів.

Учитель української літератури (читає уривок з повісті):

– Фортець та замків є чимало – в Олеську, в Хусті, в Кам'янці-Подільському ... Раз уже ми займаємось однією справою, давайте діяти злагоджено. В одні фортеці їдьте ви, а в інші – ми. Так швидше досягнемо успіху.

Учитель інформатики:

У середовищі Microsoft Power Point створіть презентацію «Замки України», використовуючи інформацію з таблиці і зображення з Інтернету. Не забувайте робити посилання на інтернет-джерела, щоб не порушувати авторські права людини, яка розмістила ту чи іншу інформацію, те чи інше зображення. Для цього присвятіть останній слайд презентації використаним інформаційним джерелам.

Учитель інформатики:

Якщо розібратися, в презентацію можна вставити абсолютно все. Хочете фото? Будь ласка! Хочете звук? На здоров'я! Хочеться посилання на Інтернет-ресурс? Немає проблем! Загалом, можна створювати навіть навчальні інтерактивні посібники.

Підготуйтеся до захисту проведеної роботи

Учителі під час роботи учнів над проектом за необхідності надають консультації учням, ненав'язливо контролюють, дають між іншим нові знання, коли виникають в учнів питання – допомагають, дають можливість кожному з учнів групи спробувати себе у ролі «екскурсовода» і «критика».

відеосупровід «[20 видатних замків України](#)»

IV. Захист проектів

Тоді як група звітується з виконаної роботи за проектом, представляють створені ними презентації, інші групи, уважно слухаючи однокласників, подумки аналізують роботу тієї чи іншої групи.

Учитель української літератури (читає уривок з повісті):

Але в Дубні спинімося, будь ласка! Там є замок...

Дубно виявилось чистим затишним містечком... **Замок** стояв у самісінькому центрі, доглянутий і напрочуд мирний. Його оточував широкий рів, по дну якого виляса мальовнича стежка; над ровом височіли сиві мури, увінчані дерезою, мов густими зеленими чубами; над в'їзною брамою красувався старовинний герб, а під її склепінням тулилися численні ластів'ячі гнізда. Замоквий двір дихав спокоєм і літом. Ним вешталися численні туристи, й екскурсоводи розказували їм усілякі дива.

Виступ за презентацією 1 групи

... вежі й палаци. В одному з них колись дійсно зберігалися коштовності князів Острозьких, але все те заграбастав російський цар Петро I та й вивіз у свою північну столицю.

... підземелля... розчарували. Там кожен закуток був старанно виметений та побілений, і скарбами ані пахло.

... підземні ходи ... тягнуться аж до **Нової Дубенської фортеці, або форту Тараканівського**, як її ще називають... – То цікавий об'єкт, його збудували для російського війська в кінці XIX століття. Але самим відвідувати його надто небезпечно. Можете замовити екскурсію...

Виступ за презентацією 2 групи

Тараканівський форт

... форт небезпечний, принаймні так казав екскурсовод...

За селом Тараканів вони з'їхали з траси на вузьку шосейку й опинилися в лісі... Врешті впоперек шляху ліг залізничний насип, а ґрунтівка загубилася під густим споришем... По один бік, за насипом, стелилося незоре болото, по другий височіла обривиста круча, і по ній вилася стежечка... На кручі розкинулася сонячна галява, краєм якої вилася не то стежка, не то стара дорога. Але форту... не було. Довкола стояв тільки ліс, тільки пагорби, зарослі акаціями й чагарями... по той бік у пагорб були вмуровані двоповерхові каземати! Так ось який він, цей **форт Тараканівський!** Вритий у землю, мов кротяча нора, замаскований, наче засідка хижого звіра!

Уздовж казематів колись, певно, вела вулиця, а тепер тільки стежка ледь виднілася серед кропиви. Обабіч здіймалися грандіозні руїни, схожі на мертві міста серед джунглів... Пощерблена цегла, арки, склепіння, чорні ніші підземних ходів, а над тим – зелена колонада лісу, хміль і дикий виноград, буйство бруслини й ожин. І – тиша, незрушна тиша, від якої ставало моторошно.

... І все ж на **Козацькі Могили** ще можна було встигнути. Тож ... нарешті ...
в Берестечко.

Дорогу до Берестечка не треба було шукати: все, що мало колеса, цього дня мчало, їхало, котилося на Козацькі Могили. А вже сам заповідник шумів, гудів, рябів кольорами, немов величезний ярмарок... Перед входом до заповідника тягнулися довжелезні ряди легковиків і туристських автобусів, що з'їхалися зі всієї України... Всюди снували люди в вишиванках, продавалися жовто-блакитні прапорці, значки, морозиво, патріотична література, шапки-мазепинки; гурти чоловіків сперечалися про політику; пеклися свіжі ковбаси, кипіли в олії пампушки, димували шашлики, а огрядна куховарка припрошувала скуштувати поліської юшки з в'юнами й часником...

... Тут було гарно! У зеленому вінку ясенів здіймалися дві церкви: старенька дерев'яна, в якій козаки молилися перед битвою, і велика церква-пам'ятник, змурована над останками загиблих. Ото перед нею й правили Службу Божу. Лився спів, густо курився ладан, м'який пахучий дим стелився довгими пасмами, огортав людей, дерева, і ті в ньому ставали інакшими, мовби нетутешніми. Дим клубочився... – дим чи туман? Авжеж туман, білий, як молоко, і в ньому по груди стояло... козацьке військо...

...Та ба! В музей набилося стільки народу, що яблуку ніде впасти, екскурсоводи були нарозхват, а до дверей підходили нові й нові групи.

Виступ за презентацією 3 групи

Дорога бралася вгору, через поле, далі минула село, мальовничо розкидане на пагорбах. Нарешті вони побачили елегантний замок-палац, обведений муром. Стояв він темний і глухий.

Угорі у високих вікнах тривожно відсвічувало червоне вечірнє крайнебо.

... Це не Олесько... **це Підгірці** ...

Замок стояв тихий і безлюдний, із зачиненою брамою, на якій видніла табличка з застережливим надписом: "Іде ремонт. Стороннім вхід заборонений." Від нічного бенкету не лишилось ані сліду. Замість примар обабіч алеї, що вела до брами, зеленіли акуратно підрізані грабчаки з покрученими стовбурцями, а величезний крислатий осокір біля входу весело мерехтів срібним листям.

... біля замку. Просто диво, скільки тут цілющого зілля.

Виступ за презентацією 3 групи

... востаннє оглянулася на **палац...** Він купався в сонячному сьайві, виблискував позолотою, стрункий і нарядний, мов королевич.

... звернули з траси наліво, а до **Олеська** було прямо...

...перед мандрівцями розгорнулася чудова картина: неозору долину ще сповивав ранковий туман, а з туману, мов з піни морської, здіймався сліпучо-білий замок.

Це й було **Олесько** – нарешті таки воно.

... приїхали рано: замок ще не відчинили. Біля входу юрмилося чимало туристів, і автобуси ще прибували.

Виступ за презентацією 4 групи

...Нарешті **увійшли до замку.**

За кованою брамою містився кам'яний дворик з гарматами, бійницями, з сувенірною крамничкою й касою, в якій продавали вхідні квитки.

...Уперше в житті Наталочка опинилася **в королівських покоях.**

Поки розпитували екскурсоводів, вона на ходу задивлялася на картини, люстри, дзеркала, на смішні натюрморти-обманки, якими колись розважався король із вельможним панством.

– Яка розкіш! Який вид із вікон! ...Краєвид був незрівнянний. Туман розвіявся, і скільки сягало око, видніли сонячні ласкаві ниви, де-не-де мріло село, сяючи маківкою церкви. Гарна земля, заради такої варто було згромаджувати каміння, будувати замки...

...Ох, що за мандрівка...

...Група переходила з зали до зали ("Кахляна піч, вісімнадцяте століття... Камін Яна Собеського, чорний мармур...), ... незліченні портрети Собеських, Даниловичів, Жевуських – останні походили від козацького сотника Ревухи, ... королівське ліжко з балдахіном, величезна, на всю залу, картина "Битва під Віднем" – у тій битві віденців виручив козак Юрій Кульчицький, за що дістав у нагороду мішки кави з турецького обозу і відкрив першу віденську кав'ярню... Срібло, паркети, шпалери, коштовні сліди, що їх залишила в давній княжій твердині польська шляхта українського замісу... Колишня аптека, бібліотека...

Ця екскурсія ніколи не закінчиться, у туристів тисяча питань...

... сама слухала б олеські історії, розвісивши вуха.

Х-ху, нарешті туристи вивалили в двір...

...Туристів повели в **підземелля...**

... Обдивилися скарбницю, криницю, тріщини від землетрусу в грубелезних мурах.

– Їдьмо в Кам'янець!

... наближалися до Кам'янця...

...коло Турецького мосту...

Фортеця видніла звідси, як на долоні, – грандіозна, незборима твердин, справді горішок над горішками. Її вежі стриміли, мов стрункі гордовиті панни... Їхні жупани не були узорчастими...

Виступ за презентацією 5 групи

...забулися про Хотин, Хотинську фортецю, а саме там колись розігралася велетенська битва, в якій смертельно поранили Петра Сагайдачного, славетного гетьмана, знаменитого стрільця з лука-сагайдака

... Косий хрест! Та ж то літера "Х"! ...ми їхали в Хотин!

На тлі сутінкового неба височів суворий бронзовий гетьман. Внизу широко послалося ясне вечорове плесо Дністра з крайцем місяця – молодика, тихе-тихе, в облямівці темних берегів.

(стор. 176 за підруч. Розділ 11)

Фортеця стояла не на горі, а нижче, на пагорбі над водою.

Напрочуд ошатна, струнка фортеця: вежі, мов панни в дахах-капелюшках, між ними високі акуратні зубчасті мури.

– Гляньте... В узорах жупани! ... розгледіли узорів, викладених червоною цеглою на світлих стінах...

– Фортеця мов у вишиванці... Гарно...

Все було точнісінько як у загадці.

Виступ за презентацією 6 групи

... Фортеця німувала. Ніде не видніло ні душі. Ані лялечки!...

... поблукали горбами навколо фортеці, понипали скрізь, де можна було понипати, постояли на високім фортечнім мурі над Дністром...

V. Підсумок роботи над проектом

Метод «Інтерв'ю»

Учитель інформатики:

- Чи сподобалося вам працювати над проектом?
- Чи задоволені ви результатом проектної діяльності?
- Чого ви навчилися під час роботи?
- Які труднощі виникли при виконанні завдання і як ви їх подолали?
- Які знання та вміння знадобилися вам для роботи над проектом?
- Що нового ви дізналися?
- Чи задоволені ви презентацією проекту і своїм виступом?
- Яку оцінку ви поставили б собі?

Вправа «Уявний експеримент під девізом «А я б зробив так...»»

Підсумок уроку

Група ____		Прізвище, ім'я _____		
Етапи роботи над проектом	Оцінка роботи учнів			
	самооцінка	ін. групами	експертами	підсумкова
Робота над проектом				
Відповідність дорученій ролі (літературознавець, історик, користувач ПК, демонстрант, критик)				
Щоденник проектної діяльності (таблиця, сценарій презентації)				

Презентація				
Оригінальність рішення проблеми				
Як розкрито зміст проекту в презентації				
Глибина дослідження проблеми за повістю				
Екзотика характерна для віддаленої історичної доби, незвичні, нетипові для інших географічних районів чи культурних осередків предмети, військова зброя.				
Оригінальність запропонованих рішень при створенні презентації				
Після завершення проекту				
Рефлексія				
Захист				
Артистизм і виразність виступу				
Переконливість відповідей на питання				

Учитель інформатики:

При оцінюванні ми звертали увагу на:

- ❖ Оригінальність рішення проблеми.

Учитель української літератури:

- ❖ Як розкрито зміст проекту в презентації

Учитель інформатики:

- ❖ Використання засобів наочності, технічних засобів під час презентації

Учитель української літератури:

- ❖ Глибину дослідження проблеми за повістю.
- ❖ Оригінальність запропонованих рішень при створенні презентації.
- ❖ **Екзотику**, характерну для віддаленої історичної доби, незвичні, нетипові для інших географічних районів чи культурних осередків предмети.
- ❖ Переконливість відповідей на питання під час захисту.
- ❖ Артистизм і виразність виступу.

Учитель інформатики:

- ❖ Якість виконання продукту.

Проект – це вагома робота, спрямована на опрацювання конкретної теми, розв’язання проблеми, але зміст і форму презентації проекту визначали ви самі.

Тому вони різняться. Тому дуже цікаво переглядати кожен з них.

Учителі узагальнюють отримані результати, підбивають підсумок навчання, оцінюють вміння спілкуватися, слухати, обґрунтовувати власну думку, толерантність, акцентують увагу на виховному моменті: вміння працювати в групі і на спільний результат.

(села Ставища, Мрія, Царівка, Калинівки, Любимівки, Іванівки, Василівки, Ганнівки, Варварівки, Здвиж, Тетерів, р. Горинь за містечком Гощею, р. Ірпень, Житомир сосновий бір, Новоград-Волинський, Горинь
...острів Журавлиха
містечко Броди, тоді села, які називалися Гаї...)

Учитель української літератури:

Герої повісті «Таємниця козацької шаблі» знову вирушають у мандрівку... «Дике літо в Криму» – гостросюжетна повість про літні канікули на кримському узбережжі, про дружбу київської школярки Наталочки з татарськими ровесниками. Оселившись у наметі на дикому березі моря, допитлива п'ятикласниця зіткнеться з несподіваними небезпеками й загадками, втраплятиме у моторошні пастки. Та найбільшою таємницею стане коштовний срібний пояс, схований 1944 року, коли татар насильно вивозили з рідного Криму. Однак Наталочка та її нові друзі ще не знають, що цю реліквію розшукують не тільки вони...

Учитель інформатики:

Тож на наступному уроці інформатики ми з вами підготуємо буктрейлер. Буктрейлер – це відеоролик про книгу чи певний твір, в якому в художній формі цікаво та насичено подається ключова ідея, спонукаючи до прочитання повної версії. Це свого роду рекламний хід, який привертає увагу до тексту через залучення візуальних засобів. «Родзинка» буктрейлеру – інтрига. Тому головна задача такого виду мистецтва – не стільки передати головний зміст, скільки викликати захоплення, зацікавлення та сильні емоції.

Учитель української літератури:

Не забудьте прорекламувати для інших дітей і «Таємницю козацької шаблі»!

А ми на наступному уроці познайомимось з ... (лірикою).

Розгадування загадки

<http://rebus1.com>

Робота зі словничком (ТЛ)

Лірика – один із трьох родів художньої літератури (епос, лірика, драма), в якому навколишня дійсність зображується шляхом передачі почуттів, настроїв, переживань, емоцій ліричного героя чи автора. Певний віршовий твір або сукупність творів.

Джерело: Бібліотека української літератури © ukrclassic.com.ua

- До зустрічі!

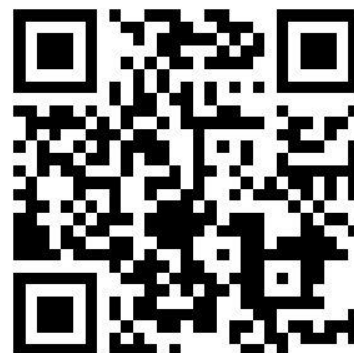
Додаток Х.3

Інтерактивні вправи до повісті «Таємниця козацької шаблі»

«Про кого це? Хто це сказав?»

Гра «Перший мільйон»

Гра «Пазл»

Додаток Ц

Зірка Мензатюк. Дике літо в Криму

Урок позакласного читання

Рис. Ц.1 Кримськотатарський пояс. З фотоальбому З. Мензатюк

Розробка уроку української літератури,
проведеного з учнями основної школи як урок позакласного читання

Зірка Мензатюк і її пригодницька повість «Дике літо в Криму»

Клас 5 (6)

Урок 3

*Тема: Полікультурність як добросусідство культур у повісті Зірки Мензатюк
«Дике літо в Криму»*

Мета:

- формування предметних і ключових компетентностей;
- розвиток літературної компетентності, виховання готовності і здатності працювати з художніми текстами, сповнених культурно-історичних епох, світоглядних орієнтирів, традицій і стилів;
- формування здатності розуміти зміст прочитаного, з'ясувати авторську позицію і художні засоби донесення її до читача, творити на основі прочитаного власні смисли щодо порушених проблем, узагальнювати одержану інформацію, визначати необхідність додаткової інформації, пошук її в мережі Інтернет та інших джерелах; висловлювати власну (подеколи критичну) позицію стосовно прочитаного, сприймати художній твір як чинник формування життєвого досвіду та соціально-психологічного й соціокультурного становлення;
- виховання стійкого інтересу до читання, здатність уявляти й переживати прочитане, критично й рефлексійно мислити, інтерпретувати прочитане, знаходити авторські і творити власні смисли, відчувати естетичну насолоду від художнього слова, відкривати національні й загальнолюдські цінності, жити й творчо діяти в умовах глобалізаційних змін та полікультурного суспільства, цінувати надбання національної культури різних народів;
- виховання толерантного світогляду, поваги до прав людини, історії та культури національних меншин, формування активної громадянської позиції, поширення знань про національно-культурне розмаїття України;

➤ формування в учнів соціальної активності, відповідальності й екологічної свідомості, у результаті яких вони дбайливо й відповідально ставитимуться до довкілля, усвідомлюючи важливість сталого розвитку для збереження довкілля й розвитку суспільства.

Наочності та устаткування:

- Навчальна програма і календарно-тематичний план;
- творча папка з файлами А5 (А4);
- матеріали щодо творчості письменниці (блог Чайдак Д.О. про Зірку Мензатюк і її творчість, фотоальбом Зірки Мензатюк, інфографіка «Творчість Зірки Мензатюк»);
- кольорова крейда, магніти;
- підготовлена класна дошка до уроку (тема, завдання, епіграф до уроку: «Представники інших культур, вірувань, країн і народів: вони не краще і не гірше, вони просто інші.»);
- на стіні плакат:
«Полікультурність» – це такий принцип функціонування та співіснування в певному соціумі різноманітних етнокультурних спільнот з притаманним їм усвідомленням власної ідентичності, що забезпечує їх рівноправність, толерантність та органічність зв'язку з широкою кроскультурною спільнотою, взаємозбагачення культур, а також наявність та визначення спільної загальнодержавної системи норм та цінностей, які становлять основу громадянської свідомості кожного члена соціуму (Джей Джи).
- виставка книжок Зірки Мензатюк;
- пригодницька повість «Дике літо в Криму» З. Мензатюк;
- аркуші кольорового паперу, ножиці (за кількістю учнів) для вправи «Разом з усіма»;
- картки-висловлювання про толерантність:
(Джерело: <https://sites.google.com/site/malavyska>)
Світ – моя батьківщина, людство – моя родина (Халіл Жібраїл);

Всі люди народилися вільними й рівними за своєю гідністю та правами. Вони наділені розумом і совістю та повинні діяти один стосовно іншого в дусі братерства (Декларація Прав Людини, 1948, стаття 1.);

Я не згідний з тим, що ви говорите, але пожертвую своїм життям, захищаючи ваше право висловлювати власну думку (Вольтер);

Не все те неправильне, що тобі незрозуміле (Григорій Сковорода);

Толерантність – це здатність і прагнення до діалогу.

Толерантність – це взаємодія, заснована на терпимості та повазі до інших.

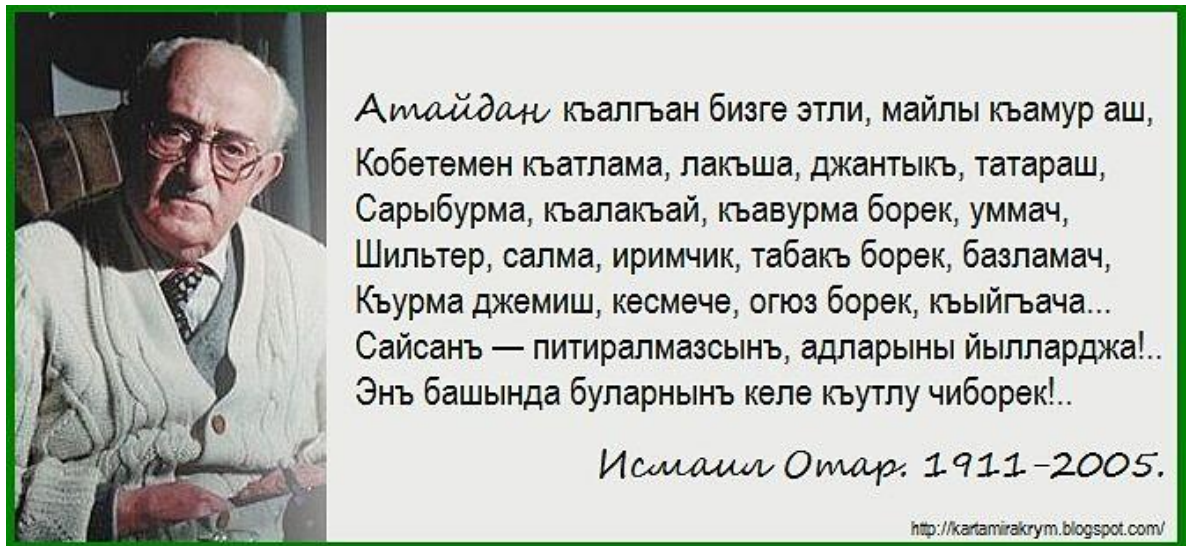
Людство бачиться дровом: у кожної гілки своя пташка, у кожної пташки своя мова. а разом – дерево. А спільно – хор (Дмитро Чередниченко);

Толерантність – це те, що робить можливим досягнення миру і веде від культури війни до культури миру.

Толерантність – це прояв терпимості до представників інших культур, вірувань, країн і народів: вони не краще і не гірше, вони просто інші.

- Соціальний ролик «Толерантність»
https://www.youtube.com/watch?time_continue=54&v=gw_arw28AAs
- Інфографіка «Депортація кримських татар в 1944»
- Репродукції картин, ілюстрації
- <http://www.istpravda.com.ua/articles/2011/03/15/31684/>
- картки із вправами до змісту тексту повісті;
- комп'ютер, колонки, проектор із проекційним екраном, флешка з матеріалами до уроку; поурочний план; презентація до уроку;
- музичне оформлення уроку:
«[Кримськотатарський танець. Хор Верьовки](#)»
[Арія хана Кончака](#)
- відео [Депортація кримських татар, 1944 р.](#)
- [Кримські татари](#)
- [Кримці&українці: історія стосунків.](#) Владлен Мараєв
- [Документальний фільм «Кримські татари: «Крим – наш!»»](#)

- Исмаил Отар – человек, открывший крымскотатарский мир для эмигрантов <https://www.youtube.com/watch?v=DUoSQZkHuFo> ;

-
- Довідник цікавих фактів та корисних знань © dovidka.biz.ua (Епіграф взято з <https://dovidka.biz.ua/polikulturnist-osnova-dobrosusidstva-kultur/>) при підготовці до уроку використані матеріали з Інформаційної години на тему «Україна – полікультурна держава» (Автор: Віталій Тарасенко. Джерело: <http://tarasenkovu.blogspot.com/>);
- Як сформулювати питання до тестів. Поради і алгоритми (http://sites.znu.edu.ua/fra_gram/880.ukr.html);
- Билінська Ольга. Літературні роди та жанри (<https://znoclub.com/pidgotovka-do-zno/311-literaturni-rod-ri-ta-zhan-ri.html>);
- Бібліотека української літератури © ukrclassic.com.ua: <http://ukrclassic.com.ua/katalog/teoriya-literaturi/2784-opovidannya-viznachennya>

Технології, форми і методи роботи, що застосовувалися під час підготовки і проведення уроку:

- ❖ ІКТ;
- ❖ Інклюзивна освіта;
- ❖ Міжпредметний зв'язок;
- ❖ Вправа «Разом з усіма»;
- ❖ Індивідуальна дослідницька робота з текстом повісті;

- ❖ Групова робота (в парах, малих групах);
- ❖ Тестові технології <http://mytest.klyaksa.net/htm/download/index.htm> ;
- ❖ Мобільні технології/ <https://www.plickers.com/library/> QR-коди;
- ❖ Інтерактивні вправи;

Тип уроку: урок позакласного читання або бінарний урок-підсумок.

Учителі української літератури та історії (5 клас. Історія. Кримське ханство. Ханський палац (м. Бахчисарай); 6 клас. Всесвітня історія. Історія України (інтегрований курс). Кийк-Коба (Крим)) ведуть з учнями бесіду про пригодницьку повість Зірки Мензатюк «Дике літо в Криму», творчість якої вивчалась в 5 класі, а твори – викликали найбільше роздумів, суперечок, зацікавлення.

Етап організації сприйняття та осмислення нової інформації може провести учитель трудового навчання, запропонувавши алгоритм створення серветки.

Учитель інформатики, який теж може приєднатися до підготовки і проведення уроку (Інформатика. 5 клас. Розділ: Мережеві технології та Інтернет. Тема: Пошук відомостей у мережі Інтернет. Безпечне користування Інтернетом»), надає дозвіл щодо роботи в кабінеті інформатики та за комп'ютерами.

Хід уроку:

Епіграф до уроку:

*Представники інших культур, вірувань, країн і народів:
вони не краще і не гірше, вони просто інші.*

I. Організаційний момент

Перевірка зовнішньої і внутрішньої (психологічної) готовності учнів до уроку.

Вітання. Перевірка відсутніх (за хворобою, поважна причина, без поважної причини). Організація присутніх учнів щодо відвідування хворих (по можливості відповідно захворюванню), дітей-інвалідів в лікарні і вдома.

п. Організація сприйняття та осмислення нової інформації

Вправа «Разом з усіма»

Перед учнями *аркуші кольорового паперу та ножиці.*

За поданим учителем алгоритмом усі учні (без перепитувань і додаткових пояснень учителя) виконують відповідні дії.

*Алгоритм**

1. Розділіть аркуш на 4 частини.
2. Зріжте правий верхній кут.
3. Складіть фігуру, яка утворилася, навпіл.
4. Закругліть ножицями гострий кут.
5. Складіть фігуру навпіл.
6. Відріжте прямий кут.
7. Розгорніть аркуш.
8. Розгляньте отриману фігуру.

- З чим вона асоціюється? (*Серветка, сніжинка, витинанка*)

Підніміть їх над головою і погляньте, які вони у нас.

- Чому отримані серветки відрізняються одна від одної? ???

Усі ж ми виконували однаковий алгоритм...

- Який *висновок* можна зробити з цієї вправи?

Усі серветки, як бачите, вийшли різними, бо всі ми різні.

Так, дійсно, вимовлене слово кожним з нас сприймається по-різному і пробуджує в нас різноманітні емоції й реакції.

Від того, що серветки неоднакові, загальна картина лише стає різноманітнішою й видовищнішою. Так само різняться люди – зовнішністю (раса, шкіра, стать, вік, фігура тощо) і внутрішнім світом (характер, світогляд, віра, політичні погляди, культура, освіта тощо). Доброта, ввічливість, людяність, як і інші якості, більше чи менше притаманні кожній людині. Відмінності, що існують між людьми, є предметом особистісного збагачення кожного з нас. Якість суспільства залежить від того, як уживаються одне з

одним люди, які його складають, від того, наскільки вони сприймають одне одного, навчаються одне в одного і підтримують одне одного заради спільної мети – безперервного покращення життя, заради щастя й миру.)

Зверніть увагу на епіграф до уроку:

Представники інших культур, вірувань, країн і народів:

вони не краще і не гірше, вони просто інші.

(Учитель звертає увагу учнів і на інші вислови):

Усі люди народилися вільними й рівними за своєю гідністю та правами. Вони наділені розумом і совістю та повинні діяти один стосовно іншого в дусі братерства (Декларація Прав Людини, 1948, стаття 1.);

Людство бачиться дровом: у кожної гілки своя пташка, у кожної пташки своя мова. а разом – дерево. А спільно – хор (Дмитро Чередниченко);

Музичне оформлення «[Кримськотатарський танець. Хор Верьовки](#)»

III. Постановка мети уроку перед учнями

➤ От ми з вами і завітали до кримських татар.

Це східноєвропейський тюркський народ, що історично сформувався в Криму. Так, в Криму (учитель бере з полицки-виставки книжку Зірки Мензатюк «Дике літо в Криму»). Саме там нам і випала нагода побувати сьогодні... разом з героями пригодницької повісті «Дике літо в Криму» Зірки Захаріївни Мензатюк.

IV. Перевірка знань та навичок учнів для підготовки до сприйняття теми

(Тестування в середовищі Plickers або MyTest)

Виберіть серед наведених творів твори Зірки Мензатюк

Київські казки

Український квітник

Ангел Золоте Волосся

Макове князювання

Таємниця козацької шаблі

Дике літо в Криму

Абсолютно всі літературні твори можна віднести до одного з трьох родів: епосу, лірики чи драми. Зустрічається також суміжний рід – ліро-етичні твори, але це є поєднанням двох перших – епосу та лірики. Літературні роди різняться структурою написання та приналежністю твору.

До якого роду відноситься твір «Дике літо в Криму»?

Лірика

Епос

Ліро-етичні жанри

Драма

Назва цього літературного роду походить від слова «розповідь». В рамках нього відбувається розповідь про минулі події разом з різнобічним описом. Розповідь викладається рівно, а головних героїв читач може судити по їхнім вчинкам.

До якого жанру можна віднести твір «Дике літо в Криму»?

Казка

Елегія

Повість

Роман

Поема

Комедія

Учитель бере книгу «Дике літо в Криму» З. Мензатюк, гортає з самого початку, звертає увагу учнів на напис під назвою: «Пригодницька повість»

Що таке пригодницька повість?

Народно-поетичний або писемно-літературний твір про вигадані події, осіб, іноді за участю фантастичних сил (Казка)

Повість, в якій події розгортаються з елементами таємничості й загадковості, герої беруть участь у детективних розслідуваннях, з ними трапляється щось несподіване (Пригодницька повість)

Невеликий прозовий твір, сюжет якого ґрунтується на певному епізоді з життя одного (іноді кількох) персонажу (Оповідання)

Художній твір, у якому через образ ліричного героя висловлено авторські думки, емоції, почуття (Ліричний твір)

Назвіть головних героїв повісті «Дике літо в Криму»

Наталочка

Антипко

Мамут

Бабуся Гульнара

Северин

пан Богдан

Герой – один з центральних персонажів в літературному творі, активний в подіях, основних для розвитку дії, зосереджує на собі увагу читача.

Головний герой – літературний персонаж, найбільш залучений в дію, його доля – в центрі уваги автора і читача.

До якої національної меншини відносила себе Асіє?

Національна меншина – група людей некорінного етнічного статусу, які живуть в сучасному для себе етносередовищі [Вікіпедія].

Росіяни

Кримські татари

Греки

Поляки

Євреї

Угорці

Перегляд відео «Кримські татари»

<https://www.youtube.com/watch?v=gRDuuJApsiQ>

Як звали брата Асіє?

Антишко

Рустем

Мамут

Мехті

Абдюль

Северин

Перед вами татарська родина, що описується в повісті «Дике літо в Криму» (с. 181). Визначте хто був батьком Асіє і Абдюля.

Мехті

Абдюль

Сабріє

Асіє

Рустем

Халіде

Еміне

Мамут

Вправа «Родинні зв'язки»

Визначіть родинні зв'язки нижче зазначених людей з героїнею повісті Асіє, поєднайте їх з відповідними іменами:

дідусь

брат

бабуся

Асіє

батько

сестричка

мати

найстарший брат

Для довідок: за текстом повісті с. 72-78, 181

Які основні заняття були у татар-кримчаків? (с. 73)

бджолярство	видобуток солі
скотарство	тютюнництво
землеробство	рибальство (с. 51)
виноградарство (с. 66)	<i>садівництво</i>
(смокви й гранати, мигдаль і мушмула, персики й черешні, груші (с. 73), яблука, горіхи)	
мисливство й бортництво	

Які з ремесел у кримських татар розвивалися найактивніше?

візерунчасте ткацтво
вишивка шовком і золотими нитками
виробництво повсті, сукна, посуду
оброблення шкіри
різьблення на дереві
зброярство (ножі, кинджали, вогнепальна зброя)
виготовлення ювелірних виробів (с. 80-81)

Кого з кримськотатарських поетів згадує Зірка Мензатюк в своїй повісті «Дике літо в Криму»?

[Джан-Мухаммед-ефенді](#)

[Іса Абдурахманов](#)

[Юнус Кандимов](#)

[Асан Рефатов](#)

[Умер Іпчі](#)

Ісмаїл Отар

[Яя Шерфедінов](#)

Яку поему написав Ісмаїл Отар у вигнанні?

«Дуйг'уларим»- «Мої відчуття»

Поема про чебурек

«Серцем прикрита земля»

«Наврез»

«Її вивішували в кожному ресторані, де татари збиралися і згадували свою втрачену батьківщину»

Які чебуреки готували в ресторанчику Рустема? (с. 36)

з м'ясом

з картоплею

з помідорами

з солоним татарським сиром сюзьмою

Які національні страви готували кримські татари?

Доберіть за описом образ з повісті:

«юна татарка в шитій позолотою шапочці-фесці» - Асіє (с. 145)

молода татарка. «Вона здійняла руки, мов у танці, а її стан обхоплював коштовний срібний пояс. Прекрасний пояч-шедевр, гідний султани, що чітко виднів на темній сукні. - бабуся Гульнара – бабуся Рустема (с. 181)

«Її ніжки ступали дрібно-дрібно, а руки... О, руки творили щось неймовірне! ... (вона) була гнучка, як виноградна лоза! – Асіє (с. 94)

У танці «... схожий на шуліку!» - Абдюль (с. 94)

«Під фірмовою бейсболкою в Антипка ховалися округлі, як у молодого бичка, ріжки.» - Античко був чортиком (с. 15)

«сиділа на камені – в коралях, сукні і босоніжках на підборах. Ходити вона не могла, бо тонкі підбори вгрузали в землю.» - мама Наталочки (с. 189)

«...на камені Картбабі сиділа...і щедрими пригорщами сипала, сипала у воду нові іскри-діаманти» - морська русалка (с. 190)

«...злегка поцілувалася з вантажівкою, і тепер у неї розбита фара і пом'яті ліві дверцята.» - Машка (автомобіль-легковичок вітчизняного виробництва) (с. 6)

«Був він палким патріотом, але трохи хуліганистим і, ледь що – крутив дулі.» - привид – за життя його звали Грицько Дуля (с. 170-171)

«Гаряче, спекотне. Його і в Києві не бракувало, але тут – сліпуче, всепереможне...» - сонце півдня (с. 14)

Героями творів можуть бути не тільки *люди*, але і *тварини*, *фантастичні образи* і *навіть предмети*. Всі вони в будь-якому випадку є художніми образами, що відображають дійсність в переломленій свідомості автора.

«У татарів був звичай, коли дівчина виростала, батько дарував їй ...»
(с. 51)

кольмек

шальвари

зыбын (сукня)

фистан (сукня)

коклюк (нагрудник, прикрашений монетами)

марома (головний убор)

фес (оксамитова шапочка, прикрашена золотою вишивкою та монетами)

пояс із широкою срібною пряжкою (с. 51, с. 51-55, с. 80)

папуч (туфлі)

налын (дерев'яні сандалі)

«... шедевр татарського ювелірного мистецтва...» (с. 147)

«... срібний пояс настільки цінний... йдеться про скарб постраждалого народу, з яким здавна браталися козаки, хоч, правду кажучи, не раз і чубилися.» (с.147)

«Ох, який же він гарний! (с. 187)

«То була коштовність її прабабусі Гульнари – тієї, яку вивезли.» (с. 50)

Музей Сходу у Москві – там багато татарських речей

У Львівському музеї збережена татарська старовина.

Редактор сайту американської версії Vogue, Ліана Сатенштайн, познайомила світ з історією, красою та унікальністю кримськотатарського костюму. Есма Аджієва, радниця Міністра культури України та голова громадської організації «АЛЕМ», яка займається збереженням кримськотатарської культури, привезла срібний пояс, якому вже сто років.

<https://www.vogue.com/slideshow/history-of-crimean-tatar-fashion-photos>

Наталочка купила сувенір на згадку про Крим (с. 16-17)

Це було «фото з гірським краєвидом».

Дівчинка попросила поміняти краєвид на фото молодої татарки.

Яка дата була написана на звороті фото?

17 вересня 1939 року

20 травня 1944 року

1783 р.

1441-1783 рр.

1989 р.

Дата на фото – дата депортації кримських татар – 18-21 травня **1944** року.

Депортація кримських татар – насильницьке виселення кримськотатарського народу з їхньої історичної батьківщини.

Що вам відомо про дату 1944 року?

20 травня 1944 року

«...настав той чорний день... Сюрґюн. Найбільша татарська трагедія.»

Учні читають текст повісті (с. 52-55)

Офіційною причиною примусового переселення стало звинувачення всього кримськотатарського народу в масовому колабораціонізмі з нацистською Німеччиною під час Другої світової війни. Радянська ідеологія післявоєнного часу таврувала кримських татар як зрадників, і хоча ця думка побутує донині серед деяких мешканців Росії, представники етносу категорично спростовують її. Ряд істориків припускають, що злочин насправді був частиною радянського плану отримати доступ до проток Босфор й Дарданелли і захопити частину території Туреччини, де кримські татари мали етнічних родичів [Вікіпедія].

v. **Перевірка розуміння нової інформації**

➤ ...то ж до Криму!

(Учитель цитує текст повісті)

➤ «У тому Криму стільки давніх міст процвітало, стільки народів перейшло! Таври, скіфи, сармати, греки, алани. Боспорське царство, хозарський каганат, генуезькі міста-фортеці, татарське ханство...» (с. 7-8)

«- Тут гарно, - сказала Наталочка і здивилася на морську глибіню. (с. 30)

Перед ними, скільки сягало око, синіло блискуче від сонця море.

➤ Так, гарно... Я люблю це місце. Тут стояло татарське село. Колись у ньому жили мої рідні.

➤ Село? – перепитала Наталочка.

Вона обвела поглядом пагорб, на якому вони сиділи, гору, що здіймалася позаду темною високою короною, тоді яр, за яким струменів у небо кипарис. Від села мало б щось лишитися: хоч би якийсь слід від вулиць, дворів, будинків. Але тут не було нічогосінько. Довкола розкинулась дика, вкрита поодинокими сосонками і сухою травою місцина.

➤ Куди воно поділося, оте село?

Асіє нахмурилася:

➤ Сюрдюн... - і, зиркнувши на Наталочку, додала: вигнання.

А й справді: колись давно татарів вивезли з Криму... .. Але ми вернулися.»

(с. 31-32)

«- А чому вивезли татарів? ... Тут же в них село стояло...» (с. 44-45)

ві. Творче застосування й добування знань, освоєння засобів діяльності шляхом вирішення проблемних задач, побудованих на основі раніше отриманих знань та навичок

Пошуково-дослідницька робота

Учні працюють за комп'ютерами з метою пошуку інформації про історію Криму, народи, які його населяли.

Перегляд [документального фільму «Кримські татари: «Крим – наш!»»](#)

Учні читають за текстом повісті:

«- Чому вивезли? Як то кажуть, горе переможеним. Відколи Росія завоювала Крим, у татарів почалося «чорне століття». Їх так гнітили й переслідували, що чимало з них покидали домівки й утікали за кордон, у тодішню Османську імперію – Туреччину. А потім у Росії сталася революція...

- ...і в татарів після «чорного століття» настало іще чорніше...
- ... Під час Другої світової війни, коли Крим звільнили від німців, «батько народів» Сталін вирішив, що настав підходящий час назавжди «звільнити» півострів і від кримських татарів. Татарські чоловіки воювали на фронті, отже, серйозного опору можна було не боятися. У Криму залишалися жінки, старі і діти. І в один день – 18 травня 1944 року – усіх примусово вивезли геть...»

(с. 44-45)

Перегляд відео [Депортація кримських татар, 1944 р.](#)

«Над морем сяяв місяць-підповня, простеливши мерехтливу срібну доріжку. Чорніли силуети гір. Дзвеніли цикади.

Такий гарний, такий трагічний Крим...» (с. 45)

(Епіграф на дошці доповнюється цитатою з повісті):

«... батьківщина. Хто не втрачав її, той не зрозуміє»

Учні знаходять у тексті розповідь Сабріє-ханум про Сюрґюн, читають уривки з тексту на с. 141-145

«Скинь негайно ту ганчірку! ... чого мама сердилась...» (с. 143)

- Чого? Завершіть думку.

Учні читають текст далі (с. 144, 145)

Музичний супровід. Пісня Джамали «1944»
<https://www.youtube.com/watch?v=HtPHKrvlCVw>

Довідка: Сусана Алімівна Джамаладінова – українська співачка кримськотатарського та вірменського походження, народна артистка України, переможниця 8-го міжнародного конкурсу «Нова хвиля» та 61-го пісенного конкурсу «Євробачення». [Вікіпедія].

Jamala - [Крила](#) (Official Music Video)

Рефлексія «Мрії»

«Її мрії рожеві, як фламінго. Її думки малюють пригоду за пригодою.»

(с. 9)

Яке перше бажання загадала Наталочка?

(«знайти скарб! Коштовний срібний пояс!»)

Погляньте на с. 112:

«ні, її перше бажання, щоб Северин перестав ворогувати з татарськими дітьми.

2 – «Щоб прийшли Абдюль і Асіє»

3 – «Щоб усі помирилися і подружилися».

Інсценізація уривку повісті

➤ Ось, познайомся. Це Асіє. І Абдюль, її брат. Наші нові друзі.

➤ Наші? – перепитав Северин непривітним, холодним голосом.

(с. 102-103)

Северин мовчав. Недобре, похмуро мовчав. Щось було не так.

➤ ...Бачу я тут зайвий... Ти водишся з татарами... (с. 103)

Ти вже татарською заговорила. (с. 104)

«Народ у найбільш чистому вигляді завжди представляють діти. Коли національне помирає в дітях, то це означає початок зникнення нації» (В. М. Волков). Тому, забезпечуючи національне виховання дітей необхідно формувати національну свідомість шляхом вивчення рідної мови, ознайомлення із звичаями, традиціями. Водночас дуже важлива паралельна робота з ознайомлення з іншими етнічними колективами, щоб не пропустити сензитивний період засвоєння інших мов та культур, не звзвити коло соціальних контактів дітей.

Вправа «Словничок»

Створіть словник татарських слів за текстом повісті з перекладом українською.

«кайги» – лихо

«мусібет» - горе

«бугунь» - сьогодні

«Ярингадже» – До завтра!

«ярин» - завтра

«яхши» - добре

«баба» - тато

«ана» - мама

«Рибаче» - Туак

«Як у мовах все переплутано!» (с. 73)

«чокрак» - джерело

«сув» - вода

«юшан» - полин

«богдай» - пшениця

«чавдар» - жито

Гра «Схожі слова»

«Бавилися, знаходячи схожі слова в українській і татарській мовах» (с. 97-99)

«кавун» - диня

«карпиз» - кавун

«кабак» - гарбуз

«сарай» - палац

«багча» - сад

«Сієста» - полуденний відпочинок

«Від татарських слів Северин знову спохмурнів. Чого він такий запеклий? Наїжачений, мов будяк?» (с. 113-114)

Пауза відпочинку

«хто читав, хто дрімав, хто грав в шахи» (с. 61)

А хто досліджував як татарською «друг»?

vii. Узагальнення досліджуваного на уроці й введення його в систему раніше засвоєних знань

«...Проте геть не знала, що робити...»

Порадьте, що мала робити Наталочка.

Робота в малих групах

Кожна з груп дітей знайомиться з однією з карток з цитатами про толерантність і коротко передає їхню суть. Учитель узагальнює висновки груп.

Культура будь-якого народу розвивається не ізольовано від культур інших народів, а закономірно перебуває в контексті світового культурного процесу. Українці віками творили власну самобутню культуру, успадковуючи культурні цінності своїх предків, переймаючи і творчо осмислюючи надбання інших народів.

Одним із найважливіших факторів, що сприяє успішному розвитку національних культур, є засвоєння художнього досвіду інших народів. Інтенсивність і плодотворність цього процесу забезпечують соціально-економічні зв'язки, що зумовлені прагненням народів до взаєморозуміння та взаємозбагачення.

Так формується загальнолюдська культура, до складу якої входять автономні культури усіх народів. Однак кожен окремий індивід, кожен творець оперує конкретними поняттями, творить конкретною мовою, перебуває під впливом свого середовища. Словом, він належить до національної культури, без якої нема культури загальнолюдської, так само як неможлива національна культура без індивідуального творця.

Здатність людини розвиватися на мультикультурній основі, засвоювати нові культурні цінності стає дедалі більш соціально значущою. Це один із ефективних механізмів соціокультурної динаміки, власне процесу культуротворчості, що включає толерантність, повагу до інших поглядів, культур, релігій, уміння спілкуватися й адаптуватися в полікультурному середовищі.

Бесіда

1. Що таке культура?
2. На що впливає рівень культури особистості та рівень культури в суспільстві?
3. Чи можливе співіснування декількох культур?

4. Чому важливо поважати культури інших народів?
5. Що таке «полікультурність»? «толерантність»?

Толерантність передбачає не лише повагу людської гідності, визнання рівності у правах людей незалежно від раси, походження, етнічної приналежності, віри, віку, виду діяльності, політичних поглядів, але й відмову від силового чи іншого насильницького впливу, розвиток у собі якості не нав'язування іншим своєї точки зору. Толерантність є часто єдиною можливістю запобігти конфліктній ситуації.

Робота в групах

Дітям пропонується вибрати цитати з тексту повісті щодо етичної поведінки героїв твору, їхньої толерантності. Одна з груп має визначити причини інтолерантності героїв, відзначаючи учасників відповідних проблемних ситуацій (Северин), описаних у повісті.

«Чим тобі татари завинили?» (с. 106)

Учні пригадують історичні факти за текстом повісті (с. 117-119)

«Порозумітися із Северином не вдавалося.» (с. 108-109)

«Северин говорив страшну, жорстоку правду. І все ж... Щось тут було неправильно. Їй пригадався смаглявий Абдюль із мигдалевими темними очима, тиха, лагідна Асіє... То що ж їй – ворогувати з ними? Що лихого зробили ці діти? Чи їхні батьки, їхня бабуся, долю яких поламав Сюртюн – вигнання?» (с. 109-110)

«... татари нам – вороги?» (с. 115)

Депортація кримських татар у запитаннях і відповідях

https://www.bbc.com/ukrainian/society/2015/05/150514_tatars_deportation_k

Дослідити «Кошовий – татарин»? (с. 119-123)

«Кошовий війська Запорожского Тарас Трясило!» (с. 119)

«...хлопець сидів в Інтернеті...» (с. 120)

«- А знаєш... той кошовий, Тарас Трясило, справді був татариним. Його звали Хасан чи то Усан. Неймовірно, але факт! Я перевіряв у Інтернеті. І ще дещо знайшов. Коли російський цар нищив Січ, козаків прийняв татарський хан. Чи не дивно? Здавалося б, козаки – його найперші вороги, а він прихистив їх. Січ тоді довго стояла на татарській землі. Вона називалася Олешківською.» (с. 123)

«- От, уяви, що ти – татарський хан» (с. 117)

Вправа «Як би ТИ поступив? якби був татарським ханом»

Учні виказують свої думки

Разом із вчителем приходять наступних висновків:

Принципи толерантного ставлення до інших, вірності мріям, прагнення гармонії зі світом (за визначенням поняття «толерантність» американським психологом Гордоном Олпортом):

- співпраця, дух партнерства;
- готовність приймати чужу думку;
- повага людської гідності;
- прийняття іншого таким, як він є;
- здатність поставити себе на місце іншого;
- повага права бути іншим;
- визнання різноманіття;
- визнання рівності інших;
- терпимість до чужих думок, поведінки;
- відмова від домінування, заподіяння шкоди і насильства.

«- А добре, що татари вернулися. З ними Крим колоритніший. З їхньою кавою, чебуреками...Хоч колись ми з ними не дуже мирилися, але не раз і помагали одні одним. Не дурно Богдан Хмельницький побратався з Тугай-беєм. Мудрий був гетьман.» (с. 116)

Обряд братання (с. 164): Хмельницький і Тугай-бей – «два різновірці ...»

Опера «Князь Ігор». Хан Кончак (с.164)

<https://www.youtube.com/watch?v=l6BhfAxMyq8>

Учитель читає уривок з повісті (с. 173-174)

«Северин щось стиха казав, поклавши руку на груди. Потім говорив Абдюль, так само тримаючи руку на грудях. На тлі рожевого вечорового крайнеба їхні постаті здавалися вирізаними з темного картону, від чого хлопці стали мовби доросліші.

Хіба то Северин з облупленим від сонця носом, а з ним худенький, смаглявий Абдюль? Ні, то два лицарі, два барси – стрімкий, мов щуря-буря, Богдан-Зиновій Хмельницький і відважний Тугай-бей, гроза і пострах ворогів.

«Два побратими!»...»

viii. Підведення підсумків уроку

Отже, аналізуючи сьогодні повість Зірки Мензатюк «Дике літо в Криму», ми побачили, як сучасна українська письменниця втілила в своїй творчості знання мови та культури кримських татар, акцентуючи увагу на розширення зв'язків української і кримськотатарської культур. Культура

міжетнічних стосунків проявляється у повазі до інтересів, прав, самобутності великих і малих народів, готовності й умінні йти на компроміси з різними етнічними, релігійними групами заради соціального миру в державі.

Звучить [пісня «Ми – за мир»](#)

(сл. Марічки Білівської (Гошовська), Оксани Первової - Рошки, приспів Софії Кривовської, муз. та аранжування О. Первової - Рошки Виконують діти Буковини, вокальних студій "Шарм", "Барви", "Джем", "Глорія", "Лілея", студія Лілії Сандулеси та Театральна студія Чернівецького академічного муздратрау.)

<https://www.youtube.com/watch?v=zJi3PMIOboE>

Учень виразно читає уривок (с. 99-100) з тексту повісті:

«І Наталочка розповіла таке:...

... Пропа мусібет! Бо так стається з кожним мусібетом. - От і добре! Хай більше не з'являється... - Ніколи!...» (с. 99-100)

Дай, Боже, всім миру!

До зустрічі на наступному уроці!

До побачення!

Додаток Ш

«Методичні парасольки за казками Зірки Мензатюк»
(на допомогу вчителю, який працює за «Інклюзивною освітою»)
(на диску)

Додаток Щ

Щоденник читача творів Зірки Мензатюк
(на диску)

Додаток Ю

«Методичні парасольки за казками Зірки Мензатюк»
(на диску)